А. Хәләфов

ЛЕНИН

вә китабхана иши

АБУЗӘР ХӘЛӘФОВ

ЛЕНИН ВӘ КИТАБХАНА ИШИ

02
X-40
138362
138-362
М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республика
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

АЗӘРБАЈЧАН ДӨВЛӘТ НӘШРИЈЈАТЫ
БАКЫ — 1974

1—1—3
35—73
© Азәрнәшр, 1974

МҮГӘДДИМӘ

Сов. ИКП XXIV гурултајы партијамызын, халгымызын һәјатында чох мүһүм һадисә олду. XXIV гурултај јени бешилликдә совет чәмијјәтинин әсас инкишаф истигамәтини, өлкәнин кәләчәк инкишафынын бөјүк перспективләрини, зәһмәткешләрин мадди һәјат шәраитинин әсаслы сурәтдә јахшылашдырылмасынын програмыны мүәјјәнләшдирди.

Гурултајын гәрарларында вә материалларында халг маарифинин, елм вә мәдәнијјәтин һәртәрәфли инкишаф етдирилмәсинә, идеоложи ишин бүтүн формаларынын кенишләндирилмәсинә, коммунизм чәмијјәти үчүн јени инсан тәрбијә едилиб јетишдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирилмишдир. Гурултај бу саһәдә гаршыда дуран мүһүм вәзифәләри һәртәрәфли тәһлил етмиш, јени инсанын тәрбијә едилиб јетишдирилмәсинин идеја-сијаси вә елми әсасыны мүәјјәнләшдирмиш, јени форма вә методлар ирәли сүрмүшдүр.

Бу мәсәләдән данышаркән Л. И. Брежнев јолдашын мә'рузәсиндә көстәрилир: «Идеоложи ишин бүтүн формаларынын даһа да кенишләндирилмәси, күтләләрин сијаси тәрбијәси вә халгын мәдәни сәвијјәсинин јүксәлдилмәси һесабат дөврүндә партијанын фәалијјәтиндә бөјүк јер тутмушдур. Инсанын өзүнү һәртәрәфли инкишаф етдирмәдән коммунизм гуручулуғу кими бөјүк бир иши ирәлиләтмәк мүмкүн дејилдир. Инсанларын мәдәнијјәт, тәһсил, ичтимаи шүур, дахили јеткинлик сәвијјәси јүксәк олмаса коммунизм мүмкүн дејилдир, нечә ки, мүвафиг мадди-техники база олмадан да коммунизм мүмкүн дејилдир»[1].

[1] Л. И. Брежнев. Ленин јолу илә, 3-чү чилд, сәһ. 311.

Јени инсанын тәрбијә едилиб јетишдирилмәсиндә совет китабханалары чох мүһүм рол ојнајыр. Совет һакимијјәти илләриндә өлкәмизин әлдә етдији ән мүһүм наилијјәтләрдән бири дә китабхана ишинин мисилсиз тәрәггисидир. Һазырда Совет Иттифагында 2 милјард 700 мин китаб фондуна малик 350 мин китабхана вардыр. Китабханалар кәмијјәт е'тибарилә инкишаф етмәклә јанашы кејфијјәтчә дә инкишаф едиб зәнкинләшмиш, китабы тәблиғ вә төвсијә едән, гијмәтләндирә билән, охучуларын мүталиәсинә рәһбәрлик едән мәдәни-маариф мүәссисәсинә чеврилмишдир. Мәһз китабхана ишиндә мејдана кәлиб формалашан бу кејфијјәт дәјишикликләри онлары дүнјада ән демократик китабханалара, әсил халг китабханаларына чевирмишдир. Совет китабханалары дүнјада сүлһүн, демократијанын, һуманизмин тәблиғатчысы кими шөһрәт тапмышды. Китабханалар тәблиғат-тәшвигат, зәһмәткешләрә коммунист тәрбијәсинин ашыланмасы, елм вә техниканын сон наилијјәтләринин тәблиғи вә буржуа идеолокијасына гаршы мүбаризә ишиндә партија тәшкилатларынын дајаг базасы кими чох мүһүм рол ојнајыр.

Өлкәмиздә китабхана ишинин социалистчәсинә јенидән гурулмасы, кениш совет китабхана шәбәкәсинин јарадылмасы, онун мәркәзләшдирилиб үмумдөвләт иши сәвијјәсинә галдырылмасы даһи Ленинин ады илә, онун өлмәз идејалары илә үзвү сурәтдә бағлыдыр.

Мәһз буна көрәдир ки, Сов. ИКП XXIV гурултајы өлкәмиздә китабхана ишинин инкишафына хүсуси диггәт јетирмиш, бешилликдә бүтүн ири јашајыш мәнтәгәләриндә китабханалар јарадылмасынын баша чатдырылмасы вә китабханаларын јүксәк ихтисаслы кадрларла тә'мин едилмәсинин јахшылашдырылмасыны лазым билмишдир. Гурултајын директивләриндә көстәрилир: «Әһалијә мәдәни хидмәт системинин тәкмилләшдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирилсин, рајон мәркәзләриндә мәдәнијјәт евләринин вә бүтүн ири јашајыш мәнтәгәләриндә мәдәни-маариф очагларынын јарадылмасы әсасән баша чатдырылсын. Өлкәдә китабханачылыг иши тәкмилләшдирилсин.

Мәдәни-маариф очагларынын вә инчәсәнәт очагларынын ихтисаслы кадрларла тә'мин олунмасы јахшылашдырылсын, әһалинин ичтимаи-сијаси һәјатында вә истираһәтинин тәшкилиндә онларын ролу јүксәлдилсин»[1].

Китабхана ишини јүксәк гијмәтләндирән В. И. Ленин онун инкишафыны өлкәнин мәдәни инкишафынын әсас көстәричиләриндән бири һесаб едирди.

Һәлә ингилабдан әввәл Русијада әсил халг китабханалары јарадылмасы, китабхана ишинин демократикләшдирилмәси уғрунда мүбаризә апаран В. И. Ленин ингилабын гәләбәсиндән сонра китабхана ишинин ингилаби јолла јенидән гурулмасынын планыны вермиш, зәһмәткешләр үчүн кениш китабханалар шәбәкәсинин јарадылмасыны мәдәни ингилабын әсас амилләриндән бири кими ирәли сүрмүшдүр. Китабхана ишинә даир В. И. Ленинин имзаладығы дөвләт декретләри, гәрарлары вә сәрәнчамларында, һәмчинин онун әсәр вә мәгаләләриндә өлкәмиздә китабхана гуручулуғунун програмы верилмишдир.

В. И. Ленинин китабхана ишинә даир әсәрләри Совет китабханашүнаслығынын елми-нәзәри вә идеоложи әсасларыны тәшкил едир, китабханачылыг елмини ингилаби мүддәаларла зәнкинләшдирир.

Китабхана ишинин беләә кениш вүс'әт алдығы индики шәраитдә бу мәсәләјә даир Ленин идејаларынын өјрәнилмәси чох бөјүк нәзәри вә тәчрүби әһәмијјәтә маликдир.

В. И. Ленин идејаларынын мүасир дөврдә өјрәнилмәсинин бөјүк әһәмијјәтиндән данышаркән Л. И. Брежнев јолдаш Сов. ИКП XXIV гурултајында һесабат мә'рузәсиндә дејир: «Һәмишә чанлы олан, һәмишә инкишаф едән тә'лим кими ленинизм партијанын идеја һәјатынын мәркәзиндә олмуш вә олачагдыр, партијанын бүтүн ингилаби-дәјишдиричи фәалијјәтинин әсасы олмуш вә олачагдыр. В. И. Ленинин идеја ирсинә мүрачиәт едәркән партија өзүнүн ән мүһүм вәзифәсини коммунизм гуручулуғунун актуал проблемләрини Ленинин фикирләри, Ленин методолокијасы әсасында һәлл етмәкдә көрүр»[2].

В. И. Ленинин зәнкин әдәби ирси ичәрисиндә китабхана ишинә гајғы вә диггәт гырмызы хәтт силсиләси кими ајдын шәкилдә өз әксини тапмышдыр. Бу зәнкин хәзинәни диггәтлә өјрәниб даһи Ленинин китабхана гу-

[1] Сов.ИКП XXIV гурултајынын материаллары, 1971-чи ил, сәһ. 297—298.

[2] Л. И. Брежнев. Ленин јолу илә, 3-чү чилд, сәһ. 335.

ҹучулуғуна даир өлмәз идејаларыны үмумиләшдирилмиш шәкилдә шәрһ етмәк китабханашүнас алимләримизин шәрәфли вәзифәсидир. Республикамызын китабхана ичтимаијјәтинин беләбир шәрһә чидди еһтијачы вардыр.

Охучулара тәгдим олунан һәмин әсәр јухарыда гејд етдијимиз вәзифәни вә еһтијачы гисмән өдәмәк мәгсәдини гаршыја гојмушдур. Әсәри јазаркән В. И. Ленинин әсәрләриндән, мәгалә вә мәктубларындан, рус дилиндә олан Ленин мәчмуәләриндән, В. И. Ленин һаггында олан мүхтәлиф јазылардан вә хатирәләрдән, хүсуси илә В. И. Ленин китабхана иши һаггында башлығы алтында рус дилиндә «Библиотекар», «Советскаја библиографија», «В мире книг» журналларынын сәһифәләриндә дәрч едилмиш мәгаләләрдән вә бу барәдә хүсуси јазылмыш китабчалардан кениш истифадә едилмишдир.

В. И. ЛЕНИНИН ИНГИЛАБДАН ӘВВӘЛ КИТАБХАНАЛАРДА ИШИ

Владимир Илич Ленинин мә'налы вә мәзмунлу һәјаты һәмишә китабла, китабхана илә бағлы олмушдур. Һәлә ушаг јашларындан мүталиәјә бөјүк мараг көстәрән Ленин китабы јүксәк гијмәтләндирирди.

Онун дүнјакөрүшүнүн формалашмасында атасы Илја Николајевич Улјановун шәхси китабханасынын бөјүк ролу олмушдур.

В. И. Ленинин тәрчүмеји-һалында көстәрилир: «О, һәр шеји өјрәнмәк истәрди, беш јашында охумағы өјрәнмишди вә китаб охумаға чох вахт сәрф едәрди»[1]. Улјановлар аиләсиндә ушагларын мүталиәсинә бөјүк һәссаслыг вә диггәт көстәрилирди. Бөјүк китаб һәвәскары олан кәнч Иличин атасы Илја Николајевич вә анасы Марија Александровна өз ушагларыны китаба дәрин севки вә һөрмәт руһунда тәрбијәләндирирдиләр.

Ленинин ушаглыг вә кәнчлик илләриндә истифадә етдији атасынын шәхси китабханасы өз тәркибинә көрә мүхтәлиф мәзмунлу китабларла зәнкин иди. Бу китабханада Русијада вә харичдә нәшр едилмиш ән гијмәтли әдәбијјат топланмышды. Китабханада ән чох педагокикаја, дидактикаја, физикаја, ријазијјат вә тәбиәтшүнаслыға аид әдәбијјат вар иди. Һәм дә китабханада рус вә харичи әдәбијјат классикләринин әсәрләри, ушаг әдәбијјаты, дәрсликләр вә дәрс вәсаитләри, дөври мәтбуат топланмышды.

Улјановлар аиләсинин китабханасында Белинскинин, Кертсенин, Чернышевскинин, Добролјубовун, Гоголун, Колсовун, Никитинин, Гончаровун, Туркеневин, Л. Толстојун, Достојевскинин, Салтыков-Шедринин, Успенски-

---

[1] Владимир Илич Ленин тәрчүмеји-һалы, Азәрнәшр, 1961, сәһ. 5.

нин, Островскинин, Решетниковун, Григорјевичин, Сервантесин, Дефонун, Свифтин, Һүгонун, Шекспирин, Кҹтенин, Һејненин, Адам Митскевичин, Ч. Диккенсин, Валтер Скотун, Жорж Сандын, А. Доденин, Бичер-Стоунун вә б. әсәрләри вар иди. Илја Николајевич өз аиләси үчүн о заманын ән јахшы бәдии вә ушаг журналларына абунә јазылырды. Мәсәлән, «Детское чтение», «Задушевноје слово», «Детскиј отдых», «Игрушечка», «Исторически Вестник», «Отечественные записки» вә с[1].

Улјановларын ушаглары көркәмли рус јазычыларынын вә шаирләринин әсәрләри илә һәлә 12—15 јашларында таныш олмушдулар.

В. И. Ленин 15—16 јашларында Чернышевскинин «Нә етмәли?» әсәрини охумушду. Бу китаб она чох бөјүк тә'сир етмишди. В. И. Ленин о заман сензура тәрәфиндән гадаған едилмиш китаблары өзү охумагла бәрабәр кимназија јолдашларына да мәсләһәт көрүрдү.

Ушаглыгда вә кәнчликдә чохлу китаб охумаг В. И. Ленинин кәләчәк инкишафына чох мүһүм тә'сир етмишдир. Китабы чох бөјүк гүввә һесаб едән Ленин ән чәтин шәраитләрдә белә мүталиә етмәји давам етдирирди.

Ленин һәбсханада, сүркүндә, мүһачирәтдә оларкән һеч заман китабханаларла әлагәсини кәсмәмиш, һәм јерләрдә олан кичик китабханаларла, һәм дә мәркәзи китабханаларла әлагә јаратмаға, онлардан китаб көтүрүб охумаға, китабхана каталогларындан вә библиографик көстәричиләрдән истифадә етмәјә мүвәффәг олмушдур.

В. И. Ленин өзүнүн даһијанә әсәрләрини јазаркән күлли мигдарда мәнбәләрдән, әдәбијјатдан истифадә етмәли олурду. Бу вә ја дикәр мәсәләни тәдгиг вә шәрһ едәркән чох кениш материал топламаг, мөвчуд материалы әлдә етмәјә чалышмаг, мүәјјән фактлары вә дәлилләри дәфәләрлә јохламаг вә мугајисә етмәк Владимир Иличин тәдгигат үсулларындан бири иди.

В. И. Ленинин әдәби ирсини тәдгиг едиб өјрәнмәклә мәшғул олан мүтәхәссисләр мүәјјән етмишләр ки, онун әсәрләриндә алман, франсыз, инкилис, италјан, полјак вә с. дилләрдә 1500-дән артыг әдәби мәнбәнин ады чәкилир.

Доггуз харичи дили көзәл билән В. И. Ленин өз әсәрләрини јазмаға башламаздан әввәл бөјүк һазырлыг апарыр, ишин биринчи мәрһәләсиндә бәһс едәчәји мөвзуја даир кениш библиографик ахтарышлар апарыр, мөвчуд әдәбијјаты тәдгиг едир вә конспектләшдирирди. Мәсәлән, В. И. Ленин өзүнүн «Русијада капитализмин инкишафы» адлы әсәрини јазаркән рус, алман, франсыз вә инкилис дилләриндә 583,[1] «Материализм вә емприокритисизм» әсәрини һазырлајаркән 200-дән артыг, «Империализм капитализмин сон мәрһәләсидир» әсәри үзәриндә ишләјәркән 603 китаб вә 353 мәгаләдән истифадә етмишдир[2]. Јалныз «Империализм капитализмин сон мәрһәләсидир» адлы әсәрини јазаркән охунмуш әдәбијјатын 20 дәфтәрдә топланмыш конспекти 40 чап вәрәгиндән артыгдыр.

В. И. Ленин бүтүн бу әсәрләри китабханалардан аларды.

В. И. Ленинин мәһсулдар әмәјинин шаһиди олан Н. К. Крупскаја өзүнүн «Ленинин китабханаларда иши» адлы мәгаләсиндә көстәрир ки, В. И. Ленин өз әсәрләрини јазаркән она чохлу мигдарда китаб лазым олурду. О, бу әсәрләрин һамысыны китабханалардан әлдә едирди. Чүнки, о заман Ленин гәнаәтлә јашајырды, бә'зән трамваја минмәк үчүн дә пулу чатмырды, одур ки, чох вахт китаб алмаға имканы олмурду.

Бундан башга о заманлар Ленинә лазым олан китаблары мағазалардан тапыб алмаг чәтин иди. Чүнки бу китабларын әксәријјәти лап чохдан нәшр едилдијиндән надир тапылан китаблар иди. Хүсусилә кечмиш илләрә даир дөври мәтбуаты тапмаг һеч мүмкүн олмурду.

Одур ки, Ленин китабханаларла сых әлагә сахлајыр вә лазыми әдәбијјаты әлдә едә билирди.

В. И. Ленин кимназијада охудуғу илләрдә Симбирскдәки Карамзин адына ичтимаи китабхананын, тәләбәлик илләриндә исә Казанда шәһәр вә университет китабханаларынын охучусу олмушдур.

О, кимназијада охудуғу илләрдә кизли ингилаби китабханалардан да сәмәрәли истифадә едирди. 1889-чу илдә Самараја кәлән В. И. Улјанов бурада марксист дәрнәји јаратмышды. Дәрнәјин кизли китабханасы вар иди. Бурада Марксын «Капитал», «Коммунист Партијасынын манифести», «Фәлсәфә јохсуллуғу» (икинчи нәшри), Ф. Енкелсин «Анти-дүринг», «Инкилтәрәдә фәһлә синфинин вәзијјәти» вә с. әсәрләри вар иди.

---

[1] Библиотекар, 1965, № 4, сәһ. 6—7.

[1] Ленин и книга, М., 1964, сәһ. 305.
[2] Горбачевский Б. Люди, книги, библиотеки, М., 1963, сәһ. 142.

Дәрнәкдә 1892—1893-чү илләрдә системли мүталиә үчүн китабларын каталогу тәртиб едилмишдир ки, бу ишдә В. И. Ленин билаваситә иштирак етмишди. 1894-чү илдә дәрнәјин үзвләринин бир групунун һәбс едилмәси илә әлагәдар олараг бу каталог јарымчыг галмышды. В. И. Ленин Петербурга кетдикдән сонра (1893) онун јаратдығы марксист дәрнәји өз ишини 1894-чү илә гәдәр давам етдирмишдир. 1894-чү илин мартында дәрнәк полис идарәси тәрәфиндән үзә чыхарылыб дағыдылмыш, А. И. Склјаренко башга 12 нәфәр јолдашы илә бирликдә Архангелск губернијасына сүркүн едилмишдир. Ахтарыш апарылан заман дәрнәјин мүхтәлиф мәзмунлу китаб фондуна малик олан китабханасы да ашкара чыхарылыб мәһв едилмишди[1].

В. И. Ленин 1889-чу илдән 1893-чү илә кими Самара үмуми китабханасындан вә һәмчинин јерли «Благородного Собиранија»нын китабханасындан истифадә едирди.

1893-чү илин августунда В. И. Ленин Самарадан Петербурга кедәркән јолүстү Москвада дајанмыш, Румјантсев музејинин китабханасына (индики В. И. Ленин адына Ленин орденли ССРИ Дөвләт Китабханасы) кетмиш вә онун фондундан истифадә етмишди. Китабхананын охучулары гејд олунан китабда В. И. Ленинин шәхси әлјазысы вардыр. Орада белә гејд едилмишдир:

«Владимир Улјанов, помошник присјажного поверенного, Б. Броннаја, д. Иванова, кв. 3».[2]

В. И. Ленин бу китабханадан сонралар да тез-тез истифадә етмишди.

В. И. Ленинин елми вә әдәби фәалијјәтиндә Петербург үмуми китабханасынын чох бөјүк ролу олмушдур. О, 1893-чү илин декабрындан 1895-чи илә гәдәр бу китабхананын даими охучусу олмуш вә китабхананын јүзләрлә китабындан, дөври нәшрләрдән истифадә етмишди. Бу заманлар В. И. Ленинин елми фәалијјәтинин башланғыч, һәм дә чох гызғын дөврү иди. О, мүнтәзәм вә сүр'әтлә мүталиә едирди. Ленинин мүталиә даирәси чох кениш иди. Она мүхтәлиф мәсәләләрә, билик саһәләринә даир чохлу әдәбијјат лазым олурду. Она көрә дә һәр һан-

---

[1] Из истории Нелегальных библиотек революционных организаций в царской России, М., 1955, сәһ. 46.

[2] Абрамов К. И. В. И. Ленин о научных библиотеках, М., 1960, сәһ. 6.

сы бир кичик шәһәр китабханасы онун тәләбатыны өдәмәјә гадир дејилди. В. И. Ленинин тәләбатыны гисмән дә олса өдәјә биләҹәк китабхана елә Петербург үмуми китабханасы ола биләрди.

Һәлә 1814-чү илдән фәалијјәтә башлајан Петербург үмуми китабханасынын (индики Салтыков-Шедрин адына Гырмызы Әмәк Бајрағы Орденли Ленинград үмуми китабханасы) рус вә харичи дилләрдә чох зәнкин вә надир фонду вар иди. Китабхана үмуми император китабханасы адландырылдығындан онун јени әдәбијјатла, ејни заманда кечмиш дөврләрдә нәшр едилмиш китабларла вә гәдим әлјазмалары илә комплектләшдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирилирди. Китабханын фонду Ленинин диггәтини чәлб етмишди.

Ленин Петербург үмуми китабханасында мәшғул олмасы һаггында 1893-чү илин октјабрында Марија Илинична ја јазырды: «Русские Ведомости»ни үмуми китабханада охујурам (2 һәфтә кечәндән сонра). Бурада иш тапандан сонра бәлкә она абунә јазылдым. Мәним үчүн онлары јығыб сахламағын әһәмијјәти јохдур, амма чырыб тулламаг да тездир, зәннимчә, белә етмәк дә лазым дејилдир: бәлкә марағлы бир шеј лазым олду»[1].

В. И. Ленин Петербургда оларкән үмуми китабханадан башга «Көнүллү игтисад чәмијјәтинин китабханасы»ндан истифадә едирди. О заман бу китабханадан евә китаб көтүрмәк үчүн мүтләг киров гојмаг лазым иди. В. И. Ленин 1896-чы илин јанварында А. К. Чеботарјоваја јаздығы мәктубунда көстәрир ки, «Көнүллү игтисад чәмијјәтинин китабханасы»ндан китаб көтүрмүш вә 16 манат киров гојмушду[2].

В. И. Ленин китабханаларла јанашы, китаб мағазалары илә дә мүнтәзәм әлагә сахлајырды. 1895-чи илдә Владимир Илич Петербургун Болшој Марской күчәсиндә олан китаб мағазасынын јанындакы гираәтханадан истифадә едир. Бу гираәтханада чохлу мигдарда јерли вә харичи дөври нәшрләр, гәзет вә журналлар вар иди. В. И. Ленин бурада тәкчә рус дилиндә олан гәзетләрдән дејил, ејни заманда харичи дилдә олан гәзетләрдән дә кениш истифадә едирди.

В. И. Ленин марксист әдәбијјатынын әлдә едилмәсинә вә онун рус дилинә тәрчүмә едилмәсинә дә хүсуси диггәт

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 3.

[2] Бах. Јенә орада, сәһ. 20.

јетирирди. О, 1895-чи ил сентјабрын 7-дә харичдән Русијаја гајыдаркән хејли марксист әдәбијјаты кәтирмәјә мүвәффәг олур. Бу барәдә В. И. Ленинин тәрчүмеји-һалында дејилир: «Ленин, сәрһәддә онун шејләрини диггәтлә ахтармаг барәсиндә мөһкәм әмр алмыш олан жандармларын диггәтини јајындыра билди; гошадибли чамаданда о, харичдән кизли марксист әдәбијјаты кәтирмишди»[1].

Мә'лум олдуғу кими В. И. Ленин Петербургда бөјүк ингилаби иш апарырды. О, 1895-чи илин пајызында Петербургда олан бүтүн фәһлә дәрнәкләрини бирләшдирәрәк «Фәһлә синфинин азадлығы уғрунда мүбаризә иттифагы»ны јаратды. Русијада илк дәфә олараг бу иттифаг елми сосиализмин фәһлә һәрәкаты илә бирләшдирилмәсини һәјата кечирмәјә башлады. «Иттифагын» фәалијјәтиндән хәбәр тутан жандарм идарәси 1895-чи илин декабрында ону дармадағын етди. В. И. Ленин һәбс едилди. О, һәбсханада да кениш елми јарадычылыг ишини давам етдирмәкдән галмырды. Јахын гоһумларынын васитәсилә Петербург вә Москванын мүхтәлиф китабханаларындан истифадә едирди.

В. И. Ленин һәбс едилмәздән әввәл «Е'мал сәнајеси» әмтәәләринин өлкә дахилиндә сатышы мәсәләси» адлы әсәр јазмаг истәјирди. Бу мәсәләјә даир Петербург китабханаларындан хејли материал да топламышды. О, һәбсханада оларкән бу әсәри јазыб баша чатдырмаг гәрарына кәлир. Лакин топладығы әдәбијјат ону гане етмир, һәбсхана нәздиндәки китабхана исә онун тәләбатыны өдәјә билмәзди. Мәһз буна көрә В. И. Ленин мәктуб васитәси илә өз гоһумларына мүрачиәт едиб китаблар истәмишди.

1896-чы ил јанварын 2-синдә В. И. Ленин ибтидаи һәбс евиндән А. К. Чеботарјоваја[2] мәктубунда јазырды: «Дустаглара әдәби ишлә мәшғул олмаға ичазә верирләр: мән гәсдән буну прокурордан сорушуб өјрәндим, һәрчәнд буну әввәлләр дә билирдим (һәтта һәбсханада олан дустаглара да әдәби ишлә мәшғул олмаг ичазәси верилир). Прокурор өзү тәсдиг етди ки, ичәријә бурахылан китабларын сајы мәһдуд едилмир. Сонра, китаблары керијә гајтармаға ичазә верилир,—демәли, китабханалардан истифадә етмәк олар».[1]

Даһа сонра В. И. Ленин китабларын һарадан вә нечә јазыр: «Башга манииәалынмасы чәтинликләри һаггында јазыр: «Башга маниәләр—китаблары әлдә етмәклә әлагәдар олан маниәләр даһа чиддидир. Чох китаб лазымдыр,—инди үчүн нәзәрдә тутдуғум китабларын сијаһысыны ашағыда әлавә едирәм,—белә ки, онларын тапылыб кәтирилмәси хејли зәһмәт тәләб едәчәкдир. Һәлә һеч билмирәм ки, һамысыны тапмаг мүмкүн олачаг, ја јох. Јәгин ки, Көнүллү игтисад чәмијјәтинин китабханасына үмид етмәк олар; һәмин китабхана киров сахлајыб 2 аj мүддәтинә евә китаб верир, лакин бу китабхана һеч дә мүкәммәл китабхана дејилдир. Әкәр (һәр һансы бир јазычы вә ја профессор васитәсилә) университетин китабханасындан вә Малијјә назирлији елми комитәсинин китабханасындан истифадә етмәк мүмкүн олсајды,—онда китабларын әлдә едилмәси мәсәләсини һәлл олмуш һесаб етмәк оларды. Бә'зи китаблары, әлбәттә, алмаг лазым кәләчәкдир вә зәнн едирәм ки, бунун үчүн мүәјјән мәблағ ајыра биләрәм».[2]

В. И. Ленин бу мәктуба өзүнә лазым олан китабларын сијаһысыны да әлавә етмишди. Бурадан мә'лум олур ки, Ленин о дөврдә Петербург китабханаларынын фондуна чох јахындан бәләд имиш, һәтта о, һансы китабы һарадан алмағын мүмкүн олмасыны мәсләһәт көрүрдү.

Владимир Иличин гоһумларына јаздығы мәктублардан мә'лум олур ки, бу китабларын тапылыб көндәрилмәси ишини онун бөјүк бачысы Анна Илинична өз бојнуна көтүрүб јеринә јетирмишдир. Анна Илинична күнләрлә Петербург китабханаларынын каталоглары, картотекалары вә библиографик вәсаитләри илә таныш олур вә бунларын васитәсилә В. И. Ленинә лазым олан әдәбијјаты, о чүмләдән ән надир китаблары белә тапыб көндәрмәјә мүвәффәг олурду.

Мәһз Анна Илиничнанын көмәји илә В. И. Ленин бу ибтидаи һәбс евиндә хејли елми иш көрмәјә вә өзүнүн монументал елми-тәдгигат әсәри олан «Русијада капитализмин инкишафы» әсәри үчүн материал топламаға мүвәффәг олмушдур.

[1] Владимир Илич Ленин тәрчүмеји-һалы, Бакы, 1961, сәһ. 43.
[2] В. И. Ленин бу мәктубу һәбсханадан, Улјановлар аиләсинин јахын танышы олан И. Н. Чеботарјовун арвады А. К. Чеботарјованын адресинә көндәрмишди. Лакин, әслиндә, һәмин мәктуб бајырда галан јолдашлара, о чүмләдән Н. К. Крупскаја јазылмышды.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 19.
[2] Јенә орада, сәһ. 19—20.

Анна Илинична өз хатирәләриндә јазыр ки: «Владимир Илич узун мүддәт һәбсханада галачағыны биләрәк вә бундан сонра да сүркүн едиләчәјини көзләјәрәк, нәзәрдә тутдуғу «Русијада капитализмин инкишафы» әсәрини јазмаг үчүн материал топламаг мәгсәди илә һәмин мүддәт әрзиндә Питер китабханаларындан да истифадә етмәји гәрара алмышды. О, мәктубларында елми китабларын вә статистика мәчмуәләринин узун сијаһыларыны көндәрирди, бунлар Елмләр Академијасындан, университет китабханасындан вә башга китабханалардан әлдә едилиб она чатдырылырды. Владимир Иличин һәбсханада олдуғу мүддәтин чох һиссәсини мән анамла Питердә галырдым вә она јығын-јығын китаблар дашымалы олурдум, белә ки, онун камерасынын бир күнчү китабларла долмушду»[1].

О дөврдә В. И. Ленинлә бирликдә «Азадлыг иттифагы»нын үзвләриндән бири олан Г. М. Кржижановски дә һәбс едилмишди. О, Владимир Иличлә ејни һәбсханада сахланылырды. Бу дөврдән бәһс едәркән, о, өз хатирәләриндә көстәрир: «Һәбсханада галдығым бүтүн 14 ај әрзиндә мән ибтидаи һәбс евинин узун коридорларынын һеч бириндә Владимир Иличә раст кәлмәдим. Һәр биримизи кәзинтијә чыхаранда, јахуд диндирмәјә апаранда хәбәрдарлыг васитәләриндән ибарәт там бир стратекија ишләдирдиләр, һәтта узун фит чалыб јан чинаһларда дуран һәбсхана нәзарәтчиләрини мәһбусларын бир-биринә раст кәлмәмәси үчүн хәбәрдар едирдиләр. Лакин јенә һәмин коридорлардан китабла долу сәбәтләри курулту илә сүрүјүб апардыглары заман мән чох көзәл баша дүшүрдүм ки, бу гәдәр китабы тәкчә Владимир Илич охуја биләр. О, һәтта өтәри нәзәрдән кечирдикдә дә китабла мисилсиз бир сүр'әтлә јахындан таныш олмаг габилијјәтинә малик иди: нечә дејәрләр, ов өзү овчунун торуна дүшүр. Бир дә көрүрсән, лап сәнин јанында галын бир китабы вараглајыр вә дәрһал елә ситатлар тапыр ки, бунлар мүәллифин ич үзүнү ачыб көстәрир. Адам онун охудуғу вә һашијәләриндә башдан-баша гејдләр етдији, чүмләләрин алтыны јериндә чыздығы китабы әлә аланда Владимир Иличин «һм—һм!», «һа—һа!» вә и. а. нида әдатлары илә ачы вә сон дәрәчә сәррас ифадә олунан тәнгидиндән јаха гуртара билмәзди»[2].

[1] Ленин һаггында хатирәләр, 1-чи һиссә, Бакы, 1957, сәһ. 42.
[2] Јенә орада, сәһ. 172.

В. И. Ленин 14 ајдан артыг Петербург һәбсханасында
галдыгдан сонра «Мүбаризә иттифагынын» ишинә даир
һөкм верилир, В. И. Ленин үч ил мүддәтинә Шәрги Сиби-
рә—Шушенскоје кәндинә сүркүн едилир. Дәмир јолун-
дан 600 километр аралы олан бу кәнддә Ленин үч ил ја-
шамалы иди. Әлбәттә, бу В. И. Ленин үчүн чох ағыр иди.
«Шәраитин ағырлығына бахмајараг, Ленин сүркүндә дә
һәмишәки кими гывраг, тәмкинли, әзмли вә шән иди.
Үмумијјәтлә, онда һеч бир заман мә'јуслуг вә руһ дүш-
күнлүјү олмазды. Сүркүн онун мисли олмајан иш габи-
лијјәтинә дә тә'сир етмәди. О, Шималын вә Сибирин мүх-
тәлиф кушәләринә сәпәләнмиш сүркүнлү сосиал-демок-
ратларла кениш даирәдә јазышмаға башламышды»[1].

В. И. Ленин бу бөјүк чәтинлији чох мүвәффәгијјәтлә
арадан галдырды. О, һәм Сибирдә јерли китабханалар
ахтарыб тапды, һәм дә гоһумларынын көмәји илә өзүнә
лазым олан бүтүн әдәбијјаты почта васитәси илә алмаға
мүвәффәг олду. В. И. Ленинин бу дөврдә анасына, бачы-
сына, јахын гоһумларына вә достларына јаздығы мәк-
тубларла таныш оларкән көрүрүк ки, мәктубларын
бөјүк әксәријјәтиндә китаб барәсиндә, китабханалардан
китаб алыб көндәрмәк барәсиндә сөһбәт кедир.

В. И. Ленин һәлә сүркүнә көндәриләркән јол үстү
1897-чи илин 4 мартындан 30 апрелинә гәдәр Красно-
јарскидә јашајыр. О, бу мүддәт әрзиндә јерли китабхана-
ларла таныш олур вә онлардан истифадә едир. Бу китаб-
ханалардан бири Јудинин китабханасы олмушдур[2]. Бу
китабхана илә танышлығы һаггында В. И. Ленин мартын
10-да анасына көндәрдији мәктубда јазыр: «Дүнән нә-
һајәт буранын мәшһур китабханасына—Јудинин китаб-
ханасына кедә билдим; о, мәни сәмими гаршылады вә өз
китабханасыны мәнә көстәрди. О мәнә бурада мәшғул
олмаға да ичазә верди, зәнними̇чә, бу мәнә мүјәссәр ола-
чагдыр. (Бурада ики манеә вар: 1-чиси онун китабхана-
сы шәһәрдән кәнардадыр, лакин мәсафә бөјүк дејилдир,
чәми ики верст олар, белә ки, ораја кедиб кәлмәк хош-
бир кәзинтидир. 2-чиси, китабхана һәлә дүзәлдилиб гај-
даја салынмамышдыр, китабларын јерини тез-тез соруш-
магла китабхана саһибини һәддән артыг зәһмәтә салмыш

[1] Владимир Илич Ленин тәрчүмеји-һалы, Бакы, 1961, сәһ. 54
[2] Јудин. Г. В.—Мәшһур Краснојарск тачири вә китаб һәвәскары иди; кениш бир китабханасы варды ки, бу да 1907-чи илдә Америкаја сатылмыш вә конгресин Вашингтон китабханасына мүстәгил бир һиссә («славјан шө'бәси») кими дахил олмушдур.

оларам). Көрәк ишдә нечә олачагдыр. Зәннимчә, икинчи манеә дә арадан галхар. Мән онун китабханасы илә һеч дә мүкәммәл таныш олмадым, лакин һәр һалда бураја чох көзәл китаблар топланылмышдыр. Мәсәлән, 18-чи әсрин ахырларындан башламыш индики замана гәдәр бүтүн журналлар (башлычалары) бурада вардыр. Үмид едирәм ки, мәним әсәримдән өтрү чох лазым олан арајышлар үчүн бунлардан истифадә етмәк мүмкүн олачагдыр»[1].

В. И. Ленин Јудинин китабханасы илә јанашы олараг Краснојарски шәһәр китабханасындан да истифадә едирди. Ленин бир мүддәт Јудинин китабханасында мәшғул олдугдан сонра мүәјјән едир ки, бу китабхана онун еһтијачыны өдәјәчәк гәдәр зәнкин дејилдир.

Мәһз буна көрәдир ки, В. И. Ленин 1897-чи ил мартын 15-дә анасына јазырды: «Мән бурада ики шејлә мәшғул олараг вахтымы кечирирәм; әввәлән, Јудинин китабханасына кедирәм; 2-чиси, Краснојарск шәһәри илә вә онун (чох һиссәси сүркүнлүләрдән ибарәт олан) сакинләри илә таныш олурам. Китабханаја һәр күн кедирәм, китабхана шәһәр кәнарындан 2 километр узагда олдуғуна көрә, мән 5 верст—тәхминән бир саатлыг јол кетмәли олурам. Белә кәзинтидән мән чох разыјам вә ләззәтлә кәзирәм, һәрчәнд чох заман кәзинти мәни лап јатырдыр. Китабханада мәним мөвзума аид китаб, китабхананын үмуми һәчмини нәзәрә алараг, күман едилдијиндән хејли аз имиш, лакин бунунла белә мәним үчүн бә'зи фајдалы шејләр вардыр вә мән чох шадам ки, бурада вахтымы һеч дә бош кечирмәрәм. Шәһәр китабханасына да кедирәм: орада журнал вә гәзетләри көздән кечирмәк олур; онлар бураја 11-чи күн кәлиб чыхыр вә мән һәлә дә бу чүр кечикмиш «јениликләрә» алыша билмирәм»[2].

Бундан сонра В. И. Ленин 1897-чи илин март ајынын 26-да[3], апрел ајынын 5-дә[4] вә 17-дә[5] Краснојарскдан Москваја анасына вә бачысына јаздығы мәктубларда Москва китабханалары вә букинист мағазаларла әлагәјә кириб она лазыми китаб көндәрмәји дөнә-дөнә хаһиш едир.

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 31.
[2] Јенә орада, сәһ. 32—33.
[3] Јенә орада, сәһ. 35.
[4] Јенә орада, сәһ. 37.
[5] Јенә орада, сәһ. 39.

133362

В. И. Ленин бу дөврдә мадди чәһәтдән чох чәтинлик чәкир, олдугча гәнаәтлә јашајырды. Лакин буна бахмајараг бачысына мәктубларында ону бир нечә гәзет вә журналлара абунә јазмағы хаһиш едирди.

В. И. Ленин Краснојарскидә үч ај галдыгдан сонра 1897-чи илин мај ајында Шушенскоје кәндинә кәлди. Бу кәнд мәдәнијјәтчә олдугча кери иди. Бурада һеч бир мәдәни мүәссисә јох иди. Китаб тапылмырды. Мәтбуат да олдугча кеч кәлиб чыхырды. В. И. Ленин бураја өзү илә хејли китаб кәтирмишди. О, бурада да өз елми ишини давам етдирирди. В. И. Ленин бурада анасы вә бачысынын васитәсилә Москва китабханалары илә әлагә јаратмаға чалышырды. В. И. Ленин она китабларла јанашы мүхтәлиф әсәрләрдән чыхарышлар көндәрмәји дә хаһиш едирди. 1897-чи ил мај ајынын 18-дә анасына вә бачысына көндәрдији мәктубда јазырды ки: «Манјаша, сәнин чыхарышларыны алдым. Онлар үчүн чохлу merci».[1] Бу чыхарышлары Марија Илинична Ленинин хаһиши илә мүхтәлиф китаблардан көчүрүб она көндәрмишди. Марија Илинична Ленинин «Русијада капитализмин инкишафы» адлы әсәри үчүн лазым олан бу чыхарышлары көчүрүб топламаг үчүн узун мүддәт китабханаларда ишләмәли олмушдур.

В. И. Ленин өз елми иши үчүн әдәбијјат сечмәк мәгсәди илә китабларла јанашы, она каталоглар да көндәрилмәсини хаһиш едирди.

О, 1897-чи илин 18 мај тарихли мәктубунда јазырды: «Мәнә мүхтәлиф каталоглар, хүсусән букинистләрин каталогларыны вә хүсуси харичи каталоглар көндәрин»[2].

В. И. Ленин Москва китабханалары илә әмәлли-башлы әлагә јаратмаг ишинә чох мүһүм әһәмијјәт верирди. О бу барәдә анасына вә бачысына дәфәләрлә мәктуб јазмышды. В. И. Ленин белә һесаб едирди ки, она лазым олан әдәбијјаты анҹаг Москва китабханаларындан тапа биләр. Бу мәгсәдлә В. И. Ленин 1897-чи илин мај ајынын 25-дә анасына вә бачысына мәктубунда јазырды: «Мән даим Москва китабханасындан истифадә етмәк барәсиндә дүшүнүрәм: сиз бу чәһәтдән бир шеј дүзәлдә билмишсинизми, јә'ни бир ичтимаи китабханаја јол тапа билмишсинизми? Иш бурасындадыр ки, 2 ај мүддәтинә кө-

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37. сәһ. 46.
[2] Јенә орада, сәһ. 48.

М. Ф. Ахундов ад...
Азәрбајҹан ССР
Дөвләт КИТАБХАНАСЫ

түрмәк мүмкүн олсајды (СПБ-дә, Көнүллү игтисад чәмијјәтинин китабханасында олдуғу кими), *бандеролла* көндәрмәк о гәдәр дә баһа баша кәлмәзди (кирвәнкәси 16 гәп, (4 кирвәнкә көндәрмәк олар-64-гәп,); сифариш үчүн 7 гәп.) вә аз китаб *алмаға* хејли даһа чох пул хәрчләмәкдәнсә, китабларын көндәрилмәсинә пул хәрчләмәк вә чох китаб әлдә етмәк мәним үчүн, јәгин, даһа сәрфәли оларды. Мәнә белә кәлир ки, бу мәним үчүн хејли әлверишли оларды; мәсәлә јалныз бундадыр ки, белә бир мүддәтә (әлбәттә киров гојмагла) јахшы бир китабханадан: Университетин китабханасындан вә ја Москва һүгуг чәмијјәтинин китабханасындан (орадан өјрәнмәк, китабхананын каталогуну көтүрмәк, јени үзвләр гәбулунун шәртләрини вә и. а. өјрәнмәк лазымдыр), јахуд башга бир китабханадан китаб көтүрмәк олар ја јох. Јәгин ки, Москвада бир нечә јахшы китабхана вардыр. Һәтта хүсуси шәхсләрә мәхсус китабханалар һаггында да мә'лумат өјрәнмәк олар. Әкәр сизләрдән һәлә Москвада галан варса, гој зәһмәт чәкиб бүтүн бунлары өјрәнсин.

Харичә кетсән, мәнә хәбәр вер вә мән, орадан кәтирилмәли олан китаблар һаггында сәнә әтрафлы јазарам. Букинистләрдән вә с. (Китабханалардан, китаб мағазаларындан) мүмкүн гәдәр чохлу вә мүхтәлиф каталоглар алыб мәнә көндәр»[1].

В. И. Ленин тәкчә китабханалардан јох еjни заманда букинистик китаб мағазаларындан, китаб анбарларындан китаблар алырды. Онун сүркүндән анасына вә бачысына мәктубларында букинистик мағазалардан вә китаб анбарларындан китаб алмасы һаггында чохлу гејдләр вардыр. В. И. Ленин она ән чох каталоглар, мә'лумат китаблары, статистик һесабатлар, игтисадијјата, фәлсәфәјә, тарихә, кәнд тәсәррүфатына, дилчилијә, һүгуга, чоғрафијаја, тәбиәт елмләринә, сијасәтә вә с. аид китаблар көндәрмәји хаһиш едирди. Мәсәлән, В. И. Ленин 1898-чи илин феврал ајынын 7-дә М. А. Улјановаја көндәрдији мәктубунда ашағыдакы китаблары она көндәрмәји хаһиш етмишди:

«А. Семјонов. Сәнаје вә тичарәт һаггында тарихи мә'луматларын ичмалы. 3 чилд [Көһнә китабдыр, 50-чи вә ја 60-чы илләрин, јахуд даһа әввәлки илләрин китабыдыр.]

Малијјә Назирлији системи үзрә мә'лумат вә материаллар мәчмуәси. СПБ. 1865-чи илин 6-чы №-си;
1866-чы илин 4 вә 5-чи №-си;
1867-чи илин 6-чы (ијун) №-си

хүсусилә.

Вјатка губернијасында пешәләрин тәсвиринә даир материаллар, 5 бурахылыш. Вјатка, 1880-чы илләр (2-чи бурахылышы Манјашада вардыр).

Василенко. Полтава Губернијасы кәнд әһалисинин пешәләри.

Авр[illegible]а Русијасы кәнд әһалисинин игтисади вәзијјәти һаггында мә'луматлар күллијјаты. СПБ., 1894. Назирләр комитәси дәфтәрханасынын нәшри.

Шербина. Владигафгаз дәмир јолу рајонунда игтисади мүнасибәтләр.

Безобразов. Русијанын халг тәсәррүфаты.

Чәнуби Русија кәнд тәсәррүфатчылары чәмијјәтинин әсәрләри [1895-чи илин о нөмрәләри ки, орада Одесса јахынлығындакы шәһәрәтрафы тәсәррүфаты һаггында ч—б..?? кәрәк ки, Боринeвичин?.. мәгаләси дәрч олунмушдур].

Рагозин. Русијанын Чәнубунда дәмир вә көмүр.

Менделејев. Изаһлы тариф.

«Јуридически Вестник». 1887-чи ил 11 вә 12-чи №-ләри.

Лјудоговски... («Кәнд тәсәррүфаты игтисадијјатынын әсаслары»? Вә ја буна охшар бир шеј. Дүрүст ады јадымда дејилдир. 70-чи илләрин китабыдыр).

1849—52-чи илләрин мә'луматлары үзрә Дахили ишләр назирлији шурасынын Статистика шө'бәсиндә тәртиб олунмуш статистика чәдвәлләри.

Русија империјасынын статистика салнамәси I серија, 1-чи бурахылыш. СПБ., 1886»[1] вә с. китаблар.

Владимир Илич рус дили илә јанашы харичи дилләрдә дә китаблардан истифадә едирди. В. И. Ленин сүркүндә оларкән харичи дилләрин өјрәнилмәсинә хүсуси диггәт јетирирди. О, Шушенскоје кәндиндә Алман вә Инкилис дилләрини өјрәнмәклә чох чидди мәшғул олурду.

В. И. Ленин 1898-чи илин март ајынын 8-дә бачысына јазырды: «Сәндән хаһиш етмәк истәјирәм ки, мәним үчүн инкилис дили дәрслији тапасан. Чох хаһиш етмишдим ки, мәнә тәрчүмә версинләр; инди Webb-ин галы[illegible]

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 52—53.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 92—93.

бир китабыны мәнә вермишләр. Чох горхурам ки, бирдән сәһв бурахым.

Кәрәк ашағыдакылар әлимин алтында олсун; 1/ Инкилис дилинин грамматикасы хүсусән *синтаксис* вә хүсусилә дә дилин идиотизмләри һаггындакы бөлмә... 2) *Чоғрафи* адлар вә хүсуси исимләр лүғәти...[1]

В. И. Ленин Шушенскидә галдығы мүддәтдә көндәрилән вә өзү алдығы китаблардан ибарәт кениш шәхси китабхана јаратды. Бу шәхси китабханада 1000 нүсхәјә гәдәр китаб топланмышды. Бунлар елмин мүхтәлиф саһәләринә аид китаблар иди. Китабханада К. Марксын, Ф. Енкелсин, Чернышевскинин әсәрләри, фәлсәфәјә даир (Беконун, Һолбахын, Һелветсинин, Каутскинин, Кантын, Һекелин, Лангенин, Смитин әсәрләри; тарихә, сосиолокијаја, сијаси игтисада, статистикаја, тичарәтә аид әсәрләр, һәмчинин мүхтәлиф мәчмуәләр, мә'лумат китаблары, лүғәтләр вар иди). Китабларын хејли һиссәси харичи дилләрдә иди. Бәдии әдәбијјата аид Достојевскинин, Толстојун, Пушкинин, Лермонтовун, Туркенјевин, Некрасовун вә с. јазычыларын әсәрләри вар иди. Бурада Н. К. Крупскајаја мәхсус педагокикаја аид әсәрләр дә топланмышды.

В. И. Ленинин Шушенскидәки шәхси китабханасында китабларла јанашы олараг хејли мигдарда дөврү нәшрләр дә топланмышды. Бу нәшрләрдән: «Вопросы философии и психологии», «Отечественныје записки», «Русскаја мысл», «Сын отечества», «Новаја времја», «Вестник Јевропы», «Вестник финансов», «Жизн», «Известија», «Русскоје богатство», «Северныј вестник», «Селское хозјајство и лесоводство», «Јуридическиј вестник», «Труды», «Волно—економического обшества», вә с. көстәрмәк олар.

Бунлардан башга китабханада Сибирдә чыхан гәзет вә журналлар да вар иди. Томскдә П. И. Макушин тәрәфиндән нәшр едилән «Сибирскаја жизн», гәзетинә В. И. Ленин хүсуси рәғбәт бәсләјирди. Чүнки, бу гәзетдә В. И. Ленинин сүркүн јолдашлары М. Силвино вә П. Лепешкински әмәкдашлыг едирдиләр[2].

В. И. Ленинин Шушенскидәки китабханасы чох чидди сәлигә вә гајда илә сахланылырды. Китабын дүзкүн

[1] Ленин В. И. Әсәрләри. ч 37, сәһ. 105.
[2] Библиотекар жур. 1964, № 4, сәһ. 10.

сечилмәси вә сахланмасы В. И. Ленинә Шушенскдә «Русијада капитализмин инкишафы» вә с. әсәрләрини јазмаға имкан верди.

В. И. Ленин Сибирдән кедәркән бүтүн китаблары гутулара габламыш, јахынлыгда олан Абински дәмир јолу вағзалына көндәрмишди.

Сибир сүркүнүндән сонра Русијанын бөјүк шәһәрләриндә јашамаға ичазә верилмәјән Ленин Пскова кәлди, о бураны она көрә сечди ки, Псков һәм Петербурга, һәм дә сәрһәдә нисбәтән јахын иди. В. И. Ленин Псковда үч аја гәдәр јашады. В. И. Ленин бурада да өз әдәби јарадычылығыны давам етдирир, гәзетләрә мәгаләләр јазыр, статистик материаллар топламагла мәшғул олурду. В. И. Ленинин елми-тәдгигат иши чохлу мигдарда китаблардан, хүсусилә мә'лумат характерли китаблардан, дөври мәтбуатдан, статистик күллијјатлардан истифадә етмәји тәләб едирди. Мәһз буна көрәдир ки, Пскова кәлдији елә илк күнләрдән башлајараг В. И. Ленин Псков шәһәр үмуми китабханасындан истифадә етмәјә башлајыр.

В. И. Ленин Псковдан 1900-чү илин март ајынын 15-дә анасына јазырды: «Жизни» мән алмышам, одур ки, көндәрмәјин. Анјутадан хаһиш едирәм ки, «Archiv»-и *Надја* мә*ја* көндәрсин (2-чи нүсхәси мүвәггәти олараг бурада **мәним әлимә кечмишдир). Мән бурада бабат доланырам,** тез-тез китабханаја кедирәм вә кәзирәм»[1].

Псковда шәһәр китабханасынын китабларындан, журнал вә гәзетләриндән истифадә етмәк В. И. Ленинә «Искра» вә «Зари» гәзетләри редаксијасынын бәјанатыны, һәмчинин «Тәнгидсиз тәнгид» мәгаләсини јазмаға имкан верди. Бу мәгалә марксист журнал олан «Научноје обозренијенин» мај—ијун нөмрәсиндә дәрч едилмишдир.

Псковда В. И. Ленин алман дилини өјрәнмәклә дә мәшғул олурду. Бу барәдә о, Псковдан анасына көндәрдији мәктубда јазырды ки, «Бурада јерли бир алмандан, һәр дәрсә 50 г вермәклә, алман дили дәрси алырам. Русчадан тәрчүмә едирик, бир гәдәр данышырыг—иш о гәдәр дә јахшы кетмир, буна көрә дә фикирләширәм ки, бәлкә бурахам,— һәлә бахарам, көрүм нечә олар. Үмумијјәтлә аз мәшғул олурам; Webb-ин көстәричисини һәлә дә гуртармамышам»[2].

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч, 37. сәһ. 233.
[2] Јенә орада. сәһ. 235.

Владимир Илич һәлә Шушенскидә оларкән инкилис јазычылары әр арвад Веббин «Теорија и практика английского тред-јунионизма» китабыны рус дилинә тәрчүмә етмәјә башламышды.

В. И. Ленинин бу тәрчүмәси 1900—1901-чи илләрдә нәшр едилмишдир[1].

В. И. Ленин Псковда оларкән тәртиб етдији көстәричи үчүн лазым олан бир чох материаллары шәһәр китабханасынын мә'лумат апаратындан тапа билмишди.

В. И. Ленин Псков шәһәр үмуми китабханасынын бир чох нәшрләриндән истифадә етмишдир. Сон заманлар апарылан тәдгигат нәтичәсиндә тәхмини дә олса мүәјјәнләшдирилмишдир ки, В. И. Ленин «Северныј курјер» (күндәлик гәзет), «Северныј курјер», (журнал), «Русские ведемости», «Жизн», «Научноје обозренијe», «Начало», «Новоје слово», «Вестник финансов промышленности и торговли» вә с. дөврү нәшрләр вә бир сыра јерли нәшрләрдән истифадә етмишдир[2].

Сүркүндә галдығы илләр Ленин үчүн олдугча ағыр иди. О, ингилаби мүбаризә мәркәзиндән узаглашдығы үчүн чох дарыхырды. Анчаг бу ағыр сүркүн илләри дә В. И. Ленинин мөһкәм ирадәсини гыра билмәди. О, чох бөјүк әзијјәтлә лазыми әдәбијјаты әлдә едиб кениш әдәби (елми) иш апармаға мүвәффәг олду. Сүркүндә олдуғу мүддәтдә В. И. Ленин Маркс вә Енкелсин әсәрләринин дәриндән өјрәнмәклә јанашы Марксист әдәбијјатынын харичи дилләрдә јени нүмунәләри илә таныш олур, харичи дилләрдән китаблар тәрчүмә едир; харичи вә рус гәзет вә журналларыны изләјирди.

В. И. Ленинин Сибир сүркүнүндә олдуғу дөвр һаггында онун тәрчүмеји-һалында дејилир: «Ленин сүркүндә олдуғу үч ил әрзиндә отуздан артыг әсәр јазмышдыр; һәмин әсәрләрдә Ленин фәһлә синфинин ингилаби мүбаризәсинин јолларыны мүәјјән едир, партијанын програмыны вә тактикасыны ишләјиб һазырлајыр, «игтисадчылара» гаршы кениш мүбаризә апарыр. Чар сензурасындан бачарыгла јајынараг, Ленин о заманкы легал журналлардан ингилаби марксизмин тәблиғи үчүн истифадә едир»[3].

В. И. Ленинин Русијада галмасы кетдикчә чәтинләширди. Ингилаби ишдә В. И. Ленинин чох бөјүк рол ојнадығыны һисс едән чар жандармы нә јолла олур-олсун ону мәһв етмәјә чалышырды. Һеч дә тәсадүфи дејил ки, жандарм полковники Зубатов 1900-чү илдә өз рәисләри илә кизли јазышмада көстәрирди ки, «Инди ингилабда Улјановдан бөјүк бир адам јохдур». О, Ленинин дәрһал өлдүрүлмәсини тәклиф едирди. Әлбәттә, белә бир шәраитдә Русијада галмаг мүмкүн дејилди. Мәчбуријјәт гаршысында галан Ленин 1900-чү ил ијулун 16-да харичә кетмәли олур вә беләликлә дә В. И. Ленинин мүһачирәти башланыр.

В. И. Ленин харичдә оларкән јенә дә Русија илә јахындан әлагә сахлајыр, кетдикчә јүксәлмәкдә олан ингилаби һәрәката башчылыг едирди. Ленинин гоһумларына мәктубларындан мә'лум олур ки, харичдә олдуғу мүддәтдә өз елми иши үчүн Русијадан мүнтәзәм олараг китаблар тәләб етмишдир. Харичдә олмасына бахмајараг о, даим Русијада чыхан јени әдәбијјаты изләјир, рус дөврү мәтбуатыны охујур, Русија китабханаларынын китабларындан истифадә едирди.

В. И. Ленин 1902-чи илин апрелиндә Мүнхендән анасына көндәрдији мәктубда јазыр: «Китаблар барәсиндә Мањашадан хаһиш едәчәјәм ки, мән *јени* адрес көндәрәнә кими көзләјиб китаблары[1] јола салмасын. Китаблары јербәјер етдији үчүн она чох тәшәккүр едирәм: алманчалардан мән *јалныз* о китабларын бураја көндәрилмәсини истәрдим ки, онлар Русијада сизә *вә ја танышлара* лазым дејилдир (вә ја һәтта *лазым ола билмәз*). Она көрә белә дејирәм ки, алманча китаблары мән бурада асанлыгла әлдә едә биләрәм, бу китаблар азлыг етмир. Русча китаблар исә бурада аздыр, буна көрә хаһиш едәрдим ки, *бүтүн* мүмкүн оланлар сечилсин вә һәтта *бүтүн* статистика ајрыча бир јешијә јығылсын; статистика үчүн мән бир гәдәр дарыхмаға башлајырам вә бу фикирдәјәм ки, онун *һамысы* көндәрилсин. Рус классикләрини әлавә етдији үчүн Мањашаја хүсусилә миннәтдарам»[2].

Владимир Илич харичдә оларкән ингилаби фәалијјәтлә јанашы кениш елми-тәдгигат иши апарырды. Өз әлејһдарларына, фәһлә синфинин дүшмәнләринә гаршы

¹ Библиотекар жур. 1965, № 4, сәһ. 9.
² Јенә орада.
³ Владимир Илич Ленин тәрчүмеји-һал. Бакы, 1961. сәһ. 69.

¹ В. И. Ленин Сибирдән Москваја М. А. Улјановаја көндәрилмиш олан өз китабларыны нәзәрдә тутур. Бу китабларын бир һиссәси һазырда Сов. ИКП МК јанында Марксизм-Ленинизм институтунун архивиндә сахланылмагдадыр.
² Ленин В. И. Әсәрләри ч. 37, сәһ 288.

мүбаризә апармаг үчүн бүтүн јени нәшр едилән әдәбиј
јатдан, һәмчинин, кечмиш дөврләрдә нәшр едилмиш чох
лу мигдар китаблардан сәмәрәли истифадә едирди. Бел
китаблары әлбәттә нә китаб мағазаларындан, нә дә ај
ры-ајры шәхсләрдән дејил анчаг китабханалардан әлд
етмәк мүмкүн иди.

В. И. Ленинин һәјат вә фәалијјәтинә даир зәнкин ма
териалларын өјрәнилмәсиндән ајдын олур ки, о, мүһа
чирәтдә олдуғу мүддәтдә мүнтәзәм олараг харичи китаб
ханаларда вә гираәт залларында мәшғул олмуш, бунла
рын бә'зиләриндә китабхана ишинин јахшы тәшки
едилмәсини, охучулара лазымы шәраит јарадылмасыны
јүксәк гијмәтләндирмишдир.

В. И. Ленин харичдә оларкән дүнјанын ән гәдим вә
зәнкин үмуми китабханалары сајылан Британија музеји
китабханасындан, Парис милли китабханасындан, Бер-
лин үмуми китабханасындан, Ченеврә, Берн, Сурих, Ко-
пенһакен, Стокһолм, Краков вә с. китабханалардан вә
гираәтханалардан истифадә етмишдир. Онун ән чох ис-
тифадә етдији китабханалардан бири Британија музеји
китабханасыдыр. В. И. Ленинин 1959-чу илдә чыхан се-
чилмиш әсәрләринин 6-чы чилдиндә илк дәфә олараг
онун Британија музејинин директоруна мәктубу дәрч
едилмишдир. В. И. Ленин бу мәктубу Јакоб Рихтер ләгә-
би илә имзаламышды. 1902-чи илин апрел ајында јазыл-
мыш һәмин мәктубда Ленин Британија музеји китабхана-
сындан истифадә етмәк үчүн директордан ичазә истәјир-
ди. Н. К. Крупскаја өз хатирәләриндә гејд едир ки,1902—
1903-чү илләрдә биз Лондонда јашајаркән Владимир
Илич вахтынын јарысыны Британија музејинин китабха-
насында кечирирди[1].

Британија музеји китабханасы дүнјанын ән гәдим вә
зәнкин китабханаларындан бири иди. Онун фондунда де-
мәк олар ки, бүтүн дилләрдә олан ән јахшы әдәбијјат,
гәдим әлјазмалары, чап китаблары вә чох кениш мигдар-
да дөврү мәтбуат өз әксини тапмышды. Британија музе-
ји китабханасында тәкчә Инкилтәрәдә дејил, дүнјанын
бүтүн өлкәләриндә нәшр едилән әдәбијјатын топланмасы
кениш елми-тәдгигат иши апармагда, дүнјанын бир чох
өлкәси һаггында үмуми фикир сөјләмәкдә, елми үмуми-
ләшдирмәләр апармагда В. И. Ленинә бөјүк имканлар
верирди.

---

[1] Ленин и книга. М. 1964, сәһ. 309.

Һеч дә тәсадүфи дејил ки, өмрүнүн чох јарысыны Бри-
танија музејинин китабханасында кечирән Карл Маркс
демишдир: Британија музејинин китабханасы олмаса
иди—«Капиталын јаранмасы мүмкүн олмазды» В. И. Ле-
нин дә Британија музеји китабханасыны јүксәк гијмәт-
ләндирир; Лондонда јашајаркән өз вахтынын чохуну дүн-
јанын бу ән зәнкин вә гәдим китабханасында кечирирди.
Онун өз идеја рәгибләри илә мүбаризә апармасы үчүн
бу китабханада зәнкин вә гијмәтли хәзинә вар иди.

В. И. Ленинин икинчи мүһачирәти заманы өз идеја
әлејһдарлары илә фәлсәфә мәсәләләринә даир мүбаһи-
сәси олдугча кәскинләшмишдир.

«Материализм вә емпириокритисизм» әсәрини баша
чатдырмаг үчүн «1908-чи илин мајында Ленин Ченеврә-
дән Лондона кетмиш, орада тәгрибән бир ај Британија
музејинин китабханасында ишләмишдир»[1]. Әсәр 1909-чу
илин мајында чапдан чыхмышдыр. «Бу китаб Ленинин
апардығы бөјүк елми ишин нәтичәсидир. О, мүхтәлиф
мүәллифләрин фәлсәфәјә, тәбиәтшүнаслыға, физикаја да-
ир алман, франсыз, инкилис вә рус дилләриндә јүзләрлә
китаб вә мәгаләсини өјрәнмиш, Марксын, Енкелсин фәл-
сәфи әсәрләрини, һабелә Плехановун, Мерингин, Фејер-
бахын вә дикәр философларын әсәрләрини тәзәдән оху-
мушду»[2].

В. И. Ленин Лондонда оларкән Британија музејинин
китабханасы илә јанашы, шәһәр гираәтханаларындан да
истифадә едирди. О заманлар Лондонда чохлу кичик ги-
раәтхана вар иди. Белә кичик гираәтханада стуллар ол-
мурду. Бүтүн гәзетләр столларын үстүнә гојулурду. Оху-
чулар гираәтханаја кәлиб истәдикләри гәзетләрдән исти-
фадә едирдиләр. Ленин белә гираәтханалардан истифадә
етмәји хошладығы үчүн јерли гәзетләри бурада нәзәрдән
кечирирди. В. И. Ленин 1902-чи илин нојабрында Лондон-
дан Самараја анасына јазырды ки: «Гәзетләрдән башлы-
ча олараг, јенә кечмишдәки кими, Москва гәзетләрини
охујурам. Буранын гәзетләрини гираәтханаларда нәзәр-
дән кечирирәм»[3].

1903-чү илдә В. И. Ленин Ченеврәјә кәлдикдән сонра
«Общества чтенија»нын (мүталиә чәмијјәтинин) китаб-
ханасындан истифадә едирди. Бурада Владимир Иличин
сәрәнчамында бир кабинет вар иди. О, истәдији вахт

---

[1] В. И. Ленин, гыса тәрчүмеји-һал. Бакы, 1970, сәһ. 89.
[2] Јенә орада.
[3] Ленин В. И. Әсәрләри, ч., 37, сәһ. 298.

отағын ичиндә о тәрәф-бу тәрәфә кәзә билир, истәди[illegible] китабы китаб рәфләриндән көтүрә билирди[1]. (Ленин со[illegible] ралар дәфәләрлә Ченеврәдә китабхана ишинин јахш[illegible] тәшкил едилдијини гејд етмишдир.

Көркәмли ингилабчы Л. А. Фотијева Ченеврәд[illegible] В. И. Ленинлә көрүшләри һаггында өз хатирәләринд[illegible] белә јазыр: «Отаглар ади бир фәһләнин мәнзили ким[illegible] садә дөшәнмишди. Владимир Иличин отағында лиф дө[illegible] шәкли дәмир крават, хырдача стол, ики вә ја үч стул го[illegible] јулмушду. Бурада Владимир Илич Русијадан кәлән јол[illegible] дашлары гәбул едиб онларла сөһбәт едирди, чалышанд[illegible] **исә Socilti de letиг-дәки ичтимаи китабханаја кедирди** чүнки орада ишләмәк үчүн чох јахшы шәраит вар иди. Ленин ораја сәһәрдән кедиб наһар заманы гајыдыр в[illegible] сонра јенә кедиб ахшам чајына гајыдырды[2].

1959-чу илдә илк дәфә «Дружба Народов» журналынын 4-чү нөмрәсиндә Владимир Иличин 1914—1916-чы илләрдә Исвечрәдә јашајаркән Ченеврә, Берн, Сурих, Фрибург шәһәрләринин китабханаларындан истифадә етмәк үчүн вермиш олдуғу тәләбнамә вәрәгәләринин сурәти дәрч едилмишдир. Бу вәрәгәләр Владимир Иличин мүталиә даирәсинин чох кениш олдуғуну, Русија тарихинә, Франса вә Парис Коммунасы тарихинә, милли мәсәләјә, дилчилијә, әдәбијјатшүнаслыға, инчәсәнәтә, чоғрафијаја вә тиббә аид чохлу китаблары тәдгиг едиб өјрәндијини характеризә едир.

В. И. Ленин Ченеврәдә јашајаркән Куклин адына зәнкин рус китабханасындан истифадә едирди. В. И. Ленин башга шәһәрләрдә јашајаркән белә, почта васитәсилә бу китабханадан китаблар кәтирдирди.

В. И. Лениннн харичдә истифадә етдији китабханалардан бири дә Парис милли китабханасы иди. Мүәјјән чәтинликләрә бахмајараг о, бу китабханадан мүнтәзәм сурәтдә истифадә етмәјә мүвәффәг олмушду.

Н. К. Крупскаја 1909-чу илин декабрында Парисдән Москваја В. И. Ленинин анасына көндәрдији мәктубда јазырды: «Будур, артыг икинчи һәфтәдир ки, сәһәр саат 8-дә дуруб китабханаја кедир, орадан саат 2-дә кәлир. Илк күнләр белә еркән галхмаг чәтин иди, инди исә о чох разыдыр вә тез јатмаға башламышдыр»[3].

[1] Ленин и книга. М. 1964. сәһ. 310.

[2] В. И. Ленин һаггында хатирәләр. Бакы, 1962, ч. 3 сәһ, 41

[3] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 37, сәһ. 565.

В. И. Ленин Парисдә јашајаркән «Парис милли ки-
табханасы»ндан әлавә шәһәрдә олан бир чох башга ки-
табханалардан да истифадә етмишди. Франсада китаб-
хана ишинин тәшкили Владимир Иличи о гәдәр тә'мин
етмирди. «Парис милли китабханасын»да кечмиш илләрә
даир әдәбијјатын каталогу јох иди. Китабханадан исти-
фадә етмәк үчүн гојулмуш бүрократик гајдалар олдугча
чансыхычы иди. Шәһәр вә рајон китабханаларында ан-
чаг беллетристика сахланылырды. Китабханалардан ис-
тифадә етмәк үчүн јашадығы евин саһибиндән китабха-
наја разылыг кағызы тәгдим етмәли иди.

Н. К. Крупскаја јазыр ки, биз јашадығымыз евин са-
һибиндән узун мүддәт бу кағызы ала билмәдик. Чүнки
ев саһиби бизим олдугча садә јашамағымызы көрүб бе-
лә кағызы бизә вермәкдән имтина едирди[1]. Она көрә дә
биз узун мүддәт Парис китабханаларындан истифадә едә
билмәдик. Владимир Илич 1914-чү илин апрелиндә Кра-
ковдан анасына көндәрдији мәктубда бу мәсәләјә тоху-
нараг јазырды: «Үмумијјәтлә, бизим бу шәһәримиз нә
гәдәр әлдән ајагдан узаг, нә гәдәр тәнһа олса да, мән
һәр һалда Парисә нисбәтән бурадан даһа чох разыјам.
Орада Колонија һәјатынын гарышыглығы һәдсиз иди,
әсәбләр јаман позулурду, һәм дә әбәс јерә, Парисдә иш-
ләмәк намүнасибдир. Bibliotheqие nationale[2]—да иш-
ләр пис гурулмушдур,—биз дөнә-дөнә Ченеврәни ха-
тырлајардыг; орада јахшы ишләмәк олурду, китабхана
әлверишли иди, јашајыш нисбәтән сакит вә долғун ке-
чирди. Мәним кәзиб долашдығым јерләрдән мән Лондо-
ну вә ја Ченеврәни сечәрдим, әкәр һәр икиси бу гәдәр
узаг олмасајды. Ченеврә үмуми мәдәнијјәти вә јашајыш
үчүн сон дәрәчә әлверишли олмасы чәһәтдән хүсусилә
јахшыдыр. Бурада исә, әлбәттә, мәдәнијјәтдән һеч да-
нышмаға кәлмир—тәгрибән Русија кимидир,—китабхана
јахшы дејилдир вә чох намүнасибдир, онсуз да мәнә
ораја кетмәк демәк олар ки, һеч лазым кәлмир...[3]

Владимир Илич харичдә олдуғу заман көстәрдијимиз
китабханаларла јанашы Краков Берн вә Сурих шәһәр
китабханаларындан да истифадә етмишдир. Бу китабха-
налар чох бөјүк вә зәнкин фонда малик олмасалар да,
Ленин онларын фондундан һәртәрәфли истифадә етмәјә

[1] Ленин и книга. М. 1964. сәһ. 310.

[2] Милли китабхана.

[3] Ленин В. И .Әсәрләри. ч. 37. сәһ. 475—476.

чалышырды. О, бу китабханаларда әсасән дөврү мәтбуа-
ты—гәзет вә журналлары охујурду.

1914-чү илин декабрында Владимир Илич Берндә
анасына јазырды: «Биз сәссиз-сәмирсиз Берндә динч, са-
кит, бабат јашајырыг. Бурада китабханалар јахшыды
вә мән китаблардан истифадә етмәк мә'насында ишим
пис гурмамышам. Күндәлик гәзет иши дөврүндән сонр
охумаг адама һәтта хош кәлир. Надја бурада һәмчини
педагожи китабханаја да кедир вә педагожи әсәр ја-
зыр»[1]. Даһа сонра Владимир Илич 1916-чы илин февра-
лында Сурихдән анасына көндәрдији мәктубда јазырды
«Надја илә мән Сурихдән чох разыјыг; бурада китабха-
налар јахшыдыр; һәлә бир нечә һәфтә бурада галачағы,
сонра исә Бернә гајыдачағыг»[2].

Сурих китабханасы һаггында јенидән 1916-чы илин
мартында анасына белә јазырды: «Биз инди Сурихдә ја-
шајырыг. Кәлмишик ки, буранын китабханаларында
мәшғул олаг. Бурадакы көл бизим чох хошумуза кәлир,
китабханалар исә Берн китабханаларындан хејли јах-
шыдыр, белә ки, ола биләр әввәлчә истәдијимиздән даһа
чох галаг»[3].

В. И. Ленин харичдә мүһачирәтдә оларкән гоһумла-
рына јаздығы мәктублардан мә'лум олур ки, онун һәјаты
һәмишә китаб вә китабханаларла бағлы олмушдур. О
һарада, һансы шәһәрдә олмасындан асылы олмајараг
гаршыја чыхан һәр чүр чәтинликләрә бахмајараг јерли
китабханаларла әлагә јаратмаға мүвәффәг олур; китаб-
ханалардан сәмәрәли сурәтдә истифадә едирди. О, өз иде-
ја әлејһдарларына гаршы мүбаризә апараркән китаб-
дан мүһүм бир идеја силаһы кими истифадә едирди. Вла-
димир Иличин зәнкин мүталиә нәтичәсиндә мејдана чы-
хан әсәрләри Марксизмин дүшмәнләринин дашыны-даш
үстә гојмурду. В. И. Ленин өз идеја әлејһдарларына
гаршы мүбаризә апараркән онларын әсәрләрини вә онла-
рын һәмфикирләринин әсәрләрини дәриндән өјрәнир, ирә-
ли сүрдүкләри һәр бир сәһв мүддәаны конкрет фактлар
вә дәлилләр әсасында рәдд едирди.

В. И. Ленин мүһачирәтдә оларкән чисмән харичдә ол-
са да, руһән, гәлбән Русијада иди. О, харичдә оларкән

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37. сәһ. 479.
[2] Јенә орада, сәһ. 485.
[3] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37. сәһ. 486.

Русијанын игтисади, ичтимаи-сијаси һәјатыны дәриндән
өјрәнир, һәртәрәфли тәһлил едирди. Бу ишдә Владимир
Иличин ән јахын көмәкчиси китаб вә китабханалар ол-
мушдур. Онун гоһумларына јаздығы мәктублардан мә'-
лум олур ки, харичи китабханалардан сәмәрәли сурәтдә
истифадә етмәклә јанашы, өз гоһумлары васитәсилә мүн-
тәзәм олараг Русија илә әлагә сахламыш, рус мәтбуаты-
ны ардычыл сурәтдә охумуш, јени чыхан бүтүн әдәбијјат-
ла таныш олмаг имканы әлдә етмишдир.

В. И. Ленин Алманијада, Исвечрәдә, Инкилтәрәдә,
Франсада, Финландијада вә с. харичи өлкәләрдә олар-
кән мүнтәзәм олараг Русијадан китаб алмаға мүвәффәг
олмушдур.

Владимир Илич 1908-чи илин февралында бачысына
јазыр: «Әзиз Манјаша! Зәһмәт олмаса, ашағыдакы ки-
таблары мәнә көндәр:

1. «Минувшие Годы» № 1/ јанвар, гијмәти 85 г./—ора-
да *Марксын* Михајловскијә вә *Михајловскинин Лаврова
мәктублары* вардыр.

2. Рус әксингилабынын тарихинә даир материаллар,
1 чилд, гијмәти 2 м. 50 гәп.

3. Бизим депутатларымыз [1] (3-чү чағырыш). 50 гәп.
(«Основа»—китаб мағазасы?)

4. *Локот*. Русијанын бүдчә вә верки сијасәти. 1 ман.

5. *Алмазов*. Бизим ингилабымыз (1902—7-чи ил) 1 м.
50 гәп.

6. Бакы нефт сәнајеси рајону фәһләләринин 1903—
6-чы илләр әрзиндә тә'тил һәрәкатынын *очерки*. Бакы
1907. гијмәти 1 ман. 50 гәп. [2]

В. И. Ленин Русијадан китабларла јанашы олараг
бә'зи дөвләт идарәләринин протоколларыны, бүллетен-
ләрини, гәрар вә гәтнамәләрини дә әлдә етмәјә чалы-
шырды.

1908-чи илин јанварында бачысына көндәрдији мәк-
тубда јазырды: «Дүнән Лев Борисевичә мәгалә барәсиндә
јазмышдым вә хаһиш етмишдим ки, 3-чү Думанын про-
токолларыны (стенографик һесабатларын рәсми нәшри-
ни, һабелә Думаја верилән бәјанатлары, сорғулары вә га-
нун лајиһәләрини) мәним үчүн тапсын. Буну анчаг шәх-
си танышлар васитәсилә тапмаг олар. Зәһмәт олмаса,

[1] Әкәр ичәрисиндә портретләр олан белә бир нәшр варса ону ал-
маг даһа јахшы оларды.
[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37, сәһ. 329.

чалыш ки, бир нәфәр бунлары мәнә вермәјә разы олсун вә истинасыз олараг *һамысыны* мәнә көндәр. Һабелә хаһиш едирәм ки, һәлә Русијада (СПБ. һабелә Москва) чыхан *бүтүн* һәмкарлар журналларыны *дәрһал* алыб мәнә көндәрәсән. Јанварын 4-дә мәним наширдән алмалы олдуғум мәбләғдән бу хәрҹләр үчүн Елиз. Вас-дан 50 манат ал вә зәһмәт олмаса, меншевикләрин бурахдыглары *бүтүн* јени нәшрләри (әкәр онлар бир шеј бурахырларса) вә саирәни мәнә көндәр»[1].

В. И. Ленинин мүһаҹирәт һәјатынын тәдгиг едиб өјрәнилмәси көстәрир ки, онун һәјаты һәмишә китабла, китабханаларла бағлы олмушдур. Китаба јүксәк гијмәт верән Ленин өз даһијанә әсәрләрини јазаркән ондан бир идеја силаһы кими истифадә етмишдир.

Беләликлә В. И. Ленин ән чәтин вәзијјәтдә дә истәдији материаллары әлә кечирмәјә, ону тәдгиг етмәјә имкан тапырды.

В. И. ЛЕНИН КИТАБХАНА ИШИНИН ДЕМОКРАТИКЛӘШДИРИЛМӘСИ ҺАГГЫНДА

В. И. Ленин һәлә ингилабдан әввәл китабхана ишинин демократикләшдирилмәсинә вә халга хидмәт едән јени китабханалар ачылмасына хүсуси диггәт јетирирди.

1905—1907-чи ил ингилабы дөврүндә В. И. Ленинин башчылығы илә болшевикләр партијасы халг маарифи саһәсиндә мөвчуд олан мүртәче системин ләғв едилмәси, мәктәбләрин, мәдәни-маариф мүәссисәләринин —клубларын, китабханаларын, гираәтханаларын кениш зәһмәткеш күтләләрин үзүнә ачыг олмасы шуарыны ирәли сүрмүшдүр.

Болшевик комитәләри тәрәфиндән бурахылан ингилаби вәрәгәләрдә көстәрилирди: полисија, администрасија вә орду Чар һөкуматинә она көрә лазымдыр ки, «Халгы гаранлыгда вә ҹәһаләтдә сахласын, мәктәбләри, китабханалары, гәзетләри бағласын, ичласлары дағытсын». Дөвләт халг китабханаларына анчаг «кешишләрин вә саһибкарларын хејринә јазылмыш олан китабларын топланмасына ичазә верир.[2]

Болшевикләр кениш халг күтләләринә изаһ едирдиләр

[1] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 37, сәһ. 321.
[2] Листовки петербургских большевиков 1912—1917, т. 1, М., 1939 с. 18. Бах: К. И. Абрамов. Библиотечное дело в России в годы первой русской революции. М., 1956.

ки, мүтләгијјәт һакимијјәти дөврүндә мәдәни-маариф ишинин демократикләшмәсиндән данышмаг олмаз. Мәдәни-маариф ишинин демократикләшмәси, мәдәни-маариф мүәссисәләринин кениш халг күтләләринин үзүнә ачыг олмасы үчүн чар мүтләгијјәтинин деврилмәси зәруридир.

В. И. Ленин 1895-чи илдә «Рабочее дело» гәзети үчүн јаздығы «Бизим назирләр нә дүшүнүрләр» адлы мәгаләсиндә чаризмин мәктәбләрә вә мәдәни-маариф мүәссисәләринә гаршы јөнәлдилмиш мүртәче сијасәтини чидди тәнгид едир, фәһләләри билик вә тәһсил уғрунда мүбаризәјә чағырараг дејирди: «Фәһләләр! Көрүрсүнүз бизим назирләр фәһлә күтләсинин билик өјрәнмәсиндән нечә бәрк горхурлар! Һамыја көстәрин ки, һеч бир гүввә фәһләләрин шүуруну әлиндән ала билмәз! Фәһләләр биликсиз ачиздирләр, биликли олдугда исә — гүввә»[1].

Кениш халг күтләләри арасында тәблиғат-тәшвигат ишиндә дөври мәтбуатын вә китабын ролу бөјүкдүр. Мәһз буна көрәдир ки, болшевикләр Чар һөкуматинә гаршы мүбаризәдә мәдәни-маариф мүәссисәләриндән: китабханалардан, клублардан вә с. истифадә етмәји, тәблиғат әдәбијјаты јаратмағы вә бу әдәбијјатдан кениш сурәтдә истифадә етмәји зәрури сајырдылар.

В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында кечирилән РСДФП-нин II гурултајы фәһлә һәрәкатынын инкишаф етдирилмәси ишиндә партија әдәбијјатынын күтләләр ичәрисиндә тәблиғ едилмәсинә мүһүм әһәмијјәт верирди. Гурултајын партија әдәбијјаты һаггында гәтнамәсиндә көстәрилир: «Гурултај нәзәрә алыр ки: а) фәһлә һәрәкатынын енинә инкишаф етмәсинә ујғун олараг, фәһлә күтләләри сосиал-демократијанын ән јахын вә сон мәгсәдләрини мүмкүн гәдәр даһа ајдын баша дүшмәлидирләр; б) һазырда партијанын башлыча вәзифәси, мүмкүн гәдәр кениш охучулар күтләсинин баша дүшдүјү там ардычыл әдәбијјат јаратмагдан ибарәтдир».[2]

Гәтнамәдән ајдын олур ки, партија фәһлә синфинин ингилабда шүурлу сурәтдә иштирак етмәсини тә'мин етмәк, өлкәдә ингилаби һәрәката бүтүн зәһмәткешләри ҹәлб етмәк үчүн ингилаби әдәбијјат нәшрини вә онун јајылмасыны дөврүн мүһүм сијаси әһәмијјәтә малик бир мәсәләси һесаб едирди.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 2, сәһ. 80.
[2] Сов. ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары I һиссә, Бакы. 1954, сәһ. 59.

В. И. Ленин ингилаби әдәбијјатын нәшри илә јанашы, онун јығылыб сахланылмасы вә тәблиғ едилмәсинин дә гајғысына галырды. Мәһз буна көрәдир ки, В. И. Ленин һәлә о заман кизли партија китабханалары јаратмағы зәрури һесаб едирди.

В. И. Ленин 1905-чи илдә јазмыш олдуғу «Партијанын јенидән тәшкил едилмәси һаггында» адлы мәгаләсиндә сосиал-демократ тәшкилатларынын дајаг мәнтәгәси олачаг мәдәни-маариф мүәссисәләринин тәшкил едилмәси һаггында јазырды: «Сонра, инди вахтдыр ки, партија үзвләри һесабына сахланан ашханалар, чајханалар, пивәханалар, китабханалар, гираәтханалар, тирләр вә с. вә с. шәклиндә олараг, сосиал-демократ фәһлә тәшкилатларынын истинад мәнтәгәләри дејилән јерли тәсәррүфат тәшкилатлары јарадылмасынын да гејдинә галаг. Унутмаг олмаз ки, сосиал-демократ фәһләләри «мүстәбид» полисдән башга, тәшвигатчылары ишдән чыхармагла, «мүстәбид» саһибкарлар да тә'гиб едәчәкләр, буна көрә дә фабрикантларын өзбашыналығындан мүмкүн гәдәр асылы олмајан база јаратмаг, чох мүһүм ишдир»[1].

1904-чү илдә В. И. Ленинин билаваситә иштиракы вә көмәји илә Ченеврәдә РСДФП-нин мәркәзи китабханасы вә архиви тәшкил едилди. Бу китабхана вә архив марксизм әдәбијјатынын, кизли ингилаби әдәбијјатын вә партија сәнәдләринин топланыб сахланмасында чох мүһүм рол ојнамышдыр.

Китабхана вә архиви тәшкил етмәк үчүн јарадылмыш тәшәббүскарлар групуна (бу група А. И. Илјин, Ф. Ф. Илјина, В. М. Величкиној, П. Н. Олина, Н. Н. Замјатина, В. Д. Бонч-Брујевич дахил идиләр)[2].—Көмәк етмәк мәгсәди илә 1904-чү илин 29 јанварында В. И. Ленин РСДФП МК-сы адындан китабхананын тәшкилини алгышлајан сәнәди (Русија сосиал-демократ фәһлә партијасынын мәркәзи комитәсиндән) имзалады. Бу сәнәд тәшәббүскарлар групунун партија китабханасы вә архивинин тәшкилинә көмәк етмәк һаггында Ленинин мүрачиәтнамәси илә бирликдә о заман Ченеврәдә партија мәтбәәси тәрәфиндән бурахылан «Ко всем» вәрәгәсиндә чап едилмиш, РСДФП харичи групларына вә Русијанын бир чох партија комитәләринә көндәрилмишдир. Бу сәнәддә көстәрилир:

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 10, сәһ. 21.
[2] Ленин и книга. М., 1964, сәһ. 461.

«Тәшәббүсчүләр групу»нун «Русија сосиал-демократ фәһлә партијасынын Мәркәзи Комитәси јанында китабхана вә архив» јаратмаг саһәсиндә тәшәббүсүнү сәмимгәлбдән алгышлајараг бүтүн јолдашлардан вә чохдан вахты чатмыш бу ишә рәғбәт көстәрәнләрдән артыг дәрәчәдә хаһиш едирик ки, бу мүрәккәб вә мүһүм иши тәшкил етмәји өз үзәрләринә көтүрмүш јолдашларымыза бачардыглары гәдәр көмәк етсинләр[1].

Бу мүһүм партија сәнәдиндән ајдын олур ки, В. И. Ленин бу китабхананын тәшкилинә вә онун фәалијјәтинә чох бөјүк әһәмијјәт верирмиш. Ленин бу китабхананын фондуна өз шәхси китабханасындан мүнтәзәм олараг китаблар көндәрмишдир.

Китабхананын һесабатында көстәрилдији кими тәкчә 1904-чү илдә В. И. Ленин бу китабханаја 450 китаб вермишдир ки, бунун да чоху статистикаја аид иди. Бунларын ичәрисиндә Русијанын, Алманијанын, Инкилтәрәнин, Франсанын игтисадијјатына, сәнајесинә вә аграр мәсәләсинә даир китаблар да вар иди.

1905-чи илдә В. И. Ленин Русијаја кәлмәздән әввәл өз архивини китабханаја вермишди. Верилән материаллар ичәрисиндә «Бир аддым ирәли, ики аддым кери». «Демократик ингилабда сосиал-демократијанын ики тактикасы» әсәрләринин әлјазмалары РСДФП јерли тәшкилатлары илә јазышмалары вә с. сәнәдләр вар иди[2].

В. И. Ленин мүнтәзәм олараг китабхананын јени әдәбијјатла вә дөврү мәтбуатла комплектләшдирилмәсинин гајғысына галырды. О, Русијада вә харичдә чыхан бүтүн јени нәшрләрин, хүсуси илә ингилаби әдәбијјатын бу китабханаја көндәрилмәсини китабханаја мадди чәһәтдән көмәклик көстәрилмәсини партија тәшкилатларындан вә ајры-ајры болшевикләрдән хаһиш едирди.

В. И. Ленинин 1908-чи ил апрелин ахырларында М. Ф. Андрејеваја[3] јазмыш олдуғу мәктубунда охујуруг:

[1] Бах: Ленин и книга. М., 1964, сәһ. 211
[2] Бах: Библиотекар 1962, № 4, сәһ. 9.
[3] Андрејева Марија Фјодоровна (1872—1953) талантлы рус актрисасы иди. О, 1904-чү илдән болшевик партијасынын үзвү, М. Горкинин јахын досту вә көмәкчиси олмушдур. В. И. Ленин бир нечә дәфә мүхтәлиф партија тапшырыглары илә она мүрачиәт етмишдир. Ингилабдан сонра да өз ичтимаи фәалијјәтини давам етдирән Андрејева 1931-чи илдән 1948-чи илә гәдәр Москва алимләр евинин директору олмушдур.
Бах: В. И. Ленин о библиотечном деле. М., 1960, сәһ. 28.

Әзиз Маријa Фјодоровна, бизим китабханачымыз А. М.-ә мәктубуну көндәрирәм.

Мәсәлә беләдир. А. М.-дән хаһиш едирәм, рус гәзе ләринә легал ачыг мәктуб јазыб рича етсин ки, Ченевр дәки Куклин[1] китабханасына ингилаб дөврү гәзетләр нин вә ингилабын тарихинә даир материалларын көнд рилмәсиндә көмәк етсинләр.

Мәктуб гысача олуб кениш халг күтләләринә иза едир ки, бу китабханаја көмәк етмәк һәм Горки үчү һәм дә онун танызыгы бир чох башга әдибләр үчүн әһ мијјәтлидир.

Сиздән хаһиш едирәм бу мәктубун һектографда ча едилмәси (үмид едирәм ки, Зинови Алексејевич бунда к мәк етмәкдән бојун гачырмаз.) вә аз-чох абырлы мәслә олан *б ү т ү н рус* гәзет вә журналларына көндәрилмәс һаггында сәрәнчам верәсиниз[2].

В. И. Ленин харичдә оларкән мадди чәһәтдән өзү чо еһтијач ичәрисиндә јашамасына бахмајараг китабханај бир нечә дәфә мадди көмәк көстәрмишдир. В. И. Лени һәмчинин бу китабхананын даими охучуларындан бир иди. Ленин бу китабханада әсасән ахшамлар мәшғу олурду. О, китабханада мәшгул олачағына даир әввәл чәдән хәбәр вердијиндән китабханачылар В. И. Ленин лазым олан бүтүн материаллары ајрыча топлајырдылар В. И. Ленин бурада гәзет журналларла, јени әдәбијјат ла таныш олурду. В. И. Ленин китабханада әсасә К. Маркс вә Ф. Енкелсин әсәрләриндән РСДФП Русија вә харичи тәшкилатларынын нәшрләриндән, Гәрби Ав ропа фәһлә партијаларынын сосиал-демократ әдәбијја тындан истифадә едирди. Китабхана В. И. Ленинин сифа риши илә башга китабханалардан да китаблар алырды.

В. Д. Бонч-Брујевич өз хатирәләриндә јазыр: В. И. Ленинин сифариши илә китабхана АБШ-дан материаллар алырды. АБШ-дан алынан материаллары Ленин олдугча диггәтлә өјрәнирди. В. И. Ленин китабханада

[1] Г. А. Куклин сосиал-демократ мүһачир олуб сосиал-демократ әдәбијјаты нашири иди. О, Ченеврәдә бөјүк бир ингилаби китабхана дүзәлтмишди. Бу китабхана 1902-чи илдән үмуми китабхана кими фәалијјәт көстәрирди. 1906-чы илдә РСДФП Ченеврә мәркәзи китабханасынын китабларынын бир һиссәси бу китабханаја верилмишди. Куклинин вәсијјәти илә китабхана 1907-чи илин ијулунда болшевикләрә верилди.

Бах: Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 36, сәһ. 649.

[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 36 сәһ. 141.

сән Маркс вә Енкелсин әсәрләрини, ингилаби әдәбиј ы, харичи сосиал-демократ нәшрләрини, рус ингиәбчы демократларынын әсәрләрини диггәтлә мүталиә рди. Китабларла јанашы китабхана 1905-чи илин ијуда 107 дөврү нәшрләр алмышды. В. И. Ленин дөврү шрләрин өјрәнилмәсинә дә хүсуси вахт ајырырды. Бу шрләрлә мүнтәзәм танышлыг бејнәлхалг пролетар әкатынын инкишафы мәсәләләрини һәртәрәфли өјмәкдә Владимир Иличә чох бөјүк көмәклик көстәрди[1].

1904-чү илдә РСДФП МК-да меншевикләр чохлуғу дә едән заман В. И. Ленин болшевик комитәси бүросу ындан китабхананын болшевикләрә верилмәси һаггынбәјанатын лајиһәсини јазды. Бу бәјанатда көстәрилир ки, китабхананы јарадан тәшәббүскарлар групу бир слә китабхананы «болшевикләр комитәси бүросуна» рмәји гәрара алмышдыр.

В. И. Ленин сонракы илләрдә дә мүнтәзәм олараг бу табхана илә марагланмышдыр. В. И. Ленин вә болшекләр Русијаја кәлдикдән сонра китабхананын јарысы усијаја нисбәтән јахын олан Стокһолма көндәрилмиш, рысы исә Ченеврәдә сахланмаг үчүн болшевикләрдән А. Куклинә вә В. А. Карпинскијә верилмишди.

1909-чу илдә В. И. Ленин Парисдән В. А. Карпинскијә зырды ки, болшевик партијасы МК-нын Парисә көчмә илә әлагәдар олараг китабхана Парисә көндәрилсин, акин вәсаит чатинлији үзүндән китабхананы тезликлә әндәрмәк мүмкүн олмадығындан В. А. Карпински ону нчаг 1910-чу илдә Парисә көндәрә билмишдир[2].

В. И. Ленинин билаваситә тәшәббүсү вә көмәји илә ранмыш бу китабхана партијамызын тарихиндә, ингиаби әдәбијјатын топланыб сахланмасында, тәблиғ едилмәсиндә, партија үзвләринин јени әдәбијјатла тә'мин дилмәсиндә јахындан иштирак етмиш, хүсусилә . И. Ленинә өз әсәрләрини јазмаг үчүн лазыми әдәбијјаын топланмасы ишиндә мүһүм көмәклик көстәрмишди. Китабхананын иш тәчрүбәси исә башга ингилаби китабаналар үчүн нүмунә олмушдур.

1905-чи ил ингилаби илләриндә В. И. Ленин өзүнүн Партија тәшкилаты вә партија әдәбијјаты» һаггында мәгаләсини јазды. Бу мәгаләсиндә В. И. Ленин илк дәфә

[1] Бах: Ленин и библиотечное дело. М., 1969, сәһ. 313—318.

[2] Бах: Библиотекар, 1962, № 4, сәһ. 11.

оларағ әдәбијјатын партијалылығыны кәшф етмәклә, ә
бијјатын партијасызлығыны иддиа едән вә беләликлә
халгын көзүндән пәрдә асараг буржуа идеолокијасы
мүдафиә едән әсәрләри тәблиғ етмәјә чалышан бурж
нәзәријјәчиләрини ифша етди.

В. И. Ленин көстәрди ки, синифли чәмијјәтдә парти
дан кәнар әдәбијјат ола билмәз. «Әдәбијјат партија
олмалыдыр»[1]. В. И. Ленин бу мәгаләсиндә әдәбијја
јанашы олараг китабларын нәшри, топланыб сахлан
масы вә јајылмасы илә мәшғул олан мүәссисәләрин: н
ријјатларын, гираәтханаларын, китабханаларын вә м
тәлиф китаб тичарәти мүәссисәләринин партијалы ол
сыны вә һесабат вермәси принсипини ирәли сүрмүшд

Бу принсипин ирәли сүрүлмәси нәшријјатлардан,
табханалардан, гираәтханалардан вә китаб тичар
идарәләриндән буржуа идеолокијасыны тәблиғ ет
үчүн истифадә етмәјә чалышан, онлары мүтләгијјәт гу
лушуну мүдафиә аләтинә чевирән буржуа нәзәријјәчи
ринә бөјүк зәрбә иди.

В. И. Ленин јазырды: «Нәшријјатлар вә анбарлар,
ғазалар вә гираәтханалар, китабханалар вә мүхтәл
китаб тичарәти—бүтүн бунлар партијалы олмалы, һе
бат вермәлидир. Бүтүн бу ишләрә мүтәшәккил сосиал
пролетариат көз гојмалы, онлара нәзарәт етмәли, һеч
истисна олмадан, бүтүн бу ишләрә чанлы пролетар и
нин чанлы әһвали-руһијјәсини дахил едәрәк, беләликлә
көһнә, јарымобломов, јарымалверчи Русија принс
олан: јазычы јазар, охучу охујар—принсипини һәр
зәминдән мәһрум етмәлидир»[2].

В. И. Ленинин бу мәгаләси китабханаларын гарш
сында кениш халг күтләләринин мәнафејинә хидмәт
мәк, мүталиә ишинин шүурлу тәшкилинә көмәк ет
үчүн партијалылыг принсипини рәһбәр тутмаг вәзифә
ни ирәли сүрүрдү. Бу мәгаләдә ирәли сүрүлән әсас пр
сипләр о дөврдә Русијада китабхана ишинин кәләчәк
кишафында чох мүһүм рол ојнамагла китабханалар
демократик әсаслар үзәриндә инкишаф едиб мөһкәмл
мәсинә, бир мәдәни-маариф мүәссисәси кими формала
масына көмәк етди. Партија китабханалары вә демок
тик руһлу халг китабханаларынын ишиндә В. И. Ленин

[1] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 10, сәһ. 32.
[2] Јенә орада, сәһ. 33—34.

ирәли сүрдүјү партијалылыг принсипини башлыча прин-
сип кими гәбул етди.

В. И. Ленинин ирәли сүрдүјү китабханаларын парти-
јалылығы принсипи китабханачылыг нәзәријјәсинин де-
мократикләшмәсинә дә мүсбәт тә'сир көстәрди.

В. И. Ленин һәм 1905—1907-чи илләр ингилаби дөв-
ründә, һәм иртича, һәм дә ингилаби јүксәлиш илләриндә
ингилаби идејалары кениш халг күтләләринин арасында
јајмаг, капитализмә гаршы барышмаз вә ардычыл мүба-
ризә апармаг ишиндә бүтүн легал тәшкилатлардан вә мә-
дәни-маариф мүәссисәләриндән истифадә етмәји лазым
билирди.

Мә'лум олдуғу кими иртича илләриндә вә ондан сон-
ракы илләрдә болшевик партијасы ағыр кизли шәра-
итдә фәалијјәт көстәрмәли олмушду. Партијанын бүтүн
фәалијјәти чидди изләнилдијиндән ачыг мүбаризә апар-
маг иши олдугча чәтинләшмишди. Белә бир шәраитдә
легал тәшкилат вә мүәссисәләрдән истифадә етмәк, онла-
рын васитәси илә мүтләгијјәтин ич үзүнү ачыб көстәрмәк
һаггында Ленинин көстәришләри чох мүһүм әһәмијјәтә
малик иди. Легал мүәссисәләрдән истифадә етмәк, онун
ишинә сијаси характер вермәк партијанын үмуми инги-
лаби ишинә чох јахындан көмәк едирди.

Мәһз буна көрәдир ки, РСДФП-нин VI (Прага)
Үмумрусија конфрансынын В. И. Ленин тәрәфиндән
јазылмыш гәрарында көстәрилир: «...Конфранс... һесаб
едир ки...

3) Легал чәмијјәтләрдә с.-д. ишини јолуна гојмаг са-
һәсиндә мүмкүн гәдәр даһа бөјүк тәшәббүс көстәрмәк ла-
зымдыр: иттифаглар, гираәтханалар, китабханалар, фәһ-
ләләрә мәхсус мүхтәлиф әјләнчә чәмијјәтләри, һәмкар-
лар иттифаглары нәшријјатыны јајмаг вә һәмкарлар
мәтбуатына марксизм руһунда истигамәт вермәк, Ду-
мада с.-д нитгләриндән истифадә етмәк, фәһләләрдән ле-
гал мүһазирәчиләр һазырламаг...

5) Тәблиғат дәрнәкләрини күндәлик *әмәли* ишә чәлб
етмәк: гејри-легал сосиал-демократ вә легал марксизм
әдәбијјаты јајмаг вә и. а. арзу олунур»[1].

Гәрардан көрүндүјү кими В. И. Ленин ингилаби-тәб-
лиғат вә тәшвигат ишиндә башга легал тәшкилатлар вә
мүәссисәләрлә јанашы олараг гираәтхана вә китабхана-

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 17. сәһ. 476—477.

ларын фәалијјәтини өн плана чәкир вә тәблиғат ишини әдәбијјат тәблиғи иши илә китабла әлагәләндирирди.

В. И. Ленинин бу көстәришләрини рәһбәр тутан болшевикләр партијасы ингилаби јүксәлиш илләриндә легал гираәтхана вә китабханалардан истифадә етмәк ишинә хүсуси диггәт јетирирдиләр. Мәһз буна көрәдир ки, о дөврдә Петербург, Москва, Кијев, Бакы вә с. кими ингилаб мәркәзләриндә вә әјаләт шәһәрләриндә ингилаби әдәбијјаты јајан бир чох китабханалар мејдана кәлмишди. Белә китабханалар легал ишлә кизли иши чох мәһарәтлә әлагәләндирир, өз фондларында легал әдәбијјатла јанашы кизли әдәбијјаты сахлајыр вә охучулар арасында кениш јајырдылар. Онларын китабхана фонду ики һиссәдән ибарәт олурду. Легал фонд вә кизли фонд. Легал фондлардан бүтүн охучулар, кизли фондлардан исә ингилаби әһвали-руһијјәли охучулар истифадә едирдиләр. Белә китабханалар өз күтләви ишләриндә дә ингилаби тәблиғата хүсуси диггәт верирдиләр. Болшевикләр белә китабханалардан партијанын тәблиғат ишиндә дајаг базасы кими истифадә едирдиләр. Белә китабханалара мисал олараг РСДФП Москва округ тәшкилатынын кизли партија китабханасыны, Москва үчүнчү гадын клубунун китабханасыны, Москва һәмкарлар иттифаглары китабханаларыны, Москва мәркәзи шәһәр китабханасыны, Н. В. Гогол адына Москва шәһәр китабхана-гираәтханасыны, Благушински торпаг үмуми китабхана-гираәтханасыны, Бакы Балаханы китабхана-гираәтханасыны вә с. көстәрмәк олар.

Биринчи рус ингилабынын мәғлубијјәтиндән сонра өлкәдә иртича күчләнмәјә башлады. Бүтүн демократик әһвали-руһијјәли мәктәбләр, мәдәни-маариф мүәссисәләри, нәшријјатлар, бағланды. Чар сензурасы өз фәалијјәтини кенишләндирәрәк бүтүн ингилаби мәтбуатын нәшрини дајандырмаға чалышыр, нәшријјатлара, маариф мүәссисәләринә чидди нәзарәт едир, демократик фикирләрин мејдана чыхмасына чидди манеәчилик төрәдирди. Чар һөкумәти һәр чүр вәчһлә јени китабханалар ачмаға мане олур, мөвчуд китабханаларын фондунда олан бүтүн демократик-ингилаби әдәбијјаты чыхарыр, онун әвәзиндә китабханалара буржуа-мүтләгијјәт гурулушуну мүдафиә едән әдәбијјат көндәрирди.

Иртича илләриндә сағ задәкан-монархист партијаларын маариф саһәсиндә халга зидд мүртәче фәалијјәти

даһа да күчләнмишди. 1911-чи илдә Петербургда чағырылан задәканларын бирләшмиш нөвбәти гурултајы халг китабхана вә гираәтханаларынын әлејһинә чыхараг онларын бағланмасыны чар һөкумәтиндән тәләб етди. 1912-чи илдә чар һөкумәти «Ашағы тәдрис мүәссисәләри јанындакы китабханалар һаггында әсаснамә»ни тәсдиг етди. Бу әсаснамә јерләрдә мәктәбләрин јанында олан халг китабханаларынын күтләви сурәтдә бағланмасына сәбәб олду. Белә ки, бу дөврдә Уфа губернијасында 660, Вјатски губернијасында 300, Пенза губернијасында 126 вә с. халг китабханалары бағланмышды[1].

Белә бир ағыр сензура террору дөврүндә китабханаларын демократикләшдирилмәси уғрунда ардычыл мүбаризәни В. И. Ленин башда олмагла болшевикләр партијасы апарырды. Болшевикләр зәһмәткешләрин мәдәни-маариф саһәсиндәки тәшәббүсләринә көмәк едир, халг китабханалары һаггында мөвчуд олан мүртәче сензура гајдаларынын ләғв едилмәсини тәләб едир, халг маарифинин, китабханаларын демократикләшдирилмәси уғрунда мүбаризә апарырдылар. Бу ишдә легал болшевик гәзетләри олан «Звезда» вә «Правда» хүсуси рол ојнадылар. «Правда» вә «Звезда» гәзетләри мүнтәзәм олараг өз сәһифәләриндә китабханаларын, гираәтханаларын вә маариф чәмијјәтләринин иши һаггында, мәдәнијјәт вә маариф системинин демократикләшдирилмәси һаггында мәгаләләр дәрч едирдиләр. Һәмчинин гәзетләр китабханаларын ағыр вәзијјәтини, чар һөкумәти тәрәфиндән китабханалара вәсаит ајрылмамасыны, чар сензурасынын китабханалары тез-тез тәфтиш етмәсини, халг китабханаларындан демократик вә ингилаби әдәбијјатын чыхарылмасыны, демократик әһвали-руһијјәли китабханаларын бағланмасыны вә с. өз сәһифәләриндә кәскин сурәтдә тәнгид едирдиләр[2].

Бу илләрдә В. И. Ленин мәдәнијјәт, маариф вә китабхана ишинә даир јазмыш олдуғу мәгаләләриндә китабхана ишиндә мөвчуд олан мүһүм нөгсанлары чидди сурәтдә тәнгид едир, китабхана ишинин демократик әсаслар үзәриндә гурулмасыны тәләб едирди. В. И. Ленин 1913-чү илдә «Халг үчүн учуз әт» адлы мәгаләсини јазды.

---

[1] Абрамов К. И. Василченко В. Е. История библиотечного дела в СССР до 1917 года. М. 1959, сәһ. 163.
[2] Јенә орада. М., сәһ. 182—183.

О. бу мәгаләсиндә рус буржуазијасынын «учуз дүка лар»,«халг јемәкханалары», «халг китабханалары» вә бу кими мүәссисәләр ачмаг јолу илә рус халгынын вәзијәтини «јахшылашдырмаға» чалышдығынын сахта вә ј лан олдуғуну көстәрди.

О дөврдә чар һөкумәти тәрәфиндән бир сыра кита ханалар ачылмыш вә о китабханалара «халг» китабха лары ады верилмишди. Анчаг әслиндә бу китабхана рын фондунда халгын охујачағы, онун мәнафејини мүд фиә едәчәји һеч бир әдәбијјат јох иди. Чар сензурасы б лә китабханалары чидди нәзарәт алтында сахлајыр, он фондунда анчаг дини вә буржуа синфинин мәнафеји мүдафиә едән әдәбијјатын топланмасына ичазә верир

В. И. Ленин мәдәнијјәтин азадлығы һаггында буржу зија шүарынын сахта олмасыны вә белә китабхана рын халгла һеч бир әлагәси олмамасыны гејд едәрәк к тәрирди. «Белә бир јазы көрәрсиниз: «Халг китабхана Сиз севинә биләрсиниз. Учуз, бә'зән дә пулсуз китаб олачагдыр. Китабчаны руһани сензуранын чидди нәза ти алтында Рус Халг Иттифагы вә ја милләтчиләр Үмумрусија клубу нәшр едир»[1].

В. И. Ленинин 1913-чү илин 18 ијулунда «Рабоча правда» гәзетиндә дәрч едилмиш «Халг маарифи үч нәләр етмәк олар» мәгаләсинин китабхана ишинин мократикләшдирилмәсиндә чох бөјүк әһәмијјәти ол Бу мәгаләдә В. И. Ленин китабхана ишинин халг маа финин чох әһәмијјәтли саһәси олдуғуну, елмин, маа фин һәгиги мә'нада јүксәлмәсиндә онун һәлледичи ә мијјәтини көстәрмиш вә китабханаларын әсас вәзифә рини чох дүзкүн вә елми шәкилдә мүәјјәнләшдирмишд

В. И. Ленин Русијада китабханалардан истифадә даларында олдугча чидди гүсур, «Китабдан истифадә мәк үчүн јүз чүр рәсмијјәтчилик вә манеәләр удуран ларча чиновник комисјонларынын мүзакирә вә тәр етдикләри *гајдалар*...[2]» олдуғуну көстәрир вә бу гүс лары кәскин тәнгид едирди.

Бу мәгаләдә ирәли сүрүлән әсас фикир китабха ишинин әсасыны тәшкил едән—китабханаларын оху лара хидмәт иши онларын үмуми ачыг олмасы иде сыдыр.

[1] Ленин В. И. Пол. собр. соч, т. 23, сәһ. 294.
[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 19, сәһ. 286.

В. И. Ленин бу мәгаләсиндә һаглы олараг көстәрири ки, китабхананын әһәмијјәти, гијмәти, «ифтихар вә шәрәфи» онун чох гијмәтли надир китаб фондуна, гәдим әлјазмаларына малик олмасында дејилдир, китабхананын әсас гијмәти, кениш халг күтләләринә хидмәт етмәсиндә, китабханаја чохлу охучу чәлб едилмәсиндә вә онлара нә гәдәр китаб вермәсиндәдир. Совет китабханашүнаслығынын әсасыны тәшкил едән бу идеја китабханалары гијмәтләндирмәк үчүн әсас ме'јар кими китабхана ишини демократикләшдирмәјин бүнөврәсини тәшкил едир.

Доғрудан да зәнкин китаб фондуна, надир әлјазмаларына вә китаблара малик бир китабхана һеч кәсә хидмәт етмирсә елми, мәдәнијјәти тәблиғ етмирсә, чәмијјәт үзвләринин мәдәни инкишафына хидмәт етмирсә, она нечә китабхана ады вермәк олар. Белә китабханалары олса-олса китабы сахлајан бир анбар һесаб етмәк олар. Она көрә дә китабханаларын үмуми ачыг олмасы һаггындакы Ленин тә'лими өз елми, нәзәри вә мәдәни әһәмијјәти илә чох јүксәкдә дурур; маарифин, мәдәнијјәтин халг ичәрисиндә јајылмасына һәр вәчһлә мане олмаға чалышан буржуа идеологларына кәскин зәрбә ендирир.

В. И. Ленин бу мәсәләдән данышаркән јазыр... «Үмуми китабхананын ифтихар вә шәрәфини орадакы надир китабларын сајында дејил, XVI әсрдә чыхмыш филан гәдәр китаб вә ја X әсрдән галма филан гәдәр әлјазмасы олмасында дејил, китабларын *халг ичәрисиндә нә гәдәр кениш* дөвр етмәсиндә көрүрләр, китабханаја нә гәдәр јени охучу чәлб едилмәсиндә, тәләб олунан китабларын нә гәдәр тез тапылыб охучуја верилмәсиндә, евдә охумаг үчүн нә гәдәр китаб пајланмасында, китабханадан китаб көтүрүб охумаг ишинә нә гәдәр ушаг чәлб едилмәсиндә көрүрләр»[1].

Даһа сонра В. И. Ленин бу мәгаләсиндә Нју-Јорк үмуми китабханасынын 1911-чи илә аид иллик һесабатыны кениш тәһлил едәрәк китабхананын мүсбәт нәтичәләрини Русија китабханасы илә мүгајисә едиб, китаб тәблиғи, охучуја хидмәт ишинин Русијада ачыначаглы вәзијјәтдә олдуғуну көстәрир.

В. И. Ленин һәмчинин бу мәгаләсиндә китабхана шәбәкәләринин планаујғун јерләшдирилмәсинә, үмуми ки-

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 19, сәһ. 286.

табханаларын шәһәрдә кениш шө'бәләринин јарадылма[сына], китабханаларын охучулара јахынлашдырылмас[ын]а, китабханада охучулара вахтында вә тез хидмәт едил[]мәсинә хүсуси диггәт јетирир.

В. И. Ленин јазыр: «Бундан даим нәзәрдә тутула[н] мәгсәд одур ки, халг маарифи саһәсинә аид һәр чүр ида[]рә вә мүәссисәләрин *мәркәзи* олан үмуми китабхана шө'[]бәси, һәр адамын өз јашадығы евин ән узағы *дөрддә* [*үч*] *верстлијиндә*, —јә'ни ајагла кедилсә, ән чоху он дәгигә[]лик мәсафәдә олсун»[1].

В. И. Ленинин бу мәгаләси өлкәмиздә Бөјүк Октјаб[р] сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра Халг маари[ф] комиссарлығынын китабхана иши саһәсиндә һәрәкә[т] програмы олду.

В. И. Ленинин «Халг маарифи үчүн нәләр етмәк олар» мәгаләсиндә ирәли сүрдүјү идејалары 1914-чү илдә Н. К. Крупскајанын «Халг маарифи назирлијинин сијасә[]ти мәсәләсинә даир» мәгаләсинә јаздығы әлавәдә даһа да кенишләндирилмишдир[2]. В. И. Ленин бу мәгаләсин[]дә халг маарифи назирлијинин китабхана иши саһәсин[]дәки сијасәтини кәскин тәнгид едәрәк, Русијадакы вәһши ганунларын һеч бир мәдәни өлкәдә олмадығыны көстә[]рир. Мәгалә бүтүнлүклә чар мүтләгијјәтинин халг китаб[]ханаларына нәзарәт һаггында ән мүртәче ганун олан 1912-чи ил гајдаларынын тәнгидинә һәср едилмишдир.

Ингилаби һәрәкатын јенидән јүксәлиши илләриндә В. И. Ленин башда олмагла болшевикләр партијасы азлыгда галан халгларын мәдәни инкишафына хүсуси диггәт јетирилмәсини, милли дилләрдә мәктәбләр ачылмасыны, ана дилиндә әдәбијјат нәшр едилмәсини, һәр бир халгын өз милли зәмини үзәриндә инкишафына шәраит јарадылмасыны тәләб едирди. В. И. Ленин учгарларда рус олмајан халглар үчүн мәдәни-маариф мүәссисәләри јарадылмасыны вә бу мүәссисәләрдә милли дилләрдә әдәбијјат топланмасыны зәрури һесаб едирди.

В. И. Ленин 1914-чү илдә С. Г. Шаумјана мәктуб көндәриб Милләтләрин һүгуг бәрабәрлији һаггында вә азлыгда галан милләтләрин һүгугларынын мүдафиәси һаггында ганун лајиһәси гәртиб етмәји тәклиф етди. В. И. Ленин бу мәктубунда рус олмајан халгларын игтисади вә сијаси тәләбатлары илә јанашы олараг маариф вә мәдәнијјәт саһәсиндәки тәләбатларыны да ирәли сүрүрдү. Мәктубда көстәрилир: «...демократик әсасла сечилмиш үмуми мәктәб шуралары вә саирә, дилләрин азадлығы вә һүгуг бәрабәрлији — дилләрин бәләдијјә идарәләри вә и. а. тәрәфиндән сечилмәси — азлыгда оланларын мүдафиәси: хәрч васаитиндән мүтонасиб пај алмаг һүгугу, «јад тајфа» шакирдләри үчүн мәктәб биналары (һавајы) олмасы, «јад тајфа» мүәллимләринин олмасы, музејләрин вә китабханаларын, театрларын вә саирәнин «јад тајфа» шө'бәләри олмасы һүгугу»[1].

В. И. Ленин азлыгда галан милләтләрә мүнасибәтдә чаризмин бөјүк дөвләтчилик сијасәтини тәнгид етмәклә буржуа милләтчилијинә гаршы кәскин мүбаризә апарыр, демократизмин вә үмумдүнја фәһлә һәрәкатынын бејнәлмиләл мәдәнијјәти идејасыны ирәли сүрүрдү.

В. И. Ленин мәдәнијјәти характеризә едәркән бөјүк узагкөрәнликлә һәр бир милли мәдәнијјәтдә ики милли мәдәнијјәтин мөвчуд олдуғуну көстәрмишдир.

В. И. Ленин 1913-чү илдә јазмыш олдуғу «Милли мәсәләјә даир тәнгиди гејдләр» адлы әсәриндә көстәрир: *«һәр бир* милли мәдәнијјәтдә, инкишаф етмәмиш олса да, демократик вә сосиалист мәдәнијјәт *үнсүрләри* вардыр, чүнки *һәр бир* милләтдә зәһмәткеш вә истисмар олунан күтлә вардыр вә онун һәјат шәраити лабүд сурәтдә демократик вә сосиалист мәфкурә доғурур. Лакин *һәр бир* милләтдә һабелә буржуа (чох заман исә һәтта гаракүруһчу вә клерикал) мәдәнијјәти вардыр—һәм дә бу јалныз *«үнсүрләр»* шәклиндә дејил, *һаким* мәдәнијјәт шәклиндәдир. Буна көрә дә үмумијјәтлә «милли мәдәнијјәт» мүлкәдарларын, кешишләрин, буржуазијанын мәдәнијјәти *демәкдир...»*[2] «Биз бүтүн насионал-сосиаллара дејирик ки, һәр бир мүасир милләтдә ики милләт вардыр. Һәр бир милли мәдәнијјәтдә ики милли мәдәнијјәт вардыр. Бир Пуришкевичләрин, Гучковларын вә Струвеләрин великорус мәдәнијјәти вардыр, —лакин бир дә Чернышевски вә Плехановун ады илә гејд едилән великорус мәдәнијјәти вардыр»[3].

В. И. Ленинин һәр бир мүасир милләтдә ики милләт,

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 19. сәһ. 287.
[2] Бах: Ленин и библиотечое дело. М., 1969, сәһ. 45.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 35, сәһ. 121—122.
[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 20. сәһ. 8—9.
[3] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 20. сәһ. 17.

һәр бир милли мәдәнијјәтдә ики мәдәнијјәт олмасы һаг- гындакы нәзәријјәсинин ингилабдан әввәлки китабхана тарихини өјрәнмәк, китабханаларын фәалијјәтиндә мөв- чуд олан мүтәрәгги вә мүртәче чәһәтләри мүәјјәнләш- дирмәк, китабхана ишиндәки демократик ән'әнәләри меј- дана чыхармаг үчүн дә бөјүк әһәмијјәтә маликдир.

Ингилабдан әввәл буржуа идеолокијасынын јајылма- сы ишинә хидмәт едән китабханаларла јанашы габагчыл идејалы әдәбијјаты, рус вә дүнја классикләринин әсәр- ләрини јајан, ингилаби мүбаризәјә рәғбәт бәсләјән ингилаби әдәбијјатын топланмасына диггәт јетирән ки- табханалар да вар иди. Мәһз буна көрә дә ингилабдан әввәлки китабхана тарихини өјрәнәркән көстәрилән чә- һәтләрә диггәт јетирмәк, онларын фәалијјәтини мөвчуд шәраитлә әлагәдар олараг тәһлил етмәк ики мәдәнијјәт һаггында Ленин тә'лиминин муддәаларындан ирәли кә- лән зәрурәтдир.

В. И. Ленин китабхана иши илә јанашы олараг биб- лиографија ишинә дә хүсуси диггәт јетирирди. Әдәбијја- ты сечмәкдә библиографик вәсаитләрдән кениш истифад едән Ленин онун бөјүк елми-мә'лумат әһәмијјәтини, ки таб тәблиғиндә, охучулара китабларын төвсијә едилмә синдә мүстәсна ролуну хүсуси гејд етмишдир. В. И. Ле нин библиографијанын партијалылығыны синфилијин көстәрмәклә китабхана ишиндә, ондан һәртәрәфли исти фадә етмәји зәрури һесаб едирди.

Ленин көстәрирди ки, библиографик көстәричилә олмадан бөјүк китабханалар кечинә билмәзләр.

Библиографијаја аид В. И. Ленинин фикирләр 1913-чү илдә Н. А. Рубакинин «Китаблар арасында» ад лы көстәричисинин икинчи чилдинә јаздығы ресензијад өз әксини тапмышдыр. Ресензија легал болшевик журна лы олан «Просвешенију»нин апрел нөмрәсиндә дәр едилмишдир.

В. И. Ленин Н. А. Рубакинин «Китаблар арасында әсәринә јүксәк гијмәт вермиш, онун планына рәғбәтл јанашмыш вә көстәрмишдир ки, «...Сөз јох, бу чүр би әсәр олдугча мараглыдыр вә үмумијјәтлә мүәллифи планы тамамилә доғрудур. Доғрудан да, шәхси тәһси вә китабханалар үчүн «рус китаб сәрвәтләринин» *ағыл* *лы-башлы* «хүласәсини» вә «мә'лумат китабчасыны» јај ныз идејаларын тарихи илә әлагәдар олараг вермә олар... Сон дәрәчә гијмәтли бир ишә башламышлар, бу

ун да һәртәрәфли артыб инкишаф етмәсини үрәкдән ар- у етмәк лазымдыр... Һеч бир мө'тәбәр китабхана ч. убакинин әсәри олмадан кечинә билмәјәчәкдир»[1].

В. И. Ленин Н. А. Рубакинин «Китаблар арасында» иблиографик көстәричисинә јүксәк гијмәт вермәклә ја- ашы онун мәнфи вә мүсбәт чәһәтләрини дә көстәрмиш, итабын мүәллифини «һәр чүр мубаһисәләрдән» гачмаг- а, партијалылыг принсипинә әмәл етмәмәкдә, һәмчинин ухтәлиф нөгтеји-нәзәрләри бир-биринә гарышдырмаг- а—еклектизмдә тәгсирләндирмишдир.

В. И. Ленин јазыр: «Әсәрин нөгсаны мүәллифин ек- ектизминдән вә мүәјјән мәсәләләрдә әмәкдашлыг етмәк үчүн мүтәхәссисләрә кифајәт гәдәр кениш мигјасда мүра- иәт едилмәмәсиндән ибарәтдир»[2].

Беләликлә В. И. Ленин библиографијанын партијалы- ығыны өн плана чәкмиш вә онун әһәмијјәтини идеја- ар мүбаризәсини дүзкүн әкс етдирмәкдә көрмүшдүр. В. И. Ленинин бу мәгаләсинин библиографијанын кәлә- әк инкишафында сон дәрәчә мүһүм принсипиал әһәмиј- әти олмуш, онун идеја истигамәтинин мүәјјәнләшмәсин- дә бөјүк рол ојнамышдыр.

В. И. Ленинин ирәли сүрдүјү принсипләр Н. А. Руба- кинин «Китаблар арасында» көстәричисинә онун 1914-чү илдә чап олунмуш «Карл Маркс» мәга- ләсинә әлавә олунмуш әдәбијјат хүласәсиндә өз әксини тапмышдыр. В. И. Ленин бу әсәри илә марксизм библио- графијасынын әсасыны гојмуш олду. К. Маркс һаггында јазылмыш мәгалә вә она әлавә едилмиш Марксын әсәр- ләринин гыса хүласәси бир-бирини тамамлајыр. Мәга- ләдә К. Марксын пролетар ингилаби нәзәријјәси арды- ыл вә мәнтиги олараг шәрһ едилмиш, онун үмумбәшәри әһәмијјәти инандырычы дәлилләрлә көстәрилмишдир. Хүласәдә исә К. Марксын әсәрләринин гыса характерис- тикасы верилмиш вә бу әсәрләрин мөвзусу ардычыл шәрһ едилмишдир.

Әдәбијјат хүласәсиндә әввәлчә хроноложи гајдада Марксын әсәрләри сонра исә Маркс вә марксизм һаггын- да әдәбијјат тәсвир едилир.

В. И. Ленин хүласәдә әсәрләри верилән мүәллифләри үч група бөлүр. «Мүһүм мәсәләләрдә Марксын нөгтеји-

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 20. сәһ. 261.
[2] Јенә орада, сәһ. 262.

нәзәриндә дуран марксистләр; әслиндә марксизмә дүшмән олан буржуа мүәллифләри; бир дә, марксизмин бу вә ја башга әсасларыны санки гәбул едән, һәгигәтдә исә марксизми буржуа бахышлары илә әвәз едән ревизионистләр»[1].

В. И. Ленинин бу әсәри библиографијанын ән көзәл нүмунәси олмагла марксизмин мејдана кәлмәсинин, формалашмасынын, буржуа философлары, игтисадчылары вә сосиологлары илә кәскин мүбаризәдә мәтинләшдијинин, тәдричән дүнја пролетариатынын ингилаби нәзәријјәсинә чеврилдијинин ән јахшы нүмунәсидир. Сырф партијалылыг руһунда јазылмыш бу әсәрдә ајры-ајры мүәллифләрә вә онларын әсәрләринә верилән характеристика өз елмилији, конкретлији вә сијаси кәскинлији илә фәргләнир. В. И. Ленин әсәрин ахырында охучулара «Марксын бахышларына дүзкүн гијмәт вермәк үчүн, онун ән јахын һәмфикир вә силаһдашы *Фридрих Енкелсин бүтүн* әсәрләрини нәзәрә алмадан марксизми баша дүшмәк вә ону мүкәммәл шәрһ етмәк олмаз»[2] төвсијәсини едир.

В. И. Ленинин библиографијаја даир бу әсәри марксизм библиографијасынын ән көзәл нүмунәсидир. Ејни заманда бу әсәр марксизм әдәбијјатынын тәблиғи үчүн бөјүк әһәмијјәт кәсб етмиш, библиографијанын кәләчәк инкишафында чох мүһүм рол ојнамышдыр.

В. И. Ленинин чаризмин мaариф вә мәдәнијјәт саһәсиндәки мүртәче сијасәтинә гаршы мүбаризәси чох бөјүк әһәмијјәтә малик олуб, билаваситә кениш зәһмәткеш күтләләрин мәнафејини мүдафиә едирди. Мәдәни-маариф мүәссисәләринин мүһүм саһәләриндән бири олан китабхана иши һәмишә Владимир Иличин нәзәр диггәтини чәлб етмишдир. Ону халг маарифинин әсас саһәләриндән бири һесаб едән бөјүк даһи күтләләрин маарифләнмәсиндә, кениш китабханалар јарадылмасыны мәдәни инкишафын әсас амилләриндән бири кими гијмәтләндирмишдир. Русијада халг күтләләри үчүн кениш китабхана шәбәкәсинин јаранмасы, китабханаларын бүтүн зәһмәткеш күтләләрин үзүнә ачыг олмасы В. И. Ленинин арзусу олмушдур.

---

[1] Л е н и н В. И. Әсәрләри, ч. 21. сәһ. 76.
[2] Јенә орада, сәһ. 82.

Һәлә ингилабдан әввәл В. И. Ленин тәрәфиндән ирәли сүрүлән китабхана ишини демократик әсаслар үзәриндә јенидән гурмаг програмы вә Русијанын һәр јериндә кениш китабханалар шәбәкәси јаратмаг арзусу өз реал һәллини Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра тапа билмишдир. Ингилаб Халг маарифи вә мәдәнијјәтин бүтүн саһәләринин, о чүмләдән мәдәни-маариф мүәссисәләринин инкишафы үчүн һәртәрәфли шәраит јаратды. Мәдәнијјәт очагларынын мүһүм саһәләриндән бири олан китабханалар үмумхалг, үмумдөвләт әһәмијјәти кәсб едәрәк, ингилаби сурәтдә јенидән гурулмаға башлады.

ССРИ-дә КИТАБХАНА ИШИНИН ЈЕНИДӘН ГУРУЛМАСЫНЫН ЛЕНИН ПЛАНЫ

Бөјүк Октјабр ингилабы мәдәни ингилабын гәләбәси үчүн һәр чүр шәраит јаратды. Мәдәни ингилаб В. И. Ленинин сосиализм гуручулуғу планынын тәркиб һиссәләриндән бири кими совет дөвләти тәрәфиндән ардычыл олараг һәјата кечирилмәјә башлады.

В. И. Ленин һәлә 1917-чи илдә икинчи советләр гурултајында сүлһ һаггында мә'рузәсинин сон сөзүндә дејирди: «Бизим тәсәввүрүмүзә көрә дөвләтин күчү, күтләләрин шүурлу олмасындадыр. Дөвләт о заман күчлү олур ки, күтләләр һәр шеји билсинләр, һәр шеји дүшүнүб анласынлар вә һәр ишә шүурла јанашсынлар»[1].

Мәһз буна көрәдир ки, кәнч совет дөвләти һәр чүр чәтинлијә бахмајараг, маариф вә мәдәнијјәт ишинә ингилабын илк күнләриндән хүсуси диггәт јетирмәјә башлады. II советләр гурултајында совет һөкумәти тәшкил едиләркән, Халг Маариф Комиссарлығы ән мүһүм комиссарлыглардан бири кими онун тәркибинә дахил едилмишдир. Бүтүн маариф вә мәдәнијјәт иши сијаси-маариф, мәдәни-маариф иши, мәктәб вә мәктәбдәнкәнар ишләр һамысы онун сәрәнчамында иди. Халг Маариф Комиссары вәзифәсинә мәтин болшевик, В. И. Ленинин јахын силаһдашларындан бири А. В. Луначарски тә'јин едилмишди.

В. И. Ленин ингилабын илк илләриндән халг маарифи илә јанашы күтләләрин сијаси тәрбијәсинә вә мәдәни ин-

---

[1] Л е н и н В. И. Әсәрләри. ч .26. сәһ. 253.

кишафына да хүсуси диггәт јетирирди. О, бу ишдә сијаси-маариф очагларынын, мәктәбдән кәнар ишләр системинин хүсуси әһәмијјәтини гејд едир, сијаси тәрбијә ишләринин, кениш тәблиғат вә тәшвигат ишләринин, биринчи нөвбәдә исә халг маарифинин һәртәрәфли инкишаф етдирилмәсиндә мәдәни-маариф мүәссисәләринин: клубларын, гираәт комаларынын, китабханаларын вә с. фәалијјәтинә хүсуси диггәт јетирирди. Н. К. Крупскаја гејд едир ки, «Китабхана ишинин нә дәрәчәдә гајдаја салынмасы әсасында Илич мәдәнијјәтин сәвијјәси һаггында фикир јүрүдүрдү: китабхана иши онун нәзәриндә үмуми мәдәнијјәтин көстәричиси иди[1]».

Һәлә ингилабдан әввәл китабхана ишинин демократикләшдирилмәси, халг күтләләри үчүн кениш китабхана шәбәкәләри јарадылмасы уғрунда мүбаризә апаран В. И. Ленин ингилабын гәләбәсиндән сонра китабхана ишинин бөјүк дөвләт әһәмијјәтинә малик бир иш кими, кениш мигјасда һәјата кечирилмәсини тәләб едирди.

Мәһз буна көрәдир ки, 1917-чи илин 9 нојабрында Халг Маариф Комиссарлығынын тәркибиндә китабхана ишинә вә үмумијјәтлә мәдәни-маариф ишинә рәһбәрлик етмәк үчүн мәктәбдәнкәнар ишләр шө'бәси тәшкил едилди. Халг Комиссарлар Совети Н. К. Крупскајаны мәктәбдәнкәнар ишләр үзрә дөвләт комиссары тә'јин етди. Н. К. Крупскаја өлкәдә мәдәни-маариф ишинин ингилаби јолла јенидән гурулмасында чох бөјүк рол ојнамагла, китабхана ишинә даир дөвләт гәрарларынын һазырланмасында, гәбул едилмәсиндә вә һәјата кечирилмәсиндә јахындан иштирак едирди.

Бөјүк Ленин ингилабын гәләбәсиндән сонра маариф вә мәдәнијјәт мәсәләләринә даир чыхыш вә мәгаләләриндә, бу мәсәләјә даир имзаладығы дөвләт декретләриндә, сәрәнчамларында вә сәнәдләриндә социализм гуручулуғу дөврүндә китабханаларын вәзифәләрини көстәрди. О, көстәрди ки, китабханалар чәмијјәтин мәдәни инкишафында, кениш тәблиғат-тәшвигат ишиндә, партија вә дөвләтин гәрар вә көстәришләринин һәјата кечирилмәсиндә, зәһмәткешләрин мәдәни сәвијјәсинин јүксәлмәсиндә, савадсызлығын ләғвиндә бөјүк рол ојнајыр. Ленин китабхана ишинин јенидән гурулмасында бүтүн дөвләт органларынын иштиракыны зәрури һесаб етмишдир.

[1] Ленин и библиотечное дело. М., 1969, сәһ. 304.

В. И. Ленин тәрәфиндән китабхана ишинә јүксәк гијмәт
верилмәси, онун халг маарифинин мүһүм саһәси һесаб
едилмәси китабхана ишинин нәзәри, тәчрүби вә методи-
ки мәсәләләриндән бәһс едән китабханашүнаслығын хү-
суси елми саһә кими инкишаф етмәсини әсасландырмыш,
онун ајрыча тәдгигат објектинә малик бир елм саһәси
кими формалашмасыны тә'мин етмишдир.

В. И. Ленин ингилабын илк күнләриндә бөјүк дөвләт
ишләри илә јанашы олараг китабхана иши илә дә мәш-
ғул олмаға вахт тапырды. Совет дөвләтинин илк халг
маариф комиссары олмуш А. В. Луначарски В. И. Лени-
нин китаб тәблиғи вә китабхана ишинә даир фикирләрин-
дән данышаркән өз хатирәләриндә көстәрир ки: «Гыш са-
рајы» алынан заман кечә В. И. Ленин мәни јанына чағы-
рыб деди:

«Мән китабханалара бөјүк әһәмијјәт верирәм. Бу
ишин үзәриндә сиз өзүнүз ишләмәлисиниз. Китабхана-
шүнаслары топлајын. Бу саһәдә Америкада олдугча чох
јахшы ишләр көрүлүр. Китаб чох бөјүк гүввәдир. Инги-
лаб нәтичәсиндә китаба һәвәс чох артачагдыр. Охучуну
һәм бөјүк гираәт заллары илә тә'мин етмәк вә һәм дә иши
елә гурмаг лазымдыр ки, китаб өзү кедиб охучуја чатсын.
Бунун үчүн почтдан истифадә етмәк, мүхтәлиф фор-
маларда сәјјар китабханалар дүзәлтмәк лазымдыр.
Халгымыз чох бөјүкдүр, онун ичәрисиндә савадлыларын
сајы артачагдыр, халг үчүн китаб јәгин ки азлыг етмәјә
башлајачагдыр, одур ки, әкәр китаб сәјјар едилмәсә,
онун дөвр етмәси дәфәләрлә артырылмазса, биздә китаб
ачлығы олар.

Үмид едирәм ки, бу барәдә сизинлә бир даһа данышмаг үчүн вә гаршынызда нә кими иш планы мүәјјәнләшмәкдә олдуғуну вә кимләри бу ишә чәлб едә биләчәјинизи сиздән сорушмаг үчүн јахын заманда имкан тапарам»[1].

Һәлә ингилаб тамамилә галиб кәлмәмиш, анчаг Петербургда һакимијјәт советләрин әлинә кечдији бир дөврдә В. И. Ленинин китабхана ишини јада салмасы, онун әһәмијјәт вә вәзифәләрини хүсусилә гејд етмәси, ингилаб галиб кәлдикдән сонра бүтүн өлкәдә кениш халг күтләләри үчүн, һәмчинин учгарларда азлыгда галан милләтләр үчүн китабханалар тәшкил едилмәси һаггында фи-

[1] В. И. Ленин һаггында хатирәләр, 1 ч. 1957, сәһ. 607.

кирләр китабхана ишинә бөјүк Ленин гајғысынын парлаг сүбутудур.

1917-чи илин нојабрында В. И. Ленинин Петербург Үмуми китабханасына јаздығы мәктуб ән гијмәтли тарихи сәнәд кими хүсусилә диггәти чәлб едир. Бу мәктубда В. И. Ленин һәлә 1913-чү илдә јаздығы «Халг маарифи үчүн нәләр етмәк олар?» мәгаләсиндә ирәли сүрдүјү, китабханаларын бүтүн халг күтләләринин үзүнә ачыг олмасы һаггында фикрини бир даһа әсасландырмагла, һазыркы шәраитдә китабхананын гаршысында дуран әсас вәзифәләри шәрһ едир. Китабхана ишинә даир совет дөвләтинин башлыча сијасәтини әкс етдирән һәмин мәктуб өлкәмиздә китабхана гуручулуғунун әсас програмы олмушдур.

В. И. Ленин бу мәктубунда «чаризмин халг маарифинин узун мүддәтдән бәри корладығына көрә Петроградда китабхана ишинин олдугча пис гурулмасыны» көстәрмәклә, «Ингилабда шүурлу сурәтдә мүвәффәгијјәтлә иштирак етмәк үчүн» охумағын бөјүк әһәмијјәтини хүсусилә гејд етмишдир. Мәктубда һәмчинин илк дәфә олараг китабхана ишинин бир сыра мүһүм проблем мәсәләләри: китабханаларын харичи китабханаларла китаб мүбадиләси етмәси, өлкә дахилиндә китабханадан китабханаја китабларын пулсуз көндәрилмәси, зәһмәткешләр үчүн бүтүн китабханаларда гираәт залларынын тәшкил едилмәси мәсәләләри ирәли сүрүлмүшдүр.

В. И. Ленинин бу мәктубунда көстәрилир: «Гәрбин азад дөвләтләриндә, хүсусилә Исвечрәдә вә Шимали Америка Бирләшмиш Штатларында чохдан һәјата кечирилмиш принсипләрдән ирәли кәлән ашағыдакы әсас дәјишикликләри дәрһал вә сөзсүз јаратмаг лазымдыр:

1. Үмуми китабхана (кечмиш император китабханасы) дәрһал истәр Питер вә әјаләтин *бүтүн* ичтимаи китабханалары вә дөвләт китабханалары илә, истәрсә *харичи* китабханаларла (Финландија, Исвеч вә илахыр) китаб *мүбадиләсинә* кечмәлидир.

2. *Китабханадан китабханаја* китабларын *пулсуз олараг* көндәрилмәси ганун е'лан едилмәлидир.

3. Китабхананын гираәтханасы мәдәни өлкәләрдә *хүсуси* китабханаларда вә *варлы* адамлар үчүн олан гираәтханаларда едилдији кими, бајрамлар вә базар күнләри дә истисна *олмајараг*, һәр күн сәһәр саат 8-дән ахшам саат 11-дәк ачыг олмалыдыр.

4. Лазым олан гәдәр гуллугчу дәрһал Халг маарифи назирлији департаментләриндән үмуми китабханаја кечирилмәлидир (мүһарибә дөврүндә киши әмәјинә еһтијач олдуғуна көрә, гадын әмәји кенишләндирилмәлидир), зира һәмин департаментләрдә адамларын 9/10 һиссәси нәинки фајдасыз ишлә, һабелә зәрәрли ишлә мәшғулдур» [1].

В. И. Ленинин бу мәктубуну бүтүн китабханалар, хүсусилә елми китабханалар бир декрет кими гәбул етдиләр. Мәктубда ирәли сүрүлән әсас мүддәалар совет китабханаларынын кәләчәк инкишаф програмы олмагла, китабханашүнаслыг елми үчүн дә бөјүк әһәмијјәтә малик иди.

Бөјүк Октјабр ингилабынын гәләбәсиндән сонра кәнч совет дөвләти һәр чүр чәтинлијә бахмајараг мәдәнијјәтин вә маарифин инкишафы үчүн чох мүһүм тәдбирләр һәјата кечирмәјә башлады. Бу тәдбирләр ичәрисиндә китабхана ишинә даир тәдбирләр мүһүм јерләрдән бирини тутмагла бөјүк мәдәни әһәмијјәт кәсб едир. В. И. Ленинин китабхана ишинә гајғысыны көстәрән сәнәдләр ичәрисиндә Халг Комиссарлар Советинин 26 апрел вә 7 ијун 1918-чи ил гәрарлары[2] мүһүм јер тутур.

1918-чи илин 26 апрелиндә Халг Комиссарлар Совети Мәркәзи архивин јаранмасы вә үмумијјәтлә, өлкәдә китабхана ишинин исвеч-америка системинә кечмәси үчүн дәгиг лајиһә тәртиб едилмәси һаггында хүсуси гәрар гәбул етмишди вә бу гәрарын тезликлә јеринә јетирилмәси Халг Маариф Комиссары А. В. Луначарскија тапшырылмышды. Халг Комиссарлар Совети В. И. Ленинин тәклифи илә 1918-чи илин 7 ијунунда јенидән гәрар гәбул едәрәк, 26 апрел 1918-чи ил тарихли гәрарын ләнк јеринә јетирилмәсини писләмиш, Русијада китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәсинә вә Исвеч-Америка системинә кечирилмәсинә даир тә'чили тәдбирләр көрмәји Халг Маариф Комиссарлығына тәклиф етмишди. Һәмчинин гәрарда Маариф Комиссарлығына тапшырылмышды ки, китабхана иши саһәсиндә көрүлән тәдбирләр һаггында ајда ики дәфә Халг Комиссарлар Советинә һесабат версин.

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 26. сәһ. 334—335.
[2] Ленин в книга, М., 1964, стр. 422.

Бу гәрарын јеринә јетирилмәси нәтичәси олараг 1918-чи ил октјабрын 1-дән Халг Маариф Комиссарлығы мәктәбдән кәнар ишләр шө'бәсинин халг ичтимаи китабханалар бөлмәси китабханачылыг јарымшө'бәсинә чеврилди. Бу јарымшө'бәнин илк мүдири вәзифәсинә көһнә коммунист көркәмли китабхана хадими О. И. Чачина тә'јин едилди. Китабхана јарымшө'бәсинин јаранмасы китабхана ишинә рәһбәрлијин, ваһид бир органда бирләшмәсинә сәбәб олду. Китабхана јарымшө'бәси јерләрдә китабхана ишинә дөвләт рәһбәрлијини һәјата кечирир, ајры-ајры идарә вә мүәссисәләрин вә ичтимаи тәшкилатларын јени китабханалар јаратмаг үчүн көрдүкләри ишләри бирләшдирир, онларын фәалијјәтини координасија едир вә онлара тә'лимат-методики чәһәтдән көмәклик едирди. Јарымшө'бәдә јени китабханалар шәбәкәси јаратмағын лајиһәләри һазырланыр, күтләви китабханаларын типләри вә онларын малијјәләшдирилмәси нормалары мүәјјәнләшдирилирди. Һәмчинин китабханачы кадрларын һазырланмасы да бу шө'бәнин функсијаларына дахил едилмишди.

1919-чу илдә Н. К. Крупскајанын билаваситә тәшәббүсү вә көмәји илә ихтисаслы китабханачы кадрлар һазырлајан илк орта ихтисас тәһсил мүәссисәси—китабханачылыг семинаријасы тәшкил едилди. Мә'лум олдуғу кими ингилабдан әввәл Русијада вахташыры тәшкил едилән гысамүддәтли курслар нәзәрә алынмазса, ихтисаслы китабханачы кадрлар һазырлајан һеч бир тәһсил мүәссисәси олмамышдыр. Она көрә дә китабханачылыг семинаријасынын тәшкили чох бөјүк үмуми-мәдәни әһәмијјәтә малик бир мәсәлә иди.

Мәктәбдәнкәнар ишләр шө'бәсинин китабхана јарымшө'бәси илә јанашы Халг Маариф Комиссарлығында китабхана шө'бәси дә вар иди ки, бу, әсасән елми китабханалара дөвләт рәһбәрлијини һәјата кечирирди.

Ингилаб галиб кәлдикдән сонра совет дөвләти В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији илә китабхана ишинә даир бир сыра мүһүм декретләр вермишдир. Бу декретләри шәхсән В. И. Ленин өзү имзалајырды. Бу декретләри, имза етмәздән әввәл В. И. Ленин диггәтлә охумуш, редактә етмиш, бир чох дүзәлишләр вә әлавәләр етмишдир. Илк декретләрә әсасән бүтүн китабханалар вә китабсахлајычылар милилләшдирилиб халгын ихтијарына верилир, китабханалардан пулла истифадә гајдасы дәрһал ләғв едилир, мөвчуд китаб фондларынын горуну б сахланмасы вә кениш халг күтләләринә хидмәт етмәк үчүн јени кениш китабханалар шәбәкәси јаранмасы зәрури һесаб едилирди. 1918-чи илин ијун ајынын 17-дә В. И. Ленин кечмиш идарә вә мүәссисәләрин Петербурга көчмәси илә әлагәдар, өлкәмиздә китабханачылыг ишинин кәләчәк инкишафы үчүн мүстәсна әһәмијјәти олан, «Китабханаларын вә китабсахланан јерләрин горунмасы һаггында»[1] Русија Халг Комиссарлары Советинин декретини имзалады. Бөјүк тарихи әһәмијјәтә малик олан бу декретин китабхана ишинин тәшкилиндә мүһүм әһәмијјәти вар иди.

Декретдә бүтүн китабханаларын вә китабсахлајычыларын горунмасы илә јанашы, онларын халг күтләләринин истифадәсинә верилмәси јоллары да көстәрилирди. Бу декретдә Петербурга көчүрүлән китабханаларын вә китабсахлајычыларын лазыми гајдада јерләшдирилиб мүһафизә едилмәси үчүн мүһүм тәдбирләр көрүлүр, китабхана ишинә дөвләт рәһбәрлији мүәјјәнләшдирилир, дөвләт органлары тәрәфиндән китабханаларын вә китабсахлајычыларын учотунун апарылмасы иши зәрури һесаб едилирди. Харичи һәрби мүдахиләнин вә вәтәндаш мүһарибәсинин башландығы, өлкә дахилиндә бөјүк игтисади чәтинлик олдуғу бир шәраитдә чар һөкумәтинә мәхсус олан китабханалары вә харичә гачмыш ајры-ајры капиталистләрин саһибсиз галмыш китабханаларыны мејдана чыхармаг, онлары миллиләшдириб үмумхалг мүлкијјәтинә чевирмәк, китабханаларын вә китабсахлајычыларын учотуну апармаг бөјүк мәдәни вә дөвләт әһәмијјәти олан бир иш иди.

Декретдә көстәрилирди: «Ләғв олунан вә көчүрүлән дөвләт мүәссисәләринин бүтүн китабханалары, һәмчинин мүхтәлиф чәмијјәт вә шәхсләрин, һөкумәт мүәссисәләринин, ичтимаи тәшкилатларын вә саирәнин сәрәнчамына бүтүнлүклә, јахуд гисмән кечмиш китабханалары Русија Совет Федератив Сосиалист Республикасынын һәр јериндә Халг Маариф Комиссарлығынын мүһафизәсиндә вә учотунда олур, бу китабханаларын кәләчәк вәзифәси, онларын бөлүшдүрүлмәси, әһалинин истифадәсинә верилмәси, јени китабханаларын јарадылмасында олдуғу кими онларын китаб фондунун комплектләшдирилмә-

---

[1] Ленин и книга, М., 1964, сәһ. 422.

си—халг маариф комиссарлығынын нәздиндә олан РСФСР китабханалар шө'бәси тәрәфиндән идарә едилир. Бу вә ја башга халг комиссарлыгларынын ихтијарында олан китабханалара кәлдикдә, китабханалар шө'бәси јухарыда дејилмиш вәзифәләри, мүвафиг халг комиссарлыглары илә разылашараг һәјата кечирир»[1].

В. И. Ленин 1918-чи ил нојабрын 26-да «Китабханаларын, китаб анбарларынын вә үмумијјәтлә, китабларын мүсадирә едилмәси һаггында» декрети имзалады. Јени китабханаларын јаранмасында, мөвчуд китабханаларын китаб фондларынын тәкмилләшдирилмәсиндә, өлкәнин китаб сәрвәтинин китабханалар арасында дүзкүн вә планаујғун бөлүшдүрүлмәсиндә бу декретин мүһүм әһәмијјәти олду.

Декретдә көстәрилирди ки, һәр һансы китабхананын китаб анбарынын вә китабларын мүсадирә едилмәси јалныз Халг Маариф Комиссарлығынын сәрәнчамы вә разылығы илә ола биләр. Һәмчинин бу декретдә өлкәнин бүтүн китаб сәрвәтини ашкара чыхарыб халг күтләләринин ихтијарына вермәклә, китабханаларын фондларындан халгын мәнафеји үчүн истифадә олунмасыны тә'мин етмәк саһәсиндә халг маарифи органларынын вәзифәләри бир даһа көстәрилмишди.

Декретин ахырында Халг Маариф Комиссарлығына китабларын дүзкүн мүсадирә едилмәси һаггында кениш тә'лимат тәртиб етмәк һәвалә олунурду[2].

Китабларын мүсадирә едилмәси вә миллиләшдирилмәси, әсрләрдән бәри рус буржуазијасы әлиндә олан китаб хәзинәләринин гапыларыны зәһмәткеш күтләләринин үзүнә кениш сурәтдә ачды. Совет дөвләти тәрәфиндән китабларын миллиләшдирилиб халгын ихтијарына верилмәси вә китабларын мүсадирә едилмәси тәдбиринин олдугча бөјүк сијаси әһәмијјәти вар иди. Бу тәдбирин һәјата кечирилмәси нәтичәсиндә буржуазијанын билик, мәдәнијјәт вә маариф үзәриндә, билик мәнбәји олан китаб үзәриндәки инһисары бирдәфәлик ләғв едилди. Мәдәни сәрвәтләрин миллиләшдирилмәси деврилмиш буржуа синфини даһа да азғынлашдырмышды. Онлар гијмәтли вә надир китаблары, әлјазмаларыны кизләдир, хәлвәти олараг харичә көндәрир, һәтта јандырыб мәһв етмәјә чалышырдылар. Анчаг кәнч совет дөвләтинин һәјата кечирдији чәсарәтли тәдбирләр буржуа синфинин зијанлы һәрәкәтләринин гаршысыны мүвәффәгијјәтлә ала билди.

Бу мүһүм дөвләт тәдбиринин һәјата кечирилмәси нәтичәси олараг Москвада вә Ленинградда дөвләт китаб фондлары јарадылды. Аз бир мүддәт ичәрисиндә Москва фондуна 6 милјон, Ленинград китаб фондуна 500.000 нүсхәјә гәдәр китаб топланды. Дөвләт китаб фондларынын јарадылмасы китаб сәрвәтинин китабханалар арасында планаујғун бөлүшдүрүлмәсини тә'мин етмәклә, јени китабханаларын јарадылмасы ишини мүтәшәккилләшдирди. Халг Маариф Комиссарлығынын китабханачылыг шө'бәси Дөвләт фондларындан китабларын пајланмасына даир хүсуси тә'лимат тәртиб етди. Бу тә'лиматда көстәрилирди ки, китаблар пајлашдырылдыгда јени тәшкил олунан китабхана шәбәкәси вә Москва әјаләтиндәки али мәктәбләрдә јени ачылан китабханаларын еһтијачы биринчи нөвбәдә нәзәрдә тутулмалыдыр. Румјантсев музејинин вә тарих музејинин китабханаларына надир вә гијмәтли китаблары сечмәк имканы верилмәлидир. 1917—1920-чи илләр арасында миллиләшдирилмиш китаблар һесабына Москва вә Ленинградда бир сыра хүсуси вә елми китабханалар јаранды. Дөвләт фондларындан хүсусилә Румјантсев музејинә (В. И. Ленин адына ССРИ Дөвләт китабханасына) чохлу мигдарда китаб верилмишди. 1918—1920-чи илләр әрзиндә китабхананын китаб фонду ики дәфәјә гәдәр артмышды. Әкәр китабхананын фондунда 1917-чи илдә 1.508.000 нүсхә китаб вар идисә, 1920-чи илин ахырында китабларын сајы 2.745.000-нә чатмышды.

В. И. Ленин ингилабын илк илләриндә кәнддә китабхана ишинин инкишаф етдирилмәсинә, бүтүн јашајыш мәнтәгәләриндә китабханалар тәшкил едилмәси вә кәнд китабханаларынын ичтимаи-сијаси вә агротехники әдәбијјатла мүнтәзәм олараг тәчһиз едилмәсинә хүсуси фикир верирди. Ленин билирди ки, чар һөкумәтинин мүртәче маариф сијасәти нәтичәсиндә кәндлиләр баштан-баша савадсыз галмыш, кәндләрдә чәһаләт вә керилик һөкм сүрмәкдәдир. О, кәнд әһалисини савадландырмаг вә мәдәни чәһәтдән јүксәлтмәк мәгсәдилә кәндләрдә мәктәбләр, маариф мүәссисәләри, о чүмләдән китабханалар ачылмасыны зәрури һесаб едирди.

[1] Ленин и библиотечное дело, М., сәһ. 271.
[2] Јенә орада, сәһ. 273.

В. И. Ленинин билаваситә рәһбәрлији алтында кечән VIII партија гурултајы өлкәдә китабхана ишинин кенишләнмәсинә ,хүсуси илә кәнд јерләриндә мәдәни-маариф мүәссисәләринин тәшкилинә хүсуси диггәт јетирмәји лазым билди. VIII гурултајда гәбул едилмиш партија програмында көстәрилирди. «Һазырда бу јолда ән јахын вәзифә мәктәб вә маариф ишиндә Совет һакимијјәти тәрәфиндән артыг мүәјјән едилмиш олан ашағыдакы әсаслары даһа да инкишаф етдирмәкдән ибарәтдир... фәһлә вә кәндлиләрин тәкбашына тәһсилинә вә өз-өзләрини инкишаф етдирмәләринә дөвләт тәрәфиндән һәртәрәфли јардым көстәрилмәси (мәктәбдән кәнар тәһсил очаглары шәбәкәси јарадылмасы: китабханалар, јашлылар үчүн мәктәбләр, халг евләри вә университетләри, курслар, мүһазирәләр, кинематографлар, студијалар вә с. [1])»

Гурултај кәнддә иш һаггында хүсуси мәсәлә мүзакирә етмиш, бу мәсәләјә даир В. И. Ленинин мә'рузәси әсасында кәнддә сијаси тәблиғат вә мәдәни-маариф ишләри һаггында» хүсуси гәрар гәбул етмишди. Бу гәрарын о дөврдә кәнд зәһмәткешләринин савадланмасы, кәнд тәсәррүфаты биликләринин јајылмасы, пролетариатын јохсул вә орта кәндлиләрлә әлагәсинин мөһкәмләнмәси вә кәнддә һөкм сүрән чәһаләтин, авамлығын арадан көтүрүлмәси ишиндә мүһүм ролу олмушдур.

Гәрарда кәнд јерләриндә савадсызлығы ләғв етмәк үчүн мәктәбләр, курслар, китабханалар, халг евләри, гираәт комалары, клублар ачылмасы нәзәрдә тутулур вә савадсызлығын ләғви ишинә бүтүн мәдәни чәбһәнин ишчиләри—мүәллимләр, агрономлар, китабханачылар вә башга зијалыларын чәлб едилмәси лазым көрүлүрдү. Гәрарда көстәрилирди ки, кәнддә маариф ишинин планына ашағыдакылар дахил олмалыдыр:

1. Коммунист тәблиғаты
2. Үмуми тәһсил
3. Кәнд тәсәррүфаты тәһсили.

Кәнд мәдәни-маариф мүәссисәләри бу вәзифәләрин һәјата кечирилмәси ишинә хидмәт етмәли иди. Бу мәгсәдлә гурултај кәнддә китабханалар вә гираәтханалар тәшкил едилмәсини лазым билирди.

[1] Сов. ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары, I һиссә, Бакы, 1954, сәһ. 463—464

Гурултајын гәрарында көстәрилир: «Чалышмаг лазымдыр ки, һәр бир мәктәбдә сијаси шө'бәси олан китабхана-гираәтхана тәшкил едилсин вә һәр бир кәнд халг еви јанында да бу чүр кичик китабхана-гираәтхана олсун, халг евләри олмадығы јерләрдә исә сијаси-популјар әдәбијјат гираәт комаларынын китаблары ичәрисиндә лазыми јер тутсун»[1].

ҮИК (Б) П-нын VIII гурултајынын гәрарлары кәнддә мәдәни-маариф вә сијаси тәрбијә ишләринин инкишафына бөјүк тәкан верди вә мәктәбләр, китабханалар, клублар ачылмасы үчүн әлверишли шәраит јаратды. Гурултајын гәрарларынын јеринә јетирилмәси нәтичәси олараг кәнд јерләриндә илк китабхана вә гираәтханалар ачылмаға башланды. Јени тәшкил едилән кәнд китабханалары өз фондларында сијаси, күтләви әдәбијјатын топланмасына хүсуси фикир верир, кәнд зәһмәткешләринин сијаси тәрбијә ишинә вә гурултајын мүәјјән етдији вәзифәләрин һәјата кечирилмәси ишинә хидмәт едирдиләр.

Бу дөврдә китабханалардан истифадә етмәк үчүн пулун тамамилә ләғв едилмәси, јени китабханалар ачмаг, онлары васаитлә тә'мин етмәк, кениш халг күтләләрини китабханалара чәлб етмәк вә онларын шәхси тәһсилинә көмәк етмәк кими чох мүһүм дөвләт тәдбирләри мүвәффәгијјәтлә һәјата кечирилирди. Бүтүн бу тәдбирләрин һәјата кечирилмәсини мүнтәзәм олараг изләјән Халг Комиссарлар Совети В. И. Ленинин рәһбәрлији алтында 1919-чу ил 30 јанвар ичласында китабхана ишинә даир гәрар гәбул етди. Бу гәрарда Маариф Комиссарлығынын китабханачылыг идарәсинә тапшырылырды ки, «Халг Комиссарлар Советинин китабхана иши мәсәләләринә даир 7 ијун 1918-чи ил вә 14 јанвар 1919-чу ил гәрарларынын јеринә јетирилмәси һаггында, китабхана вә гираәтханаларын һәгиги кенишләнмәси мигдары вә әһали ичәрисиндә китабын јајылмасынын артымы һаггында гыса фактик мә'луматлары дәрч етсин вә һәр ај бу мә'луматлары Халг Комиссарлар Советинә версин»[2].

Бу гәрарын гәбул едилмәсиндән бир нечә күн сонра В. И. Ленин мәктубла Халг Маариф Комиссарлығына

[1] Сов. ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумларынын гәтнамә вә гәрарлары, I һиссә, Бакы, 1954, сәһ. 497.
[2] Бах. Ленин и библиотечное дело, М., 1969, сәһ. 274.

урачиәт едәрәк, өлкәдә китабхана ишинин гојулушу
эсәләсинә даир өз әлавә мулаһизәләрини билдирмиш-
ир. Китабхана ишини дәриндән билән Ленин бу мәкту-
нда конкрет тарихи шәраитлә онун инкишаф јоллары-
ı вә тәшкили принсипләрини дүзкүн мүәјјәнләшдирирди.
Мәктубда көстәрилирди: «Әлбәттә, «гираәт комала-
ыны», һәр чүр гираәтханалары вә с. әһатә едән китаб-
на иши ајры-ајры губернијалар, групплар, гираәтхана-
ıр вә и. а. вә с. арасында *јарыш* дүзәлдилмәсини ән
х тәләб едир»[1].
В. И. Ленин кениш зәһмәткеш күтләләринин мәдәни
руччулуг ишинә чәлб едилмәсиндә јарышы әсас васитә-
рдән бири кими гијмәтләндирир вә гејд едирди ки,
әмәткешләрин фәаллығынын артмасы китабхана ишин
н дүзкүн гојулушуну тә'мин едәчәкдир. В. И. Ленин
стәрирди: «Инди ХКС-нын тәләб етдији *һесабат* иши-
н дүзкүн гурулмасы *үч* мәгсәд күдмәлидир:
1. Көрүлән ишлә истәр совет һакимијјәтини, истәрсә
гүн вәтәндашлары доғру вә әтрафлы шәкилдә *тахли*
ıәк;
2. *Әһалинин өзүну ишә чәлб* етмәк;
3. Китабхана ишчиләри арасында *јарыш* дүзәлтмәк.
Буна көрә дә дәрһал һәмин мәгсәдләрә ујғун һесабат
әмулјарлары вә формалары һазырламаг лазымдыр»[2].
Ленин бу мәктубу илә китабханалар гаршысында је-
вәзифәләр гојмагла бәрабәр китабхана ишиндә учот
һесабат ишләринин тәшкилини зәрури һесаб едирди.
лум олдуғу кими китабхана ишиндә учот вә һесабат
ләри дүзкүн апарылмазса о китабхананын фәалијјә-
ı. мүсбәт вә мәнфи чәһәтләрини, охучулара хидмәт
ндә әлдә етдији наилијјәтләри вә јени иш форма вә
ларыны мејдана чыхарыб дүзкүн гијмәтләндирмәк
аз. Мәһз буна көрәдир ки, В. И. Ленинин бу мәгалә-
дә ирәли сүрүлән һесабат ишинин дүзкүн гурулма-
ı даир фикирләри китабхана ишинин кәләчәк инки-
ына бөјүк көмәк етмиш олду. Ленин гејд едирди ки,
бат формалары мәркәзләрдә һазырланыб, долду-
маг үчүн китабханалара көндәрилмәлидир. Бу фор-
рда долдурулмасы мүтләг мәчбури олан суаллар
лыдыр. Әкәр бу суаллар долдурулмаза, она көрә
бхана мүдирини мәһкәмәјә вермәк лазымдыр, һәм-

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч.28. сәһ. 475.
[2] Јенә орада.

чинин формаларда мәчбури олмајан суаллар да олмалыдыр ки, буна көрә китабхана мүдирини мәһкәмәјә вермәк олмаз. «Формулјарын мәчбури §-лары сырасына, мәсәлән, китабхананын (вә ја гираәтхананын вә с.) адреси, мүдирин вә идарә һеј'әти үзвләринин адлары вә адресләри, китаб вә гәзетләрин сајы, ачылма вахты вә с.»[1] дахилдир.

Мәчбури олмајан параграфлар сырасына исә иши јахшылашдырмаг үчүн лазым олан башга суаллар дахил едилмәлидир. В. И. Ленин тәрәфиндән тәклиф едилән бу суаллар һал-һазырда да китабхана ишинин мәзмунуну ачмаг, онун фәалијјәтини дүзкүн гијмәтләндирмәк ишиндә чох бөјүк әһәмијјәтә малик олуб өз гијмәтини вә актуаллығыны сахламышдыр. Бу суаллардан мүасир китабханаларын ишини тәһлил етмәк үчүн бир ме'јар кими истифадә етмәк зәруридир. Бу суаллар ашағыдакылардыр:

1) Сиз өз китабханаызда китабын *дөвр етмәсинин* артдығыны дүрүст рәгәмләрлә субут едә биләрсинизми? вә ја 2) Сизин гираәтханаја кәләнләрин һесабы вардырмы? вә ја 3) Башга китабхана вә гираәтханаларла китаб вә гәзет мүбадилә едилирми? вә ја 4) Мәркәзи католог дүзәлдилмишдирми? вә ја 5) Базар күнләриндән истифадә едилирми? вә ја 6) ахшамлардан истифадә едилирми? вә ја 7) Јени охучу тәбәгәләри, гадынлар, ушаглар, рус олмајанлар вә с. чәлб едилирми? вә ја 8) охучуларын сорғуларыны јеринә јетирирсинизми? вә ја 9) китаблары вә гәзетләри сахламаг үчүн садә вә әмәли үсуллар вармы? бунлары горумаг үсуллары вармы? бунлар охундугдан сонра механики суәтдә јығылырмы, јохса бунлары өз јеринә гојмаг үчүн бир үсул вармы? вә ја 10) евә китаб верилирми вә ја 11) евә китаб верилдикдә садә тә'минат вармы? вә ја 12) почта илә көндәриләркән тә'минат вармы?[2]

В. И. Ленин Совет һакимијјәтинин илк илләриндән ингилабын мүвәффәгијјәтлә инкишафыны тә'мин етмәк, кәнч совет дөвләтини мөһкәмләндирмәк, сосиализм гуручулуғуна чәсарәтлә киришмәк үчүн зәһмәткешләрин савадланмасыны, тәһсил алмасыны, китаб охумаг ишинә чәлб едилмәсини мүһүм амилләрдән бири һесаб едирди.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 28. сәһ. 476.
[2] Јенә орада.

О, бүтүн маариф вә мәдәни-маариф идарәләринин нәзәр диггәтини белә бир мәсәләјә чәлб едирди ки, зәһмәткешләр билијә доғру чан атырлар, башлыча вәзифә онларын бу тәләбатыны өдәмәкдән ибарәтдир. Владимир Илич 1918-чи ил августун 28-дә I Үмумрусија маариф гурултајындакы нитгиндә көстәрирди ки: «Зәһмәткешләр билијә чан атырлар, чүнки билик онлара галиб кәлмәк үчүн лазымдыр. Зәһмәткеш күтләләринин онда доггузу баша дүшмүшдүр ки, билик онларын азадлыг мүбаризәсиндә бир силаһдыр, онларын мүвәффәгијјәтсизликләринин сәбәби билијин азлығыдыр вә маарифи һәгигәтән һамы үчүн мүјәссәр етмәк инди онларын өзүндән асылыдыр»[1].

Зәһмәткешләри биликләндирмәк үчүн Ленинин ирәли сүрдүјү вәзифәләрин јеринә јетирилмәсиндә јени јаранмагда олан совет китабханалары мүһүм рол ојнамалы иди. Чүнки, бүтүн зәһмәткешләри, хүсусилә јашлы әһалини мәктәбләрлә әһатә етмәк мүмкүн дејилди. Она көрә дә китабханаларын гаршысында кениш зәһмәткеш күтләләрини өз охучулары сырасына чәлб етмәк, онларын мәдәни дүнјакөрүшүнүн инкишафына көмәк етмәк, китабы охучулар арасында јајмаг, онларын мүталиәсинә рәһбәрлик етмәк вәзифәси дурурду. В. И. Ленин зәһмәткешләрин үмуми билијинин, мәдәни дүнјакөрүшүнүн кенишләнмәсиндә китабхана ишинин бөјүк әһәмијјәтә малик олмасыны гејд едир, бу мәгсәдлә мүтәшәккил китабхана шәбәкәләринин јаранмасыны тәләб едирди.

В. И. Ленин 1919-чу илин мајында «Мәктәбдәнкәнар тәһсил үзрә I Үмумрусија гурултајы»нда чыхышында көстәрирди: «Биз инди әлимиздә олан китаблардан истифадә етмәли вә мүтәшәккил китабханалар шәбәкәси јаратмаға башламалыјыг ки, онлар, малик олдуғумуз һәр бир китабдан халгын истифадә етмәсинә көмәк етсин; биз паралел тәшкилатлар јаратмаг дејил, ваһид планлы тәшкилат јаратмалыјыг. Бу кичик ишдә бизим ингилабымызын әсас вәзифәси әкс олунур»[2].

В. И. Ленинин китабхана ишинә јүксәк гијмәт верәрәк онун мүтәшәккил, ваһид планаујғун тәшкилини ингилабын әсас вәзифәләриндән бири кими гијмәтләндирмәси китабхана ишинин бөјүк дөвләт әһәмијјәтли ишләр сырасына галхмасына, бүтүн халг күтләләри тәрәфиндән

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 28. сәһ. 77.
[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 29. сәһ. 342.

әһатә олунмасына сәбәб олду. Бу мүһүм идејаны
сүрүлмәси китабхана ишинә даһи Ленин гајғысы
бөјүк тәзаһүрү иди. В. И. Ленин, китабхана иш
тәбдәнкәнар тәһсил системинин ән зәрури саһ
инкишаф етдирмәји, китабханаларын мүтәшәкк
кәсинин тәшкили јолу илә китабын зәһмәткеш
сында јајылмасыны, савадсызлығын вә азсавад
арадан галдырылмасында китабханалардан
едилмәсини тәләб едирди. В. И. Ленин көстәр
биздә китаб аздыр, өлкәнин игтисади чәһәтдән
дөврүндә кағыз истеһсалыны кенишләндирм
чапыны сүр'әтлә артырмаг мүмкүн дејилдир.
шәраитдә јеканә чарә, мөвчуд китаблардан сәм
тифадә етмәкдир. Мәһз буна көрәдир ки, Халг
лары Совети 1920-чи илин апрелин 20-дә «Кит
тынын вә башга чап әсәрләринин миллиләш
һаггында» декрет верди[1]. Бу декретдә көстәри
китабханалардан башга бүтүн шәхси адамлар
ратив вә башга тәшкилат вә мүәссисәләрдә мә
бүтүн китаблар вә башга чап әсәрләри милл
лир. Әкәр китаб саһибләри вә кооператив тәш
китаблары кизләтмәк истәсәләр мәһкәмәјә
чәкләр. Бу декретин һәјата кечирилмәси халг
миссарлығына тапшырылмышды.

Бу декрет өлкәдә мөвчуд олан китаб еһти
башга чап мәһсулатынын ашкара чыхарылмас
ча бөјүк көмәк етди. Бир чох кооператив тәш
вә дикәр тәшкилат, идарә вә мүәссисәләр өзлә
китаблары халг маарифи органларына верди.
нин бу декретин һәјата кечирилмәси өз шәхс
рыны һәләлик сахламаға мүвәффәг олмуш б
рин китабларынын дөвләт фондларында то
көмәклик етди. Мәһкәмәјә верилмәкдән еһти
чох шәхсләр өз китабларыны дөвләтә вермә
лар ки, бу да дөвләтин китаб еһтијатынын х
да чохалмасына сәбәб олду.

В. И. Ленин китабханалары китабдан сә
фадә етмәјин әсас васитәси кими гијмәтләнд
буна көрәдир ки, китабханаларын мәркәзл
ваһид, планлы бир шәбәкә кими инкиш
мәси даим Ленинин нәзәр диггәтини ч

[1] Ленин и книга, М., 1964, стр. 425.

В. И. Ленин билирди ки, китабхана ишини мәркәзләшдирмәдән, ону ваһид рәһбәрлијә табе етмәдән, ингилаб нәтичәсиндә халгда китаба јаранан бөјүк тәләбаты өдәмәк мүмкүн олмајачагдыр.

В. И. Ленин 1920-чи ил нојабрын 3-дә өлкәмиздә китабхана ишинин кәләчәк инкишафында чох мүһүм ролу олан «РСФСР-дә китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәси һаггында»[1] декрети имзалады. Бу декретлә өлкәмиздә китабхана ишинә ваһид дөвләт рәһбәрлији мүәјјәнләшдирилмәклә, һансы идарә, мүәссисә вә тәшкилата мәхсус олмасына бахмајараг, ваһид китабхана шәбәкәсиндә бирләшән, һамынын истифадә едә биләчәји үмумачыг китабхана мүәссисәләри системи јарадылды. Ваһид китабхана шәбәкәсинин јарадылмасы мәсәләсини һәјата кечирмәк вә ајры-ајры шәбәкәләрин ишини әлагәләндирмәк үчүн Халг Маариф Комиссарлығы Сијаси маариф комитәсинин јанында идарәләрарасы китабханачылыг комиссијасы јарадылды. Бу комиссијаја ХМК-нын, Баш Сәнәт-техники тәһсил комитәсинин, Һәмкарлар Иттифагы Мәркәзи шурасынын вә Республика ингилаби һәрби совети сијаси идарәсинин нүмајәндәләри дахил едилди.

Декретдә һәмчинин китабханаларын тәчһиз едилмәси илә мәшғул олан, онлара мәркәздә вә јерләрдә нәшр едилмиш әсәрләри әлдә етмәк имканы верән китабхана коллекторлары шәбәкәси јарадылмасы нәзәрдә тутулурду.

Китабхана коллекторларынын јаранмасы китабхана фондларынын комплектләшмәси ишиндә чох бөјүк әһәмијјәтә малик иди.

Коллекторларын јаранмасы китабхана фондларыны тәсадүфи, гејри-мүтәшәккил, плансыз комплектләшмәкдән хилас етди. Китабханаларын комплектләшмәси ишинә планлылыг вә мүтәшәккиллик кәтирди. Китабхана коллекторларынын јаранмасы ән чох, јерләрдә китабхана фондларынын комплектләшдирилмәсинин гајдаја салынмасында мүһүм рол ојнады. Бу декрет китабхана ишинә даир бөјүк Ленин планынын чох мүһүм принсипиал әсасларыны тәшкил едир. Н. К. Крупскајанын тәртиб етдији декрети Ленин дөнә-дөнә охумуш вә чидди редактә етмишдир.

[1] Ленин и библиотечное дело, М., 1969, сәһ. 284—285.

Бөјүк тарихи әһәмијјәтә малик олан бу декрет һ
зырда, коммунизм гуручулуғу дөврүндә китабхана
даир Ленин планынын әсас сәнәдләриндән бирі
китабхана ишинин инкишаф јолуну ишыгландыр

Бу дөврдә В. И. Ленинин имзаладығы декрет
бири дә «РСФСР-дә библиографија ишини дөвлә
ријјатына вермәк һаггында»[1] декретдир. Бу де
В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмасы онун китаб
библиографија вә китабхана ишинә хүсуси гајғы
дијини бир даһа тәсдиг едир. Бу декретин имзала
өлкәдә библиографија ишинин гајдаја салынма
әсасыны гојмагла, дөвләт библиографијасы органы
Совет мәтбуатынын архив фондуну јарадан Дөвл
таб палаталарынын јаранмасына сәбәб олду. Бу
һәмчинин өлкәмиздә библиографијанын бир ел
инкишафы үчүн һәртәрәфли шәраит јаратды. Д
библиографија институтларынын, курсларынын
едилмәси, библиографија мәсәләләринә даир ки
журналларын нәшр едилмәси вачиб һесаб едили

Бу декретлә әлагәдар олараг өлкәдә бүтүн б
рафија иши халг маариф комиссарлығынын ихти
(о заман дөвләт нәшријјаты халг маариф комисса
нын тәркибиндә иди) верилди. Бу мүһүм сәнәдл
миздә библиографија ишинин тәшкили саһәсинд
маариф комиссарлығынын әсас вәзифәләри көстә
лә, библиографија ишинә рәһбәрлијин тәшкила
малары вә принсипләри мүәјјәнләшдирилди.

Бу декретин ән мүһүм мүддәаларындан бир
нин бөјүк китабханаларыны јени әдәбијјатла пла
вә ардычыл олараг тәчһиз етмәк үчүн пулсуз мүт
хәләрин верилмәси гајдаларынын мүәјјәнләшди
иди. Һәмин гајдалара әсасән бүтүн нәшријјатлар
дыглары јени чап мәһсулатындан халг маариф
сарлығынын тәгдим етдији сијаһы үзрә китабх
пулсуз мүтләг нүсхәләр көндәрмәли идиләр.

Өлкәнин бөјүк китабханалары үчүн пулсуз
нүсхә системинин јарадылмасы мүһүм дөвләт ә
тинә малик бир мәсәлә иди. Бөјүк китабханалар
мүтләг нүсхәләрин верилмәси китабханаларын
рынын долғунлашмасына сәбәб олмагла, охучул
мәт ишинин көкүндән јахшылашмасыны тә'мин

[1] Ленин и библиотечное дело, М., 1959, сәһ. 282.

мин, мәдәнијјәтин вә игтисадијјатын инкишафы үчүн һәртәрәфли шәраит јарадырды.

В. И. Ленин китабханаларын китабла тәчһиз системинин гајдаја салынмасына, бу системин ардычыл вә мүтәшәккил олмасына хүсуси диггәт јетирирди. Сонралар Ленин бир нечә дәфә Мәркәзи мәтбуатын ишиләкитабханаларын вахтында вә биринчи нөвбәдә китабла тәчһиз едилмәсинин зәрурилији мәсәләси илә мараглан-мышды.

Ленин 1921-чи илдә «Халг Маариф Комиссарлығынын коммунист ишчиләринә МК-нын көстәришләри» адлы мәктубунда китабханаларын комплектләшдирилмәси ишиндә олан нөгсанлары көстәрәрәк јазыр: «Истәр мәктәбләрдә олан, истәрсә мәктәбләрдә олмајан китабхана вә гираәтханалар арасында гәзет, китабча, журнал вә китабларын бөлкүсү иши дә сон дәрәчә јарытмаз гурулмушдур. Бунун нәтичәсиндәдир ки, гәзет вә китаблар Совет гуллугчуларындан ибарәт хырда тәбәгәнин әлинә кечир, фәһлә вә кәндлиләрә исә һәддиндән артыг аз гәзет вә китаб чатыр. Бүтүн бу иши көкүндән, јенидән гурмаг лазымдыр»[1]. В. И. Ленин бу фикри һәмин мәктубундан бир нечә күн сонра јаздығы «Халг Маариф Комиссарлығынын иши һаггында» мәгаләсиндә даһа да кенишләндирир. В. И. Ленин бу мәгаләни јазаркән өлкәдә китабхана ишинин инкишафына даир мөвчуд рәгәмләрлә таныш олур вә көстәрирди ки, «Мәркәзи Совет Русија-сынын (Сибир вә Шимали Гафгаз дахил олмадан) 38 губернијасы, 305 гәзасында китабханаларын сајы белә иди:

Мәркәзи китабханалар	342
Шәһәр рајон китабханалары	521
Наһијә	4474
Сәјјар китабханалар	1661
Гираәт комалары	14739
Саир китабханалар («кәнд, ушаг, мә'лумат китабханалары, мүхтәлиф идарәләрин, мүхтәлиф тәшкилатларын китабханалары»)	12203
Чәми	33940

...Көрүнүр бу рәгәмләр мәһз ону көстәрир ки, фәһлә вә кәндли күтләләри ичәрисиндә елмә доғру бөјүк јүксәлиш вардыр, тәһсил алмаға вә китабханалар јара[дылмасына] гүдрәтли, сөзүн әсил мә'насында «халг» са[һ...]мәлә кәлмишдир. Лакин халгын бу сә'јини тәшкил [ет]мәји, јолуна гојмағы, мүәјјәнләшдирмәји, бу сә'ји дүз[...]тә'мин етмәји биз һәлә һеч дә бачармырыг. Һәгигә[тән] [в]аһид китабхана *шәбәкәси* јаратмаг саһәсиндә һәлә ч[...] [ч]ох ишләмәли, һәм дә инадла ишләмәли олачағыг»[1].

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 32, сәһ. 121.

Даһа сонра Владимир Илич бу мәгаләсиндә гәзет [вә] китабларын дүзкүн бөлүшдүрүлмәмәси мәсәләсини ч[...]ди тәнгид едир. Мә'лум олдуғу үзрә 1920—1921-чи ил[...]дә гәзетләрә абунә јазылмырды, гәзетләр ајры-а[јры] идарә вә мүәссисәләр арасында пулсуз олараг бөлү[ш-дү]рүлүрдү. Ленин гәзет вә журналларын бөлүшдүрүлм[әси] гајдаларыны һәртәрәфли тәһлил едәрәк јазырды: «Га[зет]ләрин бөлкүсү ишиндә (китаблар һаггында әлимдә [мә']лумат јохдур; јәгин бу саһәдә вәзијјәт даһа писдир) [...]абунәни ләғв етдик. Бу, капитализмдән коммунизмә [до]ғру ирәлијә атылан бир аддымдыр. Лакин капитал[изм] бирдән-бирә өлдүрмәк олмаз. Капитализм «Совет бү[рок]ратлары» шәклиндә, мүхтәлиф бәһанәләрлә гәзет[ләри] әлинә кечирән совет бүрократијасы шәклиндә дирч[әлир.] Совет бүрократијасынын нә гәдәр гәзет әлә кечирди[јини] сајыб һесабламаг мүмкүн дејилдир, амма, көрүнү[р] гәзет әлә кечирир. Кәрәк инадла вә мүнтәзәм су[рәтдә] чалышыб бүрократијанын «әлиндән вураг», гәзет в[ә ки]табларын өз әлинә кечирмәсинә имкан вермәјәк, он[лара] [дү]шән пајы азалдаг, «Совет бүрократларынын» өзүн[үн пај]ыны дурмадан азалдаг»[2].

В. И. Ленин гәзетләрин бу көстәрилән гајдада бө[лүш]дүрүлмәмәсини, онларын бөјүк әксәријјәтинин [...] кедиб чатмамасыны, «Совет бүрократлары» тәр[әфин]дән мәнимсәнилмәсини көстәриб тәнгид етдикдән [сон]ра гәзетләрин дүзкүн бөлүшдүрүлмәсинин әсас [...]рыны көстәрир. Ленин јазыр ки: «Чалышыб она на[ил олмаг] лазымдыр ки, гәзет вә китаблар *јалныз* кита[бхана] вә гираәтханалара, онларын бүтүн өлкәјә, бүтүн [...] әскәр, кәндли күтләсинә дүзкүн хидмәт едән *шәбәк[әсинә]*, бир гајда олараг, пулсуз верилсин. Онда халг [...] маарифә, билијә јүз гат артыг сә'јлә, сүр'әт вә му[вәффә]гијјәтлә чан атар. Онда маариф иши нәһәнк адд[ым]

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 32, сәһ. 127—128.
[2] Јенә орада, сәһ. 130—131.

ла ирәлиләјәр»[1]. Көрүндүјү кими В. И. Ленин китабханаларын дүзҝүн комплектләшдирилмәсини маариф ишинин нәһәнк аддымлары кими гијмәтләндирир.

Даһа сонра В. И. Ленин јазырды ки, әкәр биздә 50.000 китабхана вә гираәтхана оларса, биз буларын һәр биринә үч нүсхә «Правда» вә «Известија» версәк, гәзетләрин тиражы азалса да китабханалара верилән бу үч нүсхә бүтүн зәһмәткешләрин истифадә етмәси үчүн имкан јарадар. Онда биз гәнаәт едилән кағыз һесабына сијаси игтисади вә тәсәррүфат мәсәләләриндән бәһс едән китабчалар, беллетристика вә дәрс китаблары нәшр едиб китабханалара верә биләрик.

В. И. Ленин јазыр ки, «нә үчүн һәтта индики јохсуллуг шәраитиндә халг үчүн 50.000 китабхана вә гираәтхананын һәрәсинә 2 нүсхә гәзет, бүтүн лазыми дәрсликләри, үмумдүнја әдәбијјаты классикләринин, мүасир елм мүасир техниканын бүтүн зәрури әсәрләрини вермәјәк?

В. И. Ленин «Халг Маариф Комиссарлығынын иши һаггында» мәгаләсини јазмаг үчүн бөјүк һазырлыг ишләри апармыш, китабханачылыг мәсәләләринә даир мәтбуатда дәрч едилән мәгаләләри диггәтлә нәзәрдән кечирмиш, Халг Маариф Комиссарлығынын һесабатлары илә таныш олмуш, китабханашүнасларла вә китабхана ишинин тәшкилатчылары илә көрүшмүш, сөһбәтләр етмишди.

Н. К. Крупскаја «Что писал и говорил Ленин о библиотеках» адлы китабын биринчи нәшринә мүгәддимәдә Ленинин бу мәгалә үзәриндәки ишинә даир чох мараглы фактлар вермишдир. Н. К. Крупскаја көстәрир ки, һакимијјәт әлә алындыгдан сонра Ленин китабхана шәбәкәләринин инкишафына, онларын тәчһиз едилмәсинә бөјүк әһәмијјәт верирди. О, мүнтәзәм олараг Халг Маариф Комиссарлығындан вә ајры-ајры мүтәхәссисләрдән фактлар тәләб едир, китабхана ишинә даир јазылан мәгаләләри диггәтлә охујурду. Бу нөгтеји нәзәрдән В. И. Ленинин 5 феврал 1921-чи илдәки ишини көстәрән тәгвим олдугча сәчијјәвидир. Бу тәгвим В. И. Ленин институтунун гејдләриндә[2] нәшр едилмишдир. Тәгвимдән мә'лум олур ки, В. И. Ленин 1921-чи илин 5 февралында Сијаси

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 32, сәһ. 131.

[2] Записки Института Ленина, вып. III. М. Госиздательство. 1928 сәһ. 115.

уронун ичласы заманы Ф. Е. Доблерин һәмин а ердүндә «Правда» гәзетиндә нәшр едилмиш «Муа итабхана шәбәкәләри» адлы мәгаләсини нәзәрдән прирмиш. О, мәгаләни чох диггәтлә охумуш, јашыл андашла онун кәнарларында гејдләр етмишди. Бун, ашга о, Халг Маариф Комиссарлығындан, мәркәзи м уат идарәсиндән, Москва халг маариф шө'бәсин лкәдә китабхана ишинин вәзијјәтинә даир материал әләб етмишди. Бу материалларла таныш олмаг, ашга, Ленин Модестовла көрүшмүшдү. В. А. Модес з хатирәләриндә јазыр ки, В. И. Ленин онунла бир тдан чох сөһбәт етмиш, нә гәдәр китабхана вә гир ана олмасыны, буларын кағыз үзәриндәми, јахуд нгәтән фәалијјәт көстәрдијини, китабханаларда нә нарылдығыны, китаб фондунун вәзијјәтини, онларын үр комплектләшдијини, һансы гәзетләри алдығынь ндан нечә истифадә едилдијини, ишчиләрин тәркиб у ишә кимләрин кетдијини вә китабханачыларын н ашадығыны сорушмушду[1].

В. И. Ленин китабханаларда имкан дахилиндә бү әшрләрин о чүмләдән јерли органларын һесабатла ын топланмасыны вачиб сајырды. 1921-чи илдә В. И. нинин тәклифи илә IX Үмумрусија Советләр гурулт ын нүмајәндәләринә көстәриш верилмишди ки, онл ерилән һесабат вә мә'рузәләри бир ај, бир ај јарым онра јерли китабханалара версинләр. Владимир I ин бу тәклифи өз әксини IX Үмумрусија Советләр ултајынын хүсуси гәрарында тапды. Һәлә дә кита аларда үзәриндә IX Үмумрусија Советләр гурултајы урултајын материалларыны китабханалара вермәк ында гәрары јапышдырылмыш китаблара раст кә лур[2].

В. И. Ленин харичи өлкәләрдә нәшр едилән сосиа әбијјатыны мүнтәзәм олараг изләјир вә ән ја ричи нәшрләрин совет китабханалары тәрәфи ынмасыны зәрури һесаб едирди. О, мүнтәзәм ол Маркс вә Ф. Енкелсин әлјазмаларынын алын јғысына галырды.

1921-чи илдә Халг Комиссарлар Совети Харичи ијјаты алыб бөлүшдүрмәк үзрә мәркәзи идарәләр

[1] Ленин о библиотечном деле. М. 1960. сәһ. 12—13.

[2] Библиотечное дело в СССР, М., 1957, сәһ. 12.

сы комиссијасынын јарадылмасы һаггында декрет верди. Бу комиссијанын јаранмасы китабханаларын, хүсусил Дөвләт үмуми вә елми китабханаларын харичи әдәбиј јатла вә мәтбуатла комплектләшдирилмәси ишинә чо бөјүк тә'сир көстәрди.

Декретин верилмәсиндән бир ај сонра Ленин комисси јаја мәктуб јазараг онун әсас вәзифәләрини мүәјјәнләш дирмишди. Ленин јазырды: «коммунист сијаси идарәси нин өз гаршысына гојмалы олдуғу башлыча вәзифә он наил олмагдан ибарәтдир ки, Москвада, Петроградда в Республиканын ири шәһәрләриндәки хүсуси китабхана ларда 1914—1921-чи илләрдә харичдә бурахылмыш бүтүән јени техники вә елми (кимја, физика, електроника, тә бабәт, статистика, игтисадијјат вә с.) журнал вә китаб ларын һәрәсиндән бир нүсхә чәмләнсин вә бүтүн дөвр нәшрләрин мүнтәзәм алынмасы гајдаја салынсын»[1]. В. И Ленин әлавә едир: «коммунист сијаси идарәсинин бүтү ишини биринчи нөвбәдә бу тапшырығын реал сурәтдә јe ринә јетирилмәси нөгтеји-нәзәриндән гијмәтләндирәчә јәм»[2].

Ингилабын илк илләриндә көрүлән мүһүм тәдбирлә рә бахмајараг өлкәдә китабхана ишинин тәшкили вә ин кишафы мәсәләләри бөјүк чәтинликләрлә гаршылашыр ды. Бә'зи јерләрдә ичраијјә комитәләри китабхана ишин икинчи дәрәчәли иш кими бахырдылар. Хүсусилә кән јерләриндә китабхана вә гираәтханаларын тәшкил ишиндә бөјүк нөгсанлар вар иди. Китабхана ишинә ман олан ән мүһүм чәһәт исә мөвчуд китабханаларын дүзгү комплектләшдирилмәси мәсәләси иди. Владимир Или китабхана ишиндә мөвчуд олан бу нөгсанлары билир в бунларын арадан галдырылмасы үчүн нә мүмкүндүс һамысыны едирди.

Бу нөгтеји нәзәрдән В. И. Ленинин 1921-чи илин ма јында Халг Маариф Комиссарынын мүавини Е. А. Лит кенсә јаздығы мәктуб олдугча характерикдир. В. И. Ле нин бу мәктубунда китабхана ишинә, онун мүнтәзәм в вахтында комплектләшдирилмәсинә кимләрин мәс'у олмасынын мүәјјәнләшдирилмәсини тәләб етмиш в бу ишә сәһләнкар јанашанлара чидди чәза вермәји ла зым билмишдир.

В. И. Ленин бу мәктубунда јазырды:

---

[1] Библиотечное дело в СССР. М., 1957, сәһ. 12.
[2] Ленинский сборник XXIII, сәһ. 200.

«1) Мәркәзи Мәтбуатјајан Акептлик *рәиси* вә *г ја рәисләринин нәјә* чавабдеһ олдугларыны ән дә рәтдә јазылы шәкилдә мүәјјәнләшдирмәк,

2) Китабханалар шәбәкәси барәсиндә дә белә лазымдыр:

а) Үмумдөвләт китабханалары (Үмуми китаб Румјантсев китабханасы)

б) Губернија китабханалары

в) Гәза китабханалары

г) *Волост китабханалары* (әкәр тез дејилдирс Сиз һәләлик гәза китабханалары илә кифајәтлән рарына кәлмәмишсинизсә)...

3) Бир һалда ки, *һәр бир* Совет китабы чь *бир ај* (2 һәфтә? 6 һәфтә?) сонра бу китаб к и т а б х а н а д а тапылмыр, кәрәк Сиз (вә биз *милә* дәгиг биләк ки, (**һәм** Мәркәзи Мәтбуатјајан лик, **һәм** дә *китабханалар* шәбәкәсиндән; һөкмән мүәссисәдән) *кими* тутаг. Мәнә бу барәдә **гыса** м кендәрин»[1].

В. И. Ленин өлкәдә китабхана ишини елми, н практик чәһәтдән һәртәрәфли инкишаф етдирм елми китабханаларын гајдаја салынмасына, онл лазыми вәсаит ајрылмасына, кадрла тә'мин еди вә комплектләшдирилмәсинә хүсуси гајғы вә д јанашырды. В. И. Ленин елми китабханаларда о ра хидмәт ишинин көкүндән јахшылашдырылмас там демократикләшдирилмәсини тәләб едирди.

1918-чи илин баһарында В. И. Ленин а А. А. Шахматовла сөһбәт едәркән Академијанын китабханасынын нәјә еһтијачы вә тәләбаты олду рушмушду. В. Д. Бонч-Брујевич өз хатирәләри тәрир ки, В. И. Ленин Академија китабханасын диггәт јетирирди. Өлкәдә китабханалар миллил лән заман Ленин Академија китабханасынын әлј ры шө'бәсини тәкмилләшдирмәк үчүн әлдә едилән ли әлјазмаларынын вә надир китабларын бу шө рилмәси барәдә хүсуси көстәриш вермишдир[2].

---

[1] Ленин В. И. Әсәрләри ч. 45 сәһ. 109.
[2] Бах: В. Д. Б о н ч-Б р у ј е в и ч Ленин в Петрограде (1917—1920 гг,) М., Госполитиздат, 1956, сәһ. 30.

1917-чи илин апрелиндә В. И. Ленинин Академија китабханасына кетмәси китабхананын һәјатында чох мүһүм бир һадисә олду. В. И. Ленин мүһачирәтдән гајыдаркән китабхананын әлјазмалары фондундакы ингилаби нәшрләрлә марагланыр. Китабхана һаггындакы һәр шеји Бонч-Брујевичдән сорушуб өјрәнмәсинә бахмајараг өзү ора кедир. В. И. Ленин ики саат вахт сәрф едәрәк әлјазмалары шө'бәсинин рәһбәри В. И. Серезневскинин көмәји илә әлјазмалар фонду вә онун ингилаби нәшрләр шө'бәси илә јахындан таныш олур. В. И. Ленин В. И. Серезневскијә гејри-легал әдәбијјат фондуна көстәрдији гајғы үчүн тәшәккүр едир.

В. И. Ленин китабханада топланан зәнкин әдәбијјат фонду илә таныш олдугдан сонра демишди:« Нә гәдәр бөјүк вар-дөвләтдир вә бүтүн бунлар бизә нә гәдәр лазымдыр»[1].

Мә'лум олдугу кими Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән әввәл алманлар Петербургу тәһлүкә алтына алан заман Академија китабханасында сахланылан надир нәшрләр архаја, Саратов шәһәринә көчүрүлмүшдү. Ингилабын гәләбәсиндән сонра В. И. Ленин, китабхананын китабларынын Саратовдан Петербурга көчүрүлмәси мәсәләси мүзакирә единләркән мүзакирәдә иштирак етмиш вә көчүрүлмә ишинә шәхсән көмәклик етмишдир. 1 нојабр 1920-чи илдә В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш, китабхана ишинә В. И. Ленинин гајғысыны көстәрән сәнәд Сов. ИКП МК Марксизм-Ленинизм институтунун архивиндә сахланмагдадыр. Бу сәнәд Академија китабханасы әлјазмалары шө'бәсинин ишчиси, көркәмли алим Всеволод Измаилович Серезневскијә Халг Комиссарлары тәрәфиндән верилән вәсигәдир. Бу вәсигәдә бүтүн дәмир јолу, һәрби вә дикәр јерли һөкумәт нүмајәндәләринә тәклиф едилирди ки, Академија китабханасы китабларынын Саратовдан Петербурга көндәрилмәсинә һәр чүр көмәклик етсинләр.

Вәсигәдә көстәрилирди;

Һәмин вәсигә Үмумрусија Елмләр Академијасы әлјазмалары шө'бәсинин елми мүһафизи Всеволод Измаилович Серезневскијә ондан өтрү верилир ки, һөкумәт ону Саратов шәһәриндә сахланан вә Үмумрусија Елмләр Академијасы әлјазмалар шө'бәсинә мәхсус олан әлјазма-

[1] История библиотеки Академии наук СССР (1917—1969). М., 1964. сәһ, 298.

ларыны әлаһиддә вагонла вә теплушка илә кәтирмә
Саратов шәһәринә е'зам едир.

Совет Русијасы һакимијјәт органларынын бүт
ли дәмирјол вә саир нүмајәндәләринә тәклиф един
В. И. Серезневски јолдаша, һабелә Академијанын
невски јолдашла бирликдә кедән дикәр гуллугчула
бу әлјазмаларынын јүкләнмәсиндә вә мүһафизә е
синдә, һәр вәчһлә көмәк көстәрсинләр.

Дәмирјол органларына көстәриш веририк: бу и
гон мүтләг сәрнишин гатарларына гошулмалы, һ
вагонлар јүкләнмәздән әввәл техники гуллугчулар
финдән диггәтлә нәзәрдән кечирилмәлидир ки, онла
да әсла дәјишдирилмәдән вә гатардан ачылмадан
сиз олараг Петрограда чата билсин. Теплушка а
лығла о гәдәр јахшы тәчһиз едилмәлидир ки, орада
експедисија үзвләри һеч бир мәһрумијјәтә дучар
дан һәмишә, кечә вә күндүз онун ичәрисиндә гала
синләр.

Саратов шәһәринин һәрби органларына көс
веририк: лазым кәлдикдә бу вагонлары сон мәнзил
Петроградадәк мүшајиәт етмәк үчүн һәрби мүһаф
ләр вермәли.

Саратов Ичраијјә Комитәсинин сәдриндән шәх
һиш едирик ки, Елмләр Академијасы әлјазмасын
ләнмәси вә дашынмасына шәхсән гајғы көстәрсин
ну өз мәс'улијјәти алтына алсын.

Нә Саратов шәһәриндә, нә јолда нә дә Петро
дәмир јолунда, бу јүк нә ачылмалы, нә мүсадирә
мәли, нә реквизисија олунмалы, нә дә һәр һансы б
килдә јохланмалыдыр, ону билаваситә Петроградд
ләр Академијасынын әлјазмалары шө'бәсинә а
лазымдыр.

Саратовдан әлјазмаларынын һансы күндә јо
лындығы бизә телеграфла хәбәр верилмәлидир[1].

Халг Комиссарлары
Советинин сәдри
В. Улјанов (Л

[1] Библиотекар, 1964, № 11, сәһ. 8—9.

В. И. Ленин Академија китабханасы бинасынын јахшылашдырылмасы гајғысына да галырды. 1921-чи илин јанварында О, Халг Комиссарлар Советинин ишләр мүдири Н. П. Горбунова әввәлләр Академијанын китабханасына мәнсуб олан, һазырда һәрби хәстәхана јерләшән бинанын Академијаја гајтарылмасы һаггында көстәриш вермишди[1].

В. И. Ленин Москва Румјантсев музејинин китабханасынын ишинә хүсуси диггәт јетирирди. О, 1918—1922-чи илләрдә Румјантсев Музеји китабханасынын фондундан мүнтәзәм сурәтдә истифадә етмәклә, китаб фондунун јерли әдәбијјатла тәкмилләшмәси, китабхана ишинин гајдаја салынмасы гајғысына галырды.

1919-чу илин нојабрында шәһәрдә јаначагын чатышмамазлығы үзүндән «зәрури олмајан» мүәссисәләрин бағланмасы һаггында Халг Комиссарлар Советиндә мәсәлә мүзакирә едиләркән В. И. Ленинин тәклифи илә китабхананын нормал ишләмәси үчүн, лазымы шәраитин јарадылмасы вә онун јаначагла мүнтәзәм олараг тә'мин едилмәси һаггында гәрар гәбул едилди. В. И. Ленин Румјантсев Музеји китабханасынын Үмуми Дөвләт китабханасына чеврилмәсини зәрури һесаб едир, онун харичи өлкә китабханалары илә китаб мүбадиләси етмәсини, бејнәлхалг әлагәләрин кенишләнмәсини лазым билирди. Мәһз 1921-чи илдә китабхана билаваситә В. И. Ленинин көстәриши илә илк дәфә олараг Америка вә башга капиталист өлкәләри китабханалары илә китаб мүбадиләсинә башламышдыр.

1921-чи илдә Халг Маариф Комиссарлығы «Дөвләт Румјантсев Музејинин јенидән тәшкили вә Москвада Үмумрусија үмуми китабханасынын тәшкили планыны» таныш олмаг үчүн В. И. Ленинә көндәрди.

В. И. Ленин бу планла һәртәрәфли таныш олдугдан сонра, Халг Комиссарлар Совети 1921-чи илин 12 декабрында бу планын әсас мүддәалары әсасында хүсуси гәрар гәбул етди.

В. И. Ленин ингилабын илк күнләриндән даими диггәт мәркәзиндә сахладығы Петербург үмуми китабхана-

[1] Абрамов, К. И. В. И. Ленин о научных библиотеках. М., 1960, сәһ. 24.

сына сонралар да бөјүк гајғы вә диггәтлә јанашыр, с
иши илә марагланырды. Чох марагды фактдыр
В. И. Ленин 1922-чи илдә Горкидә хәстә олан заман Х
Комиссарлар Советинин ишләр мүдири А. П. Горбу
мартын 10-да телефонла ашағыдакы дөвләт сәрәнчам
вермишди: 1) Үмуми китабхананын кәләчәкдә да
магдан горунмасына наил олмалы вә она нормал
апармаг үчүн лазыми шәраит јаратмалы. Китаб м
диләси ишинин тәшкилинә наил олмалы[1].

Бу көстәришин верилмәси тарихи беләдир олмуш
1920—22-чи илләрдә китабханаја аз вәсаит ајрылды
дан китабхана өз ишләрини нормал гајдада тәшкил
билмирди. Китабхананын комплектләшдирилмәси
позулмушду. Ишчиләр азлыг едирди. Китабхана би
гыздырылмырды вә чох бөјүк тә'мирә еһтијач вар
Бу бөјүк чәтинликләрдән чыхыш јолу ахтаран китабх
нын мүдиријјәти бөјүк бир мәктубла Халг Маариф
миссары А. В. Луначарскијә мүрачиәт едиб китабха
көмәк етмәји хаһиш етмишди. Китабхананын хаһи
чох диггәтлә јанашан А. В. Луначарски тә'чили сур
китабхананын ишини јахшылашдырмаг мәсәләсини
лекија ичласына гојмуш, китабхананын директору А
Браудовун мә'луматыны динләмишди. Коллекија ки
хананын ишини јахшылашдырмаг һаггында хүсуси г
гәбул етмиш, китабхана бинасынын тә'мир един
фондун комплектләшдирилмәси үчүн китабханаја
вәсаит ајырмышды. Анчаг Маариф Комиссарлығы
ит азлығы үзүндән китабхананын еһтијачыны тама
өдәјә билмәдијиндән, А. В. Луначарскинин көстәриш
китабхананын мәктубунун бир нүсхәси Халг Коми
лар Советинә көндәрилмишди. В. И. Ленин хәстә с
сына бахмајараг Халг Комиссарлар Советинә көн
лән дөвләт сәнәдләрини Горкидә алыб онларла т
олурду. Ленин бу сәнәдлә таныш олдугдан сонра мә
харыда бәһс етдијимиз көстәриши вермишдир. Чо
ман ки, китабхананын ишинин мүзакирә едилдији
Маариф Комиссарлығынын коллекијасында иштир
миш Н. К. Крупскаја бу барәдә В. И. Ленинә да
мышды.

[1] Библиотекар, 1964, № 1, сәһ. 10.

В.И. Ленинин мәктубу әсасында Халг Комиссарлар Советинин ишләр мүдири А. П. Горбунов китабхананын вәзијјәтини јахшылашдырмаг үчүн көрүләчәк тәдбирләрин лајиһәсини һазырлады. Бу лајиһә 1922-чи ил апрелин 5-дә Халг Комиссарлары Советинин нөвбәти ичласында мүзакирә едилди вә Русија үмумикитабханасы һаггында гәрар гәбул едилди. Бу гәрарда китабхананын фондунда бүтүн чап мәһсулатындан ваһид нүсхәләр олмасы, Русијада нәшр едилән бүтүн чап мәһсулатындан китаб палатасы васитәсилә мүтләг нүсхәләр алынмасы, китабхананын тәләбатына ујғун олараг вәсаит ајрылмасы, ишчиләрин әмәк һаггынын гајдаја салынмасы вә китабханаја бина верилмәси мәсәләси ирәли сүрүлүрдү. Бу гәрарын јеринә јетирилмәси о дөврдә китабхананын вәзијјәтини хејли јахшылашдырды.

В.И. Ленин бу дөврдә универсал характерли бөјүк елми китабханаларла јанашы, хүсуси вә саһәви елми китабханаларын тәшкили илә дә марагланырды. Фикримизи тәсдиг етмәк үчүн мөвчуд сәнәдләрдән бир нечәсинә мүрачиәт едәк. 1920-чи илин сентјабр ајында Владимир Илич Коминтернин китабханасына мәктуб көндәрәрәк китабхананын иши һаггында она әтрафлы мә'лумат вермәји хаһиш етмишди.

1920-чи ил октјабрын 16-да В. И. Ленин Сосиалист Академијасына мәктуб көндәрәрәк Академијанын китабханасы һаггында, онун абонемент вә гираәт салонларындан истифадә етмәјин шәртләри вә китабхананын үмуми ачыг олуб-олмамасы барәсиндә мә'лумат вермәји хаһиш етмишди. В. И. Ленин Сосиалист Академијасы китабханасынын тәкмилләшмәсинин дә гајғысына галырды. 1921-чи илдә В. И. Ленинин көстәриши илә онун Кремлдә олан шәхси китабханасындан 572 адда, әксәријјәти харичи дилдә олан китаблар Академија китабханасына көндәрилмишди. Бу китабларын бир чохунда Владимир Иличин шәхси гејдләри вар иди[1].

Ингилабын илк илләриндә Владимир Илич Ленин бир чох гијмәтли ичтимаи вә шәхси китабхана фондларынын горунмасы, миллиләшдирилиб дөвләт китабханаларына верилмәси тәдбирләринин һазырланмасында шәхсән иш-

[1] Абрамов К. И. Ленин о научных библиотеках. М., 1960. сәһ. 25.

тирак етмишдир. Белә ки, 1919-чу ил 13 јанва
В. И. Ленинин имзасы илә Петроград Совети китабх
чылыг шө'бәсинин мүдири Кудрјавсева белә бир т
грамма верилмишди: «Политехники институтда је
шән Струвенин китабханасынын дағыдылмасынын
шысыны алын. Хүсуси гијмәтә малик оланлары үм
китабханаја, галанларыны исә Политехник институт
верин»[1].

В. И. Ленин 1920-чи ил февралын 20-дә Петербу
олан кечмиш Көнүллү-игтисад чәмијјәтинин кита
насынын дағыдылмасы һаггында мә'лумат алдыгдан
ра белә бир телеграмма вурмушду: «Покровски,
мә'лумат верир ки, кечмиш Көнүллү-игтисад чәмиј
нин китабханасыны гарәт едирләр вә һәтта јандырыр
Јохлајыб, биабырчылығы дајандырмағы вә орадакы
ул мүфәттишин адыны мәнә билдирмәнизи артыг
чәдә хаһиш едирәм. Гој көстәришин тезликлә јерин
тирилмәси барәдә о мәнә рәсми телеграмма көндәрс

Мәһз Владимир Иличин шәхсән ишә гарышмас
јәсиндә бир чох гијмәтли китаб коллексијалары даг
лыб мәһв олмагдан хилас олмуш вә онларын әксәри
Петербург үмуми китабханасына верилмишди.

В. И. Ленин дөвләт әһәмијјәтинә малик олан ү
китабхана фондларынын горунмасына хүсуси гајғы
јанашырды.

Ингилабын илк илләриндә бә'зи назирликләр в
кәр сәлаһијјәтли дөвләт идарәләри Петербург у
китабханасына вә Москва Румјантсев музеји китаб
сына мүрачиәт едиб бир сыра надир китаблары в
лумат китабларыны алырдылар. Бир чох һалларда
вәзифәли шәхсләрин мәс'улијјәтсизлији үзүндән
вә мә'лумат китаблары китабханалара гајтарылм
Белә һалларда китабханалар ән зәрури ваһид нүсх
дән мәһрум олурдулар ки, бу да китабхана фондлар
дағылмасына сәбәб олурду.

Мәһз буна көрәдир ки, 1918-чи илин мајында
Комиссарлар Совети Румјантсев Музеји елми колл
сынын хаһишинә әсасән Халг Комиссарлар Совети
идарәсинин ичазәси олмадан һеч бир назирлик в
рәјә китабханадан китаб верилмәмәси һаггында
гәбул етди.

[1] Ленинскиј сборник, XXXV, сәһ. 52.
[2] Ленинскиј сборник XXIV, сәһ. 166.

Белә бир гәрар һәмчинин Петроград үмуми китабханасынын хаһиши әсасында гәбул едилмишди. Петроград үмуми китабханасынын мәктубу илә таныш олдугдан сонра В. И. Ленин Луначарскијә китабханадан ајры-ајры идарә вә тәшкилатлара китаб верилмәсинин, хүсусилә мүтләг нүсхәләрин вә мә'лумат китабларынын верилмәсинин гадаған едилмәси барәдә гәрар гәбул едилмәсини мәсләһәт билмишди.

В. И. Ленин бүтүн дөвләт вә партија рәһбәрләриндән гәбул едилмиш гәрарлара һөрмәт етмәји вә бу гәрарларын јеринә јетирилмәсиндә шәхси нүмунә көстәрмәји тәләб едирди. О, белә мәсәләләрдә өз шәхсијјәти илә башгаларына нүмунә иди.

Ленинин чох бөјүк тәвазөкарлығы өзүнү һәр ишдә вә һәмишә көстәрирди... Ленин гојулмуш гајдалары һеч вахт позмазды. Мәсәлән, Владимир Илич Румјантсев музеји китабханасына (инди В. И. Ленин адына Дөвләт китабханасыдыр) мүрачиәтлә јунан дилинин ән мүкәммәл лүғәтләрини, фәлсәфә лүғәтләрини вә фәлсәфәјә аид бир нечә китабы она көндәрмәләрини хаһиш едәрәк јазмышдыр: «гајдаја көрә арајыш әдәбијјаты евә верилмирсә, онда, китабхана бағлы олдуғу заман, бир ахшамлыға, бир кечәлијә алмаг олмазмы? **Сәһәр гајтарарам.**

Арајыш үчүн 1 күнлүјә:

1. Јунан дилинин ики *ән јахшы,* ән мүкәммәл лүғәти, јунанчадан *алманчаја,* франсызчаја, русчаја вә ја инкилисчәјә.

II. Ән јахшы *фәлсәфә* лүғәтләри, фәлсәфә истилаһлары лүғәтләри: алманча, кәрәк ки, Ејслериндир; инкилисчә, кәрәк ки, Болдвининдир (Baldwin); франсызча, кәрәк ки, Франкындыр. (әкәр даһа јениси јохдурса); русча, јениләриндән нә варса.

III. Јунан фәлсәфәси тарихи.

1. *Селлер,* мүкәммәл вә ән јени нәшри.

2. *Һомперс* (Вена философу); „Griechische Denker"[1].

Дүнјанын ән бөјүк китабханаларында олмуш, бүтүн өмрү боју тәдгигат иши апармыш Ленин охучу үчүн арајыш әдәбијјатынын нә дәрәчәдә бөјүк әһәмијјәтә малик олдуғуну билир вә китабхананын гајдаларына дүзкүн

[1] Ленин В. И. Әсәрләри. ч. 35. сәһ. 440.

әмәл едилмәсини зәрури һесаб едирди. Бу мәктуб
илләрдән бәри бүтүн партија вә дөвләт хадимләр
бүтүн Совет зијалыларына, елм, инчәсәнәт вә әдәбı
нүмајәндәләринә китабхана ишинә мүнасибәт мәсәлә
дә бөјүк шәхси нүмунә ролу ојнамышдыр. Ленини
мәктубу һәмчинин дөвләт үмуми китабханаларыны
суси вә елми китабханаларын фондларынын горунуб
ланылмасында надир китабларын, арајыш әдәбијј
нын вә ваһид нүсхәләрин китабханадан верилмә
һаггында гајдаларын мејдана кәлиб мөһкәмләнмә
бөјүк көмәклик етмишди. Бу мәктуб һәмчинин В. И. Л
нин шәхси тәвазөкарлығынын тәзаһүрүдүр.

В. И. Ленин китабларын вахтында китабханаја
тарылмасына да чидди әмәл едирди. Бу чәһәтдән 192
илин ахырларында бачысы А.И. Улјанова—Јелизарс
јаздығы мәктуб олдугча характерикдир. Мәктубда
тәрилир: «Әзиз Анјута! Белә бир иш чыхмышдыр:

Мә'лум олмушдур ки, бу китаб «Сос. Академија
дан» алыныбмыш, орадан исә евә китаб вермәк
дағандыр. Бир истисна олараг мәнә вермишлә

Јахшы иш олмајыб—әлбәттә, мәним тәгсирим
дәндир. Инди хүсусилә чидди көз гојмаг лазымды
Гора[1] китабы *тез вә евдә* охујуб *гајтарсын.*

Әкәр лазымдырса, мән тапшыра биләрәм ки, *б*
јердә ахтарыб тапсынлар, —һәмин китабы мәним
сатын алсынлар»[2]. Мәктубдан мә'лум олур ки, евдә
чысы тәрәфиндән апарылмыш китаб Сосиалист А
мијасы китабханасынын китабы олдуғу үчүн Ленин
тә'чили олараг кери гајтарылмасыны тәләб едир.

Китабхана китабы Ленинин нәзәринчә дөвләт мү
јәти олмагла јанашы, өлкәдә елм вә мәдәнијјәтин
шафынын ән бөјүк силаһыдыр. Она көрә дә китаб
да олан һәр бир китабын диггәтлә горунуб сахлан
сына, вахтлы-вахтында охучуја верилмәсинә вә һәм
китабдан совет дөвләти сијасәтини күтләләр арас
јајмаг, өлкәнин тәрәгги вә инкишафында ондан би
лаһ кими истифадә етмәк мәсәләсинә В. И. Ленин
әһәмијјәт верирди.

[1] Гора Г. Лозгачјов—Јелизаровдур, В. И. Ленинин
А. И. Улјанова—Јелизарованын вә М. Т. Јелизаровун јетиш
сидир.

[2] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 37. сәһ. 505.

В. И. Ленин 1920-чи илин февралында Губернија
Халг Маариф шө'бәләринин мәктәбдәнкәнар тәһсил
јарымшө'бәләринин мүдирләринин III Үмумрусија мү-
шавирәсиндәки нитгиндә бүтүн мәктәбдәнкәнар тәһсил
мүәссисәләринин о чүмләдән китабханаларын тәблиғат
вә тәшвигат ишиндә, хүсусилә совет дөвләтинин сијасә-
тини зәһмәткешләр арасында јајмаг ишиндә әсас вәзифә-
ләрини көстәрди. В. И. Ленин гејд едирди ки, инди бизим
тәблиғатымыз вә тәшвигатымыз әмәк тәшкилинин вә со-
сиализм гуручулуғунун әсас вәзифәләри илә әлагәлән-
дирилмәлидир. Бүтүн мәктәбдәнкәнар тәһсил иши дөв-
ләт вә партија тәрәфиндән һәјата кечирилән вәзифәлә-
рин јеринә јетирилмәсинә јөнәлдилмәлидир. Ленин
фәһлә вә кәндлиләрин мәдәнијјәтинин вә тәһсилинин
јүксәлдилмәсини дөврүн мүһүм амилләриндән бири кими
гијмәтләндирәрәк көстәрирди ки, биз бу саһәдә һәлә
чох ишләр көрмәлијик. О јазырды: «Биз гәти әминик ки,
әкәр ән чәтин һәрби вәзифәни ики илдә јеринә јетирә
билдиксә, даһа чәтин бир вәзифәни: мәдәни-тәһсил вә
маариф вәзифәсини 5—10 илдә јеринә јетирәчәјик»[1].

1920-чи илин нојабрында В. И. Ленин «Баш Сијаси-
Маариф идарәсинин» јаранмасы һаггында декрет им-
залады. Баш Сијаси-Маариф идарәси бүтүн мәдәни-
маариф вә тәблиғат-тәшвигат ишләринә рәһбәрлик ет-
мәли иди. Бу идарәнин јаранмасы китабхана ишинин
јахшылашмасына, хүсуси илә бүтүн идарә вә тәшкилат-
лара мәхсус олан китабханаларын ваһид рәһбәрликдә
бирләшмәсинә сәбәб олду. В. И. Ленин Баш Сијаси-Ма-
ариф идарәсинин јаранмасына хүсуси әһәмијјәт верирди.
Ленин мәктәбдәнкәнар тәһсил саһәсиндә иш апармалы
олан Баш Сијаси-Маариф Идарәсинин Партија органла-
ры илә әлагәдар ишләмәсини лазым билирди. Ленинин
фикринчә Баш Сијаси-Маариф Идарәси Партија органла-
ры илә бирликдә һәлә тамамилә сосиалист идејаларына
јијәләнмәмиш мүәллимләр ордусуну өз тәрәфинә чәк-
мәли, партија сијасәтинин һәјата кечирилмәсиндә он-
лардан ардычыл истифадә етмәли, онлары сијаси-маа-
риф мүәссисәләринин ишинә чәлб етмәли иди. Ленин
дејирди: «көһнә вәрдишләрлә адәтләрлә вә идејаларла
әлагәни кәсмәк лазым кәлдијинә көрә, бурада Баш Сија-
си-маариф идарәсинин гаршысында вә онун ишчиләри

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 30. сәһ. 387.

гаршысында ән вачиб бир вәзифә дурур вә бу вәзи(
ән чох нәзәрдә тутулмалыдыр. Доғрудан да, бурада га
шымызда бир мәсәлә дурур: әксәријјәти көһнә әһвали-р
һијјәдә олан мүәллимләри, партијалыларла коммуни(
ләрлә нечә әлагәләндирмәли? Бу мәсәлә сон дәрәчә ч
тин бир мәсәләдир вә бунун үзәриндә чох-чох дүшүнм
лазымдыр»[1].

Баш Сијаси-Маариф идарәси вә онун вәзифәлә
һаггында Ленинин көстәришләри РК/б/П X гурултај
нын гәрарларында бир даһа өз әксини тапды. РК/б/П
гурултајы «Баш Сијаси-Маариф идарәси вә партијан
тәшвигат-тәблиғат вәзифәләри» һаггында хүсуси гәр
гәбул етди. Гәрарда Баш Сијаси-Маариф идарәсинин
онун органларынын вәзифәләри, онун УРҺИМ-сы, РК
вә Орду сијаси шө'бәләри илә әлагәдар олараг иш апа
масы мүәјјәнләшдирилди. Гурултајын гәрарында мә
ни-маариф мүәссисәләринә мүһүм әһәмијјәт верилмә
лә, кениш зәһмәткеш күтләләри арасында коммуни
тәблиғатынын апарылмасына, дин әлејһинә вә ка
тализм галыгларына гаршы мүбаризәдә онларын бөј
әһәмијјәти гејд едилирди. Гурултајын гәрарында Б
Сијаси Маариф Идарәсинин вәзифәләри белә мүәј
едилирди. «Баш Сијаси-Маариф идарәсинин вә онун (
ганларынын әсас иши партијадан кәнар күтләләр ичә
синдә тәшвигат-тәблиғат апармагдан вә онлары мәдә
нәһәтчә маарифләндирмәкдән ибарәт олмалыдыр»[2].

Баш Сијаси-Маариф идарәси вә онун органлары В.
Ленин тәрәфиндән мүәјјәнләшдирилән вә гурултај
гаршыда гојдуғу бу мүһүм вә тә'хирәсалынмаз вәзи(
ләри һәјата кечирмәк үчүн бир сыра тәдбирләр һәја
кечирмиш, мәдәни-маариф мүәссисәләринин тәблиғат
ыг фәалијјәтини кенишләндирмиш, тәблиғат вә тә
вигат ишини партијанын сијасәти илә, өлкәнин игтиса
вәзифәләри илә әлагәләндирмәјә чалышмышдыр.

Өлкәдә сијаси-маариф ишинин јенидән гурулмасын
клубларын, китабханаларын, гираәт комаларынын
вифәләринин мүәјјәнләшмәсиндә 1921-чи илдә кечи
ән сијаси-маариф ишчиләринин II Үмумрусија гурул
ынын мүһүм ролу олмушдур.

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 31, сәһ. 376—377.
[2] Сов.ИКП гурултајлары, конфранслары вә МК пленумла
ын гәтнамә вә гәрарлары. I һиссә, Бакы, 1954, сәһ. 608.

Гурултајда В.И. Ленин «Јени игтисади сијасәт вә сијаси-маарифин вәзифәләри һаггында» бөјүк нитглә чыхыш едәрәк јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилдији шәраитдә мәдәни-маариф мүәссисәләринин вәзифәләрини мүәјјән етмишдир. В.И. Ленинин бу чыхышы бүтүн сијаси-маариф идарәләринин о чүмләдән китабханаларын һәрәкәт програмы иди. Ленин чох бөјүк даһијанә узагкөрәнликлә мәдәни-маариф идарәләринин кәләчәк вәзифәләрини конкрет мисаллар әсасында елә мүәјјәнләшдирмишдир ки, бу вәзифәләр һәмишә јенидир, мүасир дөврдә гаршыда гојулмуш вәзифәләрлә шәртләшир. Ленинин бу нитгини һал-һазырда дөнә-дөнә өјрәнмәк онун әсас мүддәаларыны анламаг вә орада гојулан вәзифәләри мүасир шәраитлә әлагәләндирмәји бачармаг вә ону дөнмәдән һәјата кечирмәк һәр бир мәдәни-маариф ишчисинин мүгәддәс вәзифәсидир. В. И. Ленин бу мә'рузәсиндә јенидән тәблиғат-тәшвигат ишинин, бүтүн сијаси-маариф ишинин партијанын сијасәтинин, сосиализм гуручулуғунун тәчрүби вәзифәләри илә, сосиализм гуручулуғуну гејд едәрәк көстәрирди ки, «Сијаси әлагәдар олдуғуну гејд едәрәк көстәрирди ки, «Сијаси маарифин нәтичәләрини исә анчаг тәсәррүфатын јахшылашмасы илә өлчмәк олар»[1].

В. И. Ленин өлкәнин үмуми сијаси вәзијјәтини, јени игтисади сијасәтин вәзифәләрини әтрафлы тәһлил едәрәк сијаси-маариф ишчиләриндән сосиализм чәмијјәтинин гәләбәсинә доғру инамла аддымламағы, социалист игтисадијјатыны мөһкәмләндирмәји, һәр чүр керилији арадан галдырмағы лазым билирди. Ленин ән зијанлы иш һесаб етдији коммунистликлә өјүнмәји, савадсызлыг вә рүшвәтхорлуг кими һаллары јох етмәк үчүн мәдәнијјәти һәртәрәфли јүксәлтмәји тәләб едирди. О, јазырды: «Мәдәнијјәти јүксәлтмәк вәзифәси ән биринчи нөвбәти вәзифәләрдән биридир. Һәм дә бу, сијаси маарифин вәзифәсидир»[2].

В. И. Ленин мәдәнијјәтин үмуми јүксәлишиндә китабхана ишинә хүсуси әһәмијјәт верәрәк нәшр едилән китабын вахтында зәһмәткешләрә чатдырылмасыны, ону дүзкүн бөлүшдүрүлмәсини лазым билирди. Ленин мә'рузәсиндә бу мәсәләдән бәһс едәрәк көстәрирди ки, «Адам кәрәк охујуб јазмаг бачарығындан ишдә ист

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 33. сәһ. 63.
[2] Јенә орада сәһ. 58.

фадә едә билсин, онун кәрәк охумаға бир шеји ол онун үчүн кәрәк гәзетләр вә тәблиғат китабчалары ол кәрәк бунлар дүзкүн бөлүшдүрүлсүн вә халга ке чатсын, јолда итиб батмасын, зира бунларын ән чоху рысыны охујурлар вә дәфтәрханаларда нәјә исә с едирләр, халга исә, ола билсин ки, дөрддә бири дә диб чатмыр»[1].

Јени игтисади сијасәтин һәјата кечирилмәси илә гәдар олараг өлкәдә китабхана ишинин инкишафы бәтән зәифләшмишди. Бу зәифләмә китабхана иш ајрылан вәсаитин азадылмасы илә әлагәдар иди. Д ләт тәрәфиндән китабхана ишинә ајрылан вәсаит ол ча азалдылмыш, китабханалар јерли бүдчәләрә к рилмишди. Үмумијјәтлә Халг Маариф Комиссарлы нын бүдчәси азалдығындан мәдәни-маариф иши үмуми инкишафы ләнкимишди.

Јени игтисади сијасәтдән доған чәтинликләрлә гәдар олараг о дөврдә китабхана вә башга мәдәни ариф мүәссисәләриндән истифадә етмәк ишинә пул биг етмәк кими јанлыш фикир мејдана чыхмышды. мәсәләни ешидән Ленин дәрһал онун әлејһинә чыхм ды. 1921-чи илдә Халг Маариф Комиссарлығы Кита на ишинә даир бир гәрар лајиһәси тәртиб етмишди. нин бу лајиһә илә таныш олдугдан сонра Луначарс јазырды ки, китабхана вә клублардан истифадә пул тәтбиг етмәк ишинә еһтијатла јанашмаг лазым мәдәни-маариф мүәссисәләринә кәлиши, чәтинләш мәк олмаз. Гәрара имза едилмәздән әввәл мәнә тәрин[2].

В. И. Ленинин бу фикри РК/б/П МК-нын 1921-чи нојабрында гәбул етдији директивләрдә өз әксини ды. Мәркәзи Комитә өзүнүн «Маариф мүәссисәләр сахланылмасында јерли вәсаитләрдән истифадә еди си һаггында[3] директивләрдә китабханалардан исти етмәк ишинә пул тәтбиг едилмәсини писләди вә кәл дә дә мәдәни-маариф мүәссисәләриндән зәһмәткеш пулсуз истифадә етмәк ишини тәшкил етмәк принси горујуб сахламағы лазым билди вә јерли бүдчәл мәдәни-маариф мүәссисәләринә вәсаит ајрылмасын

[1] Ленин В. И. Әсәрләри ч. 33. сәһ. 59.
[2] Библиотекар, 1965, № 11, сәһ. 6.
[3] Извесгия ЦКРКП (б) 1921. № 36, сәһ. 23—24.

ләб етди. Бүтүн бу чәтинликләри вә баш верән нөгсанлары һисс едән Ленин өзүнүн сон мәгаләләриндә јенидән мәдәни гуручулуг ишләринин үзәринә гајыдыр вә бу саһәдә мүһүм ишләр көрмәји зәрури һесаб едирди. О өзүнүн сон мәгаләләриндән олан «хатират дәфтәриндән сәһифәчикләр» адлы мәгаләсиндә савадсызлыг вә мәдәни керилик чәһәтдән өлкәнин үмуми мәнзәрәсини көстәрәрәк јазырды ки, биз Гәрби Авропанын ади бир мәдәни дөвләтинин сәвијјәсинә чатмаг үчүн нә гәдәр чох иш көрмәлијик. Мәһз буна көрәдир ки, В. И. Ленин јени игтисади сијасәтдән доған мадди чәтинлик дөврүндә belә, Халг Маариф Комиссарлығынын хәрчләрини азалтмағын дүзкүн олмадығыны гејд едирди. О көстәрирди ки:«Әлбәттә, биринчи нөвбәдә Халг Маариф Комиссарлығынын хәрчләри дејил, башга идарәләрин хәрчләри ихтисар олунмалыдыр ки, беләликлә әлдә едилән мәбләғләр Халг Маариф Комиссарлығынын еһтијачларына сәрф едилсин»[1].

Өлкәнин мәдәни инкишафыны сосиализм гуручулуғунун әсас амилләриндән бири һесаб едән В. И. Ленин сон мәгаләләриндә мәдәни инкишаф проблеминә мүһүм диггәт јетирәрәк, мәдәни инкишафы һәгиги мә'нада һәјата кечирмәк үчүн бүтүн зәһмәткешләрин, фәһләләрин вә кәндлиләрин мәдәни сәвијјәсини јүксәлтмәји зәрури һесаб едирди. Ленин зәһмәткешләрин мәдәни инкишафыны Сосиализм гуручулуғунун әсил мә'нада сөздә дејил, ишдә һәјата кечирилмәсинин әсас васитәси кими гијмәтләндирирди. В.И. Ленин бу инкишафын һәјата кечирилмәсиндә һәмишә олдуғу кими јенә дә мәдәни-маариф мүәссисәләринин: китабханаларын, гираәт комаларынын, клубларын, бөјүк рола малик олмасыны көстәрирди. Ленин зәһмәткешләрин мәдәни инкишафында китабын бөјүк ролуну көстәрир вә бүтүн тәблиғат-тәшвигат ишини тә'сирли вә инандырычы васитәјә чевирмәк үчүн ону мүгләг китабла әлагәләндирмәји зәрури һесаб едирди. Китаб тәблиғинин бүтүн васитәләринин, биринчи нөвбәдә исә китабхана ишинин јүксәк сәвијјәјә галдырылмасына үмумхалг, үмумдөвләт мигјасында инкишаф етдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирирди.

В.И. Ленинин сон мәгаләләриндә ирәли сүрүлән иде-

¹ Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 33, сәһ 476

јалардан бири дә шәһәрлә јанашы олараг кәндин дә
дәни сәвијјәсинин јүксәлдилмәси, шәһәрлә кәнд арас
да әлагә формаларынын јарадылмасы вә шәһәрин
дә һамилији мәсәләсидир. Ленин тәрәфиндән ирәли
рүлән бу идејалар сонралар партијамызын һәрәкәт п
рамы олмуш вә дөнмәдән һәјата кечирилмишдир. В
Ленин өзүнүн «хатират дәфтәриндән сәһнәчикл
адлы мәгаләсиндә бу мәсәләдән бәһс едәрәк јазы
«Лакин шәһәр фәһләләри илә кәнд ишчиләри арасы
әлагә јаратмаг, онларын арасында асанлыгла јар
ла биләчәк јолдашлыг формасыны јаратмаг—б
вәзифәмиздир, һакимијјәт башында дуран фәһлә си
нин әсас вәзифәләриндән биридир. Бу мәгсәд үчүн
рик-завод фәһләләриндән бир сыра бирләшмәләр (па
ја, һәмкарлар иттифагы бирләшмәләри, хүсуси бир
мәләр) јаратмаг лазымдыр ки, бунлар кәндин мә
инкишафында кәндә мүнтәзәм јардым етмәји өз
шыларына мәгсәд гојсунлар»[1].

В. И. Ленин өзүнүн мәшһур «Кооперасија һаггы
мәгаләсиндә кәнд тәсәррүфатынын коллективләш
идејасыны ирәли сүрмүшдүр.

Ленин бу мәгаләсиндә кәндин мәдәни инкишаф
коллективләшмәнин тәркиб һиссәләриндән бири
гијмәтләндирмиш, коллективләшмәни һәгиги мә'
гүсурсуз һәјата кечирмәји, кәнд зәһмәткешләринин
урланмасына, мәдәни чәһәтдән инкишаф етмәсинә
олмағы мәсләһәт билмишдир. Ленин көстәрирди ки
етмәк лазымдыр ки, кәндли коллектив тәсәррүф
әһәмијјәтини һәгиги мә'нада баша дүшсүн. Онун ү
лүкләрини дәрк едә билсин. «Бизим әһалини о гәдә
дәни» етмәлијик ки, кооперасијада елликлә иш
етмәјин бүтүн хејрини баша дүшсүн вә бу ишт
саһмана салсын. *«Бирчә»* бу галыр. Сосиализмә к
үчүн инди бизә һеч бир башга әлләмәлик лазым
дир. Лакин бу «бирчә» шеји һәјата кечирмәк үчү
бир чеврилиш лазымдыр, бүтүн халг күтләсинин та
мәдәни инкишаф мәрһәләсиндән кечмәси лазымд

В.И. Ленин өзүнүн әввәлки әсәр вә мәгаләләрин
дуғу кими бу мәгаләсиндә дә мәдәни инкишаф мә
синин тез гыса мүддәтдә һәјата кечирилмәсинин

1 Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 33, сәһ. 479.
² Јенә орада, сәһ. 484.

күн олмадығыны, бу инкишаф үчүн һәлә чох инад вә сәбирлә ишләмәк лазым кәләчәјини гејд едирди. Ленин јазырды: «Бах бундан өтрү там тарихи бир дөвр тәләб олунур. Биз бу дөврү ән јахшы һалда он-ијирми илә кечә биләрик. Лакин бу дөвр јенә дә хүсуси бир тарихи дөвр олачагдыр вә бу тарихи дөвр олмаса, әһали елликлә савадланмаса, кифајәт гәдәр дәрракәли олмаса, әһали китабчалардан истифадә етмәјә лазымынча алышдырылмаса вә бунун үчүн мадди әсас олмаса, мисал үчүн, гытлыға, ачлыға вә с. гаршы мүәјјән тә'минат олмаса,—бунлар олмаса, биз өз мәгсәдимизә чата билмәрик»[1].

Китабхана ишинә даир Ленин идејалары дәрин елми бир нәзәријјә кими һәмишә совет китабхана гуручулуғу системинин, совет китабханашүнаслығынын јолуну ишыгландырмыш, онун мәһәкдашы олмушдур. Ленин идејалары китабханачылыг ишинин елми нәзәри әсасыны тәшкил етмиш, онун инкишаф перспективләрини мүәјјәнләшдирмишдир.

КИТАБХАНА ИШИНӘ ДАИР В. И. ЛЕНИНИН ИДЕЈАЛАРЫНЫН ТӘНТӘНӘСИ

В. И. Ленинин вәсијјәтләрини өз әмәли фәалијјәтиндә даим рәһбәр тутан коммунист партијасы вә Совет һөкумәти Ленинин вәфатындан сонра китабхана ишинә даир онун көстәришләрини дөнмәдән вә ардычыл олараг һәјата кечирмиш вә бу саһәдә бөјүк мүвәффәгијјәтләр әлдә етмишләр. Сосиализм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә китабхана иши мәдәни гуручулуғун ән мүһүм саһәләриндән бири кими бөјүк дөвләт гајғысы илә әһатә едилмиш вә планаујғун олараг инкишаф етдирилмишдир. Сов. ИКП. МК-сы вә Совет дөвләти китабхана ишинә даир дәфәләрлә гәрарлар гәбул етмиш, бу гәрарларда вә дөвләт сәрәнчамларында китабхана ишинә даир Ленин идејалары јенидән, дөнә-дөнә өз әксини тапмышдыр.

Партија вә һөкумәтин даими сә'ји вә гајғысы сајәсиндә өлкәмиздә мәдәни ингилаб галиб кәлмиш, ингилаба гәдәр өлкәдә мөвчуд олан савадсызлыг, үмуми мәдәни керилик тамамилә арадан галдырылмышдыр. Өлкәмиз дүнјанын ән габагчыл мәдәни дөвләтләрини мәдәниј-

[1] Ленин В. И. Әсәрләри, ч. 33, сәһ. 484.

јәтин, елмин, халг маарифинин инкишафы саһәсі
өтүб кечмишдир. Кечмишдә савадсызлар өлкәси һ
едилән Русија инди елм вә мәдәнијјәтин чичәклән
башдан-баша савадлылар өлкәсинә чеврилмишдир.

Совет һакимијјәти илләриндә өлкәмизин әлдә ет
ән мүһүм мәдәни наилијјәтләриндән бири дә китаб
ишинин мисилсиз тәрәггисидир. Китабхана иши Сове
кимијјәти илләриндә Сосиалист мәдәнијјәтинин әсас
ләриндән бири кими елә бөјүк тәрәгги вә инкишаф
кечмишдир ки, бу инкишафы индијә кими һеч бир
көрмәмишдир. Өлкәмиз башдан-баша китабхана
кәләри илә әһатә олунмуш, китабханалар халг күт
ринин мәишәтинә дахил олмушдур. Инди өлкәмизд
бир јашајыш мәнтәгәси тапмаг олмаз ки, орада к
дан кениш сурәтдә истифадә едилмәсин, китабхан
олмасын.

Совет һакимијјәти илләриндә китабханалар кәм
е'тибары илә инкишаф етмәклә јанашы, кејфиј
дә инкишаф етмишдир, китабханалар китабы т
вә төвсијә едән, онун мәзмунуну ача билән,
чу мүталиәсинә рәһбәрлик едән, партија вә дөв
сијасәтини дөнмәдән һәјата кечирән мәдәни-ма
мүәссисәсинә чеврилмишдир. Мәһз китабхана иш
ки бу кејфијјәт дәјишикликләри онлары дүнјада
габагчыл ән демократик китабханалара, әсил халг к
ханаларына чевирмишдир. Совет китабханалары
дүнјада сүлһүн, демократијанын, һуманизмин тәбл
чысы кими шөһрәт тапмышдыр. Билаваситә В.И.
нин көстәришләри илә инкишаф едиб формалашан
китабханалары дүнјада ән бөјүк елми нәзәријјә
марксизм-ленинизм нәзәријјәсинин тәблиғатчыл
дан биринә чеврилмишдир. Совет китабханалары т
ғат-тәшвигат ишиндә, зәһмәткешләрә коммунист тә
синин ашыланмасы ишиндә, елм вә техниканын со
лијјәтләринин тәблиғи ишиндә, буржуа идеолокиј
гаршы мүбаризә ишиндә партија тәшкилатларын
јаг базасы кими чох бөјүк рол ојнајыр. Кечән мүдд
зиндә Совет китабханаларынын әсас вәзифәси В.И
нинин көстәрдији кими «Китабы күтләјә» шуарын
та кечирмәк олмушдур. Инди дә бу мүдрик көстә
һәјата кечирилмәси давам етдирилир. Кечмишдә
мүш ишләри анализ етмәк үчүн китабхана гуруч
нун тәрәггисини диггәтлә нәзәрдән кечирмәк, он

силсиз наилијјәтләрини көстәрмәк зәруридир.

Һал-һазырда Совет иттифагында 2,7 милјард китаб фондуна малик 350 мин китабхана вардыр. Бу китабханалар 130 милјон нәфәр охучуја хидмәт едир[1]. Һалбуки, 1914-чү илдә Русијада 46 милјон китаб фондуна малик олан 76 мин китабхана вар иди. Көрүндүјү кими Совет һакимијјәти илләриндә /1970-чи илә гәдәр/ 1914-чү илдә мүгајисәдә китабханаларын сајы беш дәфә, онларын китаб фонду исә 59 дәфә артмышдыр.

Совет һакимијјәти илләриндә китабханаларын гурулушу да дәјишмиш, мүхтәлиф китабхана шәбәкәләри мејдана кәлмишдир. Бу шәбәкәләр ичәрисиндә, кениш зәһмәткеш күтләләринин үмуми мәдәни инкишафында јахындан иштирак едән күтләви китабханалар даһа кениш шәбәкәјә маликдир. Дөвләт тәрәфиндән тәчһиз едилән күтләви китабханаларын инкишафына даһа бөјүк әһәмијјәт вә диггәт јетирилир. Әкәр 1914-чү илдә күтләви китабханалар бүтүн китабханаларын 20%-ни тәшкил едирдисә, 1965-чи илдә 35%-ни тәшкил едир. Һазырда өлкәмиздә 128036 күтләви китабхана вә бунларын фондунда 1 милјард 309997 нүсхә китаб вардыр[2].

Сосиализм гуручулуғу илләриндә ушаг мүәссисәләринин инкишафы да һәмишә партија вә һөкуматимизин диггәт мәркәзиндә олмушдур. Ән учгар рајонлардан башлајараг мәркәзи шәһәрләрә гәдәр кениш шәбәкәјә малик олан ушаг китабханалары шәбәкәси мејдана кәлмишдир. Бу шәбәкәјә, әсасән мүстәгил ушаг китабханалары, мәктәб китабханалары, ајры-ајры ушаг мүәссисәләринин китабханалары вә с. дахилдир. Һазырда өлкәмиздә 6498 мүстәгил ушаг вә 180 мин мәктәб китабханасы фәалијјәт көстәрир. Бунларла јанашы олараг мүстәгил ушаг китабханасы олмајан јерләрдә күтләви рајон вә кәнд китабханаларынын јанында ушаг шөʼбәләри тәшкил едилир. Белә китабханаларын сајы өлкәмиздә 250 миндән јухарыдыр. Ән бөјүк шәбәкәјә малик олан күтләви китабханалар кениш зәһмәткеш күтләләринә хидмәт етмәк ишиндә чох мүһүм рол ојнајырлар. Һәлә 1960-чы илдә Мәдәнијјәт Назирлији күтләви китабханаларынын 53 милјон охучусу вар иди ки, бу охучулара бир милјарддан

[1] Библиотекар. 1971, № 7, сәһ. 2—3.

[2] ЦСУ СССР Народное образование, наука и культура в СССР. Статистический сборник, М., 1971, сәһ. 288.

артыг китаб верилмишдир. Бундан да, орта һесабла һ бир охучуја 19 китаб дүшүр. 1970-чи илдә исә охучуларын сајы 77 милјон 672 мин нәфәрә, китаб верилиши 1 милјард 554 мин 811-ә чатмышдыр. Күтләви китабханалар ичәрисиндә һәмкарлар иттифагы китабханалары мүһүм јер тутур. Онлар фәһләләрин тәһсил вә т бијәсиндә, ихтисаса јијәләнмәсиндә јахындан иштирак етмәклә, кениш тәблиғат тәшвигат вә сиј тәрбијә ишләри апарыр. Бөјүк завод вә фабрикләр тикинти тәшкилатларында фәалијјәт көстәрән һәмкарлар иттифагы китабханалары истеһсалын мүвәффәгијјәтли тәшкилиндә мүһүм иш апарыр. 1917-чи илдә өлкәмиздә һәмкарлар иттифагларынын 260.643 мин китаб фондуна малик 25620 күтләви китабханасы олмушдур.

Һәмкарлар иттифагы китабханалары 1970-чи илдә 23 милјон 799 мин нәфәр охучуја хидмәт етмиш вә мин охучулара 431 милјон 227 мин нүсхә китаб вермишдир[1].

Кәнддә мәдәни ингилабын әсас наилијјәтләриндән бири мүстәгил кәнд китабхана шәбәкәсинин мејдана кәлмәсидир. Инди кәндлиләрин ән чох севдији мүәссисәләрдән бири кәнд китабханаларыдыр. Кәнд китабханалары кәнд зәһмәткешләринин үмуми мәдәни инкишафы елм вә техниканын сон наилијјәтләринин кәнд зәһмәткешләринә ашыланмасында, партија вә дөвләтин гәрарларынын изаһ вә тәблиғ едилмәсиндә мүһүм рол ојнајыр. 1970-чи илдә ССРИ-дә 92.000 кәнд китабханасы вә бунларын фондунда 566 милјон китаб олмушдур. Бу китабханалар 1970-чи илдә охучулара 634 милјон китаб вермишдир ки, бу да 1965-чи илдәкиндән 164 милјон чохдур[2]. Кәнд китабханалары ичәрисиндә дөвләт китабхана шәбәкәләри илә јанашы 1930-чу илләрдән јаранан колхоз китабхана шәбәкәси мејдана кәлиб формалашмышдыр. Сон вахтларда колхозларын мадди-техники базасы мөһкәмләндикчә колхозлар китабханалар үчүн биналар тикилмәсинә вә зәнкин китаб фондуна малик китабханалар тәшкил етмәјә даһа чох вәсаит ајырырлар. Бунун нәтичәсидир ки, сон вахтларда колхоз китабханаларынын сајы хејли чохалмыш вә онларын мадди базасы мөһкәмләнмишдир.

[1] ЦСУ СССР Народное образование, наука и культура в СССР. Статистический сборник, М., 1971, сәһ. 294.

[2] Библиотекар 1971, № 7, сәһ. 2.

зырда өлкәмиздә 8 милјон 507 мин китаб фондуна малик олан 3228 колхоз китабханасы фәалијјәт көстәрир[1].

Елмин вә техниканын јүксәк дәрәчәдә инкишаф етдији өлкәмиздә, елми-техники наилијјәтләри халга чатдырмагда, елми билији кениш шәкилдә тәблиғ етмәкдә, елми-тәдгигат ишинә јахындан көмәк етмәк ишиндә елми ишчиләрин вә мүтәхәссисләрин елми вә тәсәррүфат биликләринин јүксәлмәсинә көмәк етмәкдә јахындан иштирак едән елми вә елми-техники китабхана шәбәкәси мејдана кәлиб формалашмышдыр. Биздә елми вә елми-техники китабханаларын елә формалары мејдана чыхмышдыр ки, онлар елм вә техниканын конкрет саһәләринә билаваситә хидмәт едир вә мүәјјән тәсәррүфат мәсәләләринин һәллиндә јахындан иштирак едирләр. 1970-чи илдә өлкәмиздә 58 мин 841 елми, елми-техники вә хүсуси китабхана олмушдур ки, бу китабханаларын фондунда 1 милјард 557 милјон 1975 нүсхә китаб топланмышдыр[2].

Елми вә елми-техники китабханалардан данышаркән универсал характерли елми китабханалар олан: В.И. Ленин адына Ленин Орденли ССРИ дөвләт китабханасы, М.Е. Салтыков-Шедрин адына Гырмызы Әмәк Бајрағы Орденли Ленинград үмуми китабханасыны, Мәркәзи елми-техники китабхананы, мүттәфиг республикаларын республика китабханаларыны хүсусилә көстәрмәк лазымдыр. Сон 30 ил әрзиндә В. И. Ленин адына ССРИ Дөвләт китабханасынын фонду 14 милјон нүсхә, јә'ни 2,5 дәфә, М.Е. Салтыков-Шедрин адына китабхананын фонду 7 милјон нүсхә, јә'ни 2 дәфәдән чох, Үмумиттифаг Дөвләт Харичи әдәбијјат китабханасынын фонду 3,1 милјон нүсхә—јә'ни 12 дәфә, бир чох мүттәфиг республикаларда исә республика китабханаларынын фонду 100—200 дәфә артмышдыр.

Елми вә хүсуси китабханалар ичәрисиндә Али вә Орта ихтисас мәктәбләри китабханалары, ССРИ Елмләр Академијасы вә Мүттәфиг республикаларын китабхана шәбәкәләри чох мүһүм јер тутур. Һазырда Али вә орта ихтисас мәктәбләринин 10 миндән артыг китабханалары али мәктәбләрин елми, тәдрис вә мәдәни һәјатында јахындан иштирак едир. Белә китабханалардан М. Горки

1 ЦСУ СССР Народное образование, наука и культура в СССР. Статистический сборник. М., 1971, сәһ. 288.

2 Јенә орада, сәһ. 298.

адына Москва университетинин, Кијев университетини Ленинград университетинин, Газан университетинин мүттәфиг республика дөвләт университетләринин кита ханалары иттифагын ән бөјүк универсал елми китаб палары һесаб едилир.

ССРИ Елмләр Академијасынын китабхана шәбәк вә мүттәфиг республикаларын Елмләр Академијасын китабхана шәбәкәси ССРИ-дә елмин јүксәлиши илә ә гәдәр олараг инкишаф етмиш вә академијанын мүһүм ми-тәдгигат базаларындан биринә чеврилмишдир. зырда Елмләр Академијасынын 3 мәркәзи, 250 хүс 170 сәјјар вә 30 китаб верилиши мәнтәгәси вардыр. китабханаларын фондунда 52 милјондан артыг ки топланмышдыр. Бу китабханалар 200 миндән артыг с чуја хидмәт едир вә илдә онлара 25 милјон нүсхәдән тыг китаб верир ки, бу да ән јүксәк китаб верилиши саб едилә биләр[1].

Һалбуки, ингилабдан әввәл Русија Елмләр Ак мијасынын чәми 15 китабханасы, бу китабханала ики милјондан бир аз артыг китабы вә чәмиси 780 нә охучусу вар иди.

Совет һакимијјәти илләриндә китабхана иши саһә дә әлдә едилән наилијјәтләрдән бири дә халгымызын дәни инкишафында јахындан иштирак едән, охучула ән јахын көмәкчиси вә идеја силаһы олан китабы маһир тәблиғатчысы кими шөһрәт газанан бөјүк ки ханачылар ордусунун мејдана кәлмәсидир. Мүасир рүн китабханачысы өз дәрин билији, јүксәк мәдәниј нөгсанлара гаршы барышмазлығы, тәшкилатчылыг чарығы, вәтәнпәрвәрлији, сијаси мәтинлији вә идеј миллији илә фәргләнмәлидир. В.И. Ленинин вәсијј рини дөнмәдән һәјата кечирән Сов. ИКП вә Совет ләти китабханачы кадрларын һазырланмасыны һә диггәт мәркәзиндә сахламышлар. Ингилабдан әввә сијада ихтисаслы китабхана ишчиләри һазырлајан бир тәһсил мүәссисәси олмадығы һалда, инди өлкә китабханачылыг тәһсилинин бөјүк системи јарадыл дыр ки, онун илк мәрһәләсини шакирдлик јухары м ләсини исә аспирантура тәшкил едир. РСФСР-лә ја олараг бүтүн мүттәфиг республикаларда али вә ихтисас мәктәбләри мөвчуддур.

1 Библиотеки СССР (сборник). М., 1968, №36, сәһ. 133.

1965/66-чы дәрс илиндә мәдәнијјәт институтларынын, университет вә педагожи институтларынын китабханачылыг факүлтәләриндә 23 миндән артыг, китабханачылыг техникумларында исә 27 миндән артыг тәләбә тәһсил алырды. Һәр ил али мәктәбләр вә техникумлар 10 миндән артыг ихтисаслы китабхана ишчиләри һазырлајырлар. Һазырда өлкәмиздә јүксәк ихтисаслы китабханачы кадрлар һазырлајан 10 мәдәнијјәт институту, 4 университет вә 4 педагожи институт вардыр. Бу али мәктәбләрдә ән көркәмли китабханашүнас вә библиограф алимләр фәалијјәт көстәрмәкдәдир.

Өлкәмиздә китабханашүнаслыг вә библиографијаја даир кениш елми-тәдгигат ишләри апарылыр, китабханашүнаслыг вә библиографијанын мүһүм мәсәләләринә даир намизәдлик вә докторлуг диссертасијалары јазылыр, монографијалар, бөјүк һәчмли дәрсликләр вә дәрс вәсаитләри нәшр едилир. Совет китабханашүнаслығы гаршысына китабхана ишинә даир В. И. Ленин идејаларыны дөнмәдән һәјата кечирмәк вәзифәсини гојмушдур. Совет китабханашүнаслыг елминин елми нәзәри әсасыны мәдәнијјәт, халг маарифи вә китабхана иши һаггында Ленин нәзәријјәси тәшкил едир. Совет китабханашүнаслығы һәмчинин буржуа китабханашүнаслығына гаршы мүбаризә апармагла, онун елмә зидд олан јанлыш мүддәаларыны рәдд едир. Беләликлә дә китабхана ишиндә буржуа идеолокијасынын һәр чүр тәзаһүрләрини вахтында дәф едир.

Совет һакимијјәти илләриндә Сосиализм гуручулуғунун әлдә етдији әсас мүвәффәгијјәтләрдән бири дә Ленинин милли сијасәтинин тәнтәнәсидир. Ингилабдан әввәл Русијанын учгарлары һесаб едилән, азлыгда галан милләтләр мәдәнијјәт вә маарифдән тамамилә мәһрум едилмишди. Совет һакимијјәти илләриндә партија вә һөкумәтимиз В. И. Ленинин вәсијјәтләрини һәјата кечирәрәк милли республикаларда мәдәнијјәтин һәртәрәфли инкишафы үчүн шәраит јаратмышдыр. Мәдәни ингилаб галиб кәлмиш, мәдәнијјәт, маариф вә елм саһәсиндә чох бөјүк мүвәффәгијјәтләр әлдә едилмишдир. Бу мүвәффәгијјәтләрдән бири дә мүттәфиг республикаларда китабхана ишинин мисилсиз инкишафы һесаб едилмәлидир. Ингилабдан әввәл әһалиси башдан-баша савадсыз олан вә чүз'и мигдарда китабханалары олан Орта Асија, Загафгазија вә Прибалтика республикаларында инди к... ниш китабхана шәбәкәләри јарадылмышдыр.

Китабхана ишинә даир В. И. Ленин идејаларын... тәнтәнәсини Азәрбајчан Совет Сосиалист Республикас... нын мисалында да парлаг сурәтдә көстәрмәк олар.

1970-чи илдә Азәрбајчан халгы өзүнүн јарымәср... јубилејини бөјүк тәнтәнә илә гејд етди. Јарым әср... Азәрбајчан халгы бөјүк игтисади тәрәгги илә јана... мәдәни гуручулуг саһәсиндә дә чох бөјүк наилијјәт... әлдә етмишдир.

Азәрбајчан Коммунист Партијасы Мәркәзи Коми... синин вә Азәрбајчан ССР Али Советинин тәнтәнәли ... ласындакы чыхышында Һ. Ә. Әлијев јолдаш демишд... «Сосиализм Азәрбајчан халгынын мә'нәви һәјатыны ... чүлмәз дәрәчәдә зәнкинләшдирмиш, маарифин инки... фы, елмин гүдрәтли јүксәлиши, әдәбијјат вә инчәсәнә... тәрәггиси үчүн һәдсиз имканлар ачмышдыр. Инди А... бајчанда тәһсилин бүтүн нөвләри илә тәгрибән 1 м... јон 800 мин адам әһатә едилмишдир. Бу о демәкдир... республикада әһалинин һәр 3 нәфәриндән бири тә... алыр»[1].

Совет һакимијјәти илләриндә Азәрбајчанда мә... ингилабын әсас силаһы олан китаб халгын мәишә... дахил олмушдур. Ингилабдан сонракы илләрдә рес... ликамызда 293 милјон үмуми тиражла 41 миндән а... адда китаб нәшр едилмишдир. Тәкчә 1970-чи илдә... милјон 600 мин нүсхә тиражла 1300 адда китаб н... олунмушдур[2].

Совет һакимијјәти илләриндә Азәрбајчан халгы... әлдә етмиш олдуғу ән мүһүм наилијјәтләрдән бир... китабхана ишинин мисилсиз инкишафыдыр. Респу... камызда елм, мәдәнијјәт, халг маарифи, мәтбуат в... таб нәшринин дурмадан инкишафы китабханал... һәртәрәфли инкишафы үчүн олдугча әлверишли ш... јаратмышдыр. Ингилабдан әввәл һеч бир китабха... олмајан Азәрбајчан кәндләри инди башдан-баш... китабхана шәбәкәси илә өртүлмүшдүр.

Азәрбајчан Коммунист Партијасы вә Азәрб... Совет һөкумәти китабхана ишинә даир В. И. Ленин... тәришләрини һәлә ингилабын илк күнләриндән ... кечирмәјә башладылар. Һөкумәтин декретләри әса...

[1] «Бакы» гәз, 1970, 3 октјабр.
[2] «Китаблар аләминдә» 1971. № 1, сәһ. 2.

бүтүн китабханалар миллиләшдирилди. Республиканын шәһәр вә рајонларында күтләви сурәтдә јени китабханалар јарадылмаға башланды.

Республикада китабхана ишинин инкишафында 1920-чи илдә В. И. Ленин тәрәфиндән имзаланмыш «РСФСР-дә китабхана ишинин мәркәзләшдирилмәси» вә Н. Нәриманов тәрәфиндән имзаланмыш «Азәрбајчанда олан бүтүн китабханаларын Халг Маариф Комиссарлығынын сәрәнчамына верилмәси һаггында» декретләрин чох мүһүм ролу олмушдур.

Көрүлән тәдбирләр нәтичәсиз галмады, 1921-чи илин мајында Азәрбајчанда 390,3 нүсхә китаб фонду вә 35,100 нәфәр охучусу олан 69 китабхана фәалијјәт көстәрирди. Һалбуки, 1913-чү илдә Азәрбајчанда чәми 18 мин нүсхә китабы олан 25 китабхана вар иди. 1920-чи илдә бунлардан анчаг 11-и фәалијјәт көстәрирди. Ингилабдан әввәллә мүгајисәдә Совет һакимијјәтинин бир или әрзиндә китабханаларын сајы 6 дәфә, охучуларын сајы исә 4 дәфә артмышды.

Јени игтисади сијасәтдән доған һәр чүр чәтинлијә бахмајараг бәрпа илләринин ахырында Азәрбајчанда китабхана иши сабитләшмиш, кениш күтләви елми вә елми-техники китабхана шәбәкәси мејдана кәлмиш вә онларын фәалијјәти хејли кенишләнмишди. Дөвләт китабхана шәбәкәси илә јанашы олараг, ајры-ајры идарә вә мүәссисәләрин, о чүмләдән һәмкарлар тәшкилатларынын, партија тәшкилатларынын елми вә тәдрис мүәссисәләринин кениш китабхана шәбәкәси мејдана кәлмишди.

Артыг 1925-чи илдә 90-дан чох китабхана, гираәтхана вә бунларын фондунда 584.147 китаб вар иди. Китабханалар 77578 охучуја хидмәт едирдиләр. Беләликлә, ингилабдан әввәлкинә нисбәтән китабханаларын сајы 10 дәфәдән чох китабларын сајы исә 6 дәфәјә гәдәр артмышдыр.

Өлкәнин социалистчәсинә сәнајеләшдирилмәси вә биринчи бешиллик дөврүндә китабханалар сәнајеләшмәнин вәзифәләри илә әлагәдар олараг кениш тәблиғат иши апарыр, фәһләләрин техникаја јијәләнмәси ишинә јахындан көмәк едирдиләр. Артыг 1932-чи илдә республикамызда 1757,1 фондуна малик 167 күтләви китабхана фәалијјәт көстәрирди.

1932-чи илдә гираәт комаларынын сајы 394-ә чатдырылмышды. Гираәт комаларында апарылан ишин әсасыны китабла иш тәшкил едирди.

Икинчи вә үчүнчү социалист бешилликләри дөврүнд[ә] китабханаларын охучулара хидмәт ишинин тәшкилинд[ә] кејфијјәт дәјишиклији мејдана кәлиб формалашмыш китабханалар китабы һәртәрәфли тәблиғ едән бир м[ү]әссисәјә чеврилмишдир.

Республикамызда китабхана ишинин инкишаф етд[и]рилмәсиндә ССРИ Мәркәзи Ичраијјә Комитәсини[н] 1934-чү илдә гәбул етдији «ССРИ-дә китабхана иш[и] һаггында» гәрарынын чох мүһүм ролу олду.

ССРИ Мәркәзи Ичраијјә Комитәсинин гәрарыны [јe]ринә јетирмәк мәгсәди илә Азәрбајчан ССР Мәрк[әзи] Ичраијјә Комитәси вә Азәрбајчан ХКС 1935-чи ил[дә] «Азәрбајчан ССРИ-дә китабхана иши һаггында» Азәрбајчан ССР Халг Комиссарлар Совети 1935-чи ил[дә] «Китабхана фондунун горунмасы үчүн мәс'улијјәт да[ша]маг барәсиндә» гәрар гәбул етди. Бу гәрарла әлагә[дар] олараг республикамызда китабхана ишинә ајрылм[ыш] вәсаит хејли артырылмыш, хүсуси илә китабханала[рын] комплектләшдирилмәси иши гајдаја салынмыш, кит[аб]хана ишинә рәһбәрлији јахшылашдырмаг үчүн Азәр[бај]чан ССР Маариф Комиссарлығынын јанында ајр[ы] Китабханачылыг идарәси, шәһәр вә рајон маариф [шө]бәләринин јанында китабханачылыг бөлмәләри јара[дыл]мышды. Һәмчинин китабхана ишчиләринин ихтисас[ыны] артырмаг мәгсәди илә 1934—1935-чи илләрдә Ба[кыда] китабханачылыг курслары тәшкил едилмишди.

Партија вә дөвләтин һәјата кечирдији мүһүм тә[дбир]ләрин нәтичәси олараг республикамызда китаб[хана] иши дөвләт планы вә бүдчәси әсасында дурмадан [инки]шаф едирди. Әкәр 1932-чи илдә республикамызда [167] күтләви китабхана вә онларын фондунда 1757,1 м[ин ки]таб вар идисә 1940-чы илдә китабханаларын сајы 1[...] китаб фонду исә 2611,8 мин нүсхәјә чатмышды. Бу к[итаб]ханалардан 1996,9 мин китабы олан 299 китабхан[а ш]әһәр, 614,9 мин китаб фонду олан 1084 китабхана [...] әһалисинә хидмәт көстәрирди.

Республикамызда китабхана ишинин инкишаф[ы ки]табхана шәбәкәләринин кенишләнмәси, китабхана [...] әтрафында кениш охучу саһәсинин формалашма[сы, ки]табханаларын рол вә әһәмијјәтини дурмадан ар[...]

ды, ихтисаслы китабханачы кадрлара бөјүк тәләбат догурурду. Мәһз буна көрәдир ки, 1938-чи илдә Азәрбајчан ССР Халг Комиссарлар Советинин көстәриши илә республикамызда орта ихтисаслы мүтәхәссис китабханачы кадрлар һазырлајан илк китабханачылыг техникуму тәшкил едилди.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә китабханалар һәр чүр чәтинлијә бахмајараг өз ишләрини билаваситә партијанын «һәр шеј чәбһә үчүн, һәр шеј гәләбә үчүн» шүары әсасында гурмуш, халг күтләләрини фашизмә гаршы мүбаризәјә сәфәрбәр етмәк үчүн кениш тәблиғат тәшвигат иши апармышдыр. Бакы китабханачылары һәрби госпиталлара хидмәт ишинин тәшкилиндә бөјүк фәдакарлыг көстәрмишдиләр.

Китабханалар архада кениш тәблиғат-тәшвигат иши апармагла јанашы Гызыл орду һиссәләринә, хүсуси илә азәрбајчанлы әскәрләрә ана дилиндә китаб көндәрмәји дә унутмамышдылар.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә республикамызын китабханачылары һәр чүр чәтинлијә бахмајараг бөјүк дөвләт вәзифәсини мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирмишдир. Онларын әмәји кәләчәк нәсилләр вә кәнч китабханачылар үчүн һәмишә илһам мәнбәји вә вәтәнпәрвәрлик рәмзи олачагдыр.

Мүһарибәнин ахырынчы или 1945-чи илдә өлкәмиздә мәдәни-маариф мүәссисәләринә рәһбәрлијин јахшылашдырылмасы саһәсиндә дә чох мүһүм дөвләт тәдбири көрүлдү. 1945-чи илдә республикамызда мәдәни-маариф мүәссисәләринә рәһбәрлик етмәк үчүн Азәрб. ССР Назирләр Совети јанында Мәдәни-Маариф Мүәссисәләри Комитәси јаранды. Бу комитә республикада китабхана ишинин инкишафында чох мүһүм рол ојнады.

Бөјүк Вәтән Мүһарибәси мүвәффәгијјәтлә баша чатдыгдан сонра Совет халгы динч гуручулуг дөврүнә гәдәм гојду. 1946-чы илин мартында ССРИ Али Советинин сессијасы Халг тәсәррүфатынын бәрпа вә инкишафына даир дөрдүнчү бешиллик планы гәбул етди.

Китабхана гуручулуғу саһәсиндә планын јеринә јетирилмәсиндә Мәдәни-Маариф Мүәссисәләри Комитәси чох мүһүм тәдбирләр һәјата кечирди. Бу комитә тез бир заманда республикада китабхана ишинин дәгиг вәзијјәтини өјрәнди вә бешилликдә гаршыда дуран вәзифәләри јеринә јетирмәк үчүн тәдбирләр һазырлады.

Бешиллик планын мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирил
мәси нәтичәсиндә республикамызда күтләви китабхана
ларын фонду хејли кенишләнмиш, 1950-чи илдә нәинк
мүһарибәдән әввәлки сәвијјәјә чатмыш, һәм дә ону ик
дәфәјә гәдәр өтүб кечмишдир. 1950-чи илин ахырынд
республикамызда 10 милјон китаб фонду олан 4122 к
табхана вар иди. Бу дөврдә республикамызда јүксәк и
тисаслы китабханачы кадрларын һазырланмасы ишин
хүсуси диггәт јетирилди. 1947-чи илдә С. М. Киров ады
АДУ-нун филоложи факүлтәсинин јанында китабхан
чылыг шө'бәси тәшкил едилди.

1952-чи илдә чағырылмыш Сов. ИКП-нын XIX гур
тајы өлкәмиздә халг тәсәррүфатынын вә мәдәнијјә
бүтүн саһәләринин инкишаф етдирилмәси илә јана
олараг Мәдәни-Маариф мүәссисәләринин дә инкиш
етдирилмәсинә хүсуси диггәт јетирилмәсини лазым б
ди. Гурултај: 1955-чи илдә күтләви китабханаларын
јынын 1950-чи илә нисбәтән азы 30% артырылмасын
онларын әһалијә хидмәт ишинин јахшылашдырылма
ны лазым билди. Бешиллик план вәзифәләринин мүв
фәгијјәтлә јеринә јетирилмәси нәтичәси олараг 195
илдә китабханаларын сајы артараг 4650-јә, китаб фо
исә 18 милјона чатды. Китаб фондунун зәнкинлијинә
рә Азәрбајчан габагчыл капиталист өлкәләрини
өтүб кечмишди. Мәсәлән, 1954-чү илдә Азәрбајча
күтләви китабханаларында һәр адама 2,5 китаб дүш
һалда, Америка Бирләшмиш Штатларында үмуми ки
ханаларда һәр адама 0,9, Инкилтәрәдә 1,2, Јапони
Түркијәдә 0,04 китаб дүшүрдү[1].

1953-чү илдә өлкәмиздә мәдәнијјәт вә инчәсәнәт
рәләринә рәһбәрлији јахшылашдырмаг мәгсәди ил
дәнијјәт назирлији јаранды. Мәдәнијјәт Назирли
јарадылмасы илә әлагәдар олараг јерләрдә мәдә
шө'бәләри тәшкил едилди ки, бу да китабхана и
рәһбәрлијин даһа да тәкмилләшмәсинә сәбәб олду.

Сов. ИКП XX гурултајынын өлкәмиздә мәдәни
һәртәрәфли инкишафы һаггында гәрарынын јери
тирилмәси нәтичәси олараг республикамызда кита
ишинин инкишафы чох бөјүк вүс'әт алды. 1958-чи
республикамызда 31779,9 мин китаб фондуна

[1] Бюллетень «Юнеско» для библиотек. 1957, № 1 сәһ. 1

6.000 китабхана фәалијјәт көстәрирди. Бу китабханаларын 2583-ү күтләви китабханалар иди. Бу дөврдә китабхана иши саһәсиндә әлдә едилән ән бөјүк наилијјәт охучуларын вә онлара верилән китабларын дурмадан чохалмасы, китаб фондларынын дөвријјәсинин артмасы иди. 1958-чи илдә тәкчә Мәдәнијјәт Назирлији китабханаларынын 651.100 охучусу вар иди. 1958-чи илдә китабхана фондларынын үмуми дөвријјәси 1954-чү илдә 1,5 дәфәдән 2,1 дәфәјә галхмышды.

Сов.ИКП МК-сы 1959-чу илин сентјабрында «Өлкәдә китабхана ишинин вәзијјәти вә ону јахшылашдырмаг тәдбирләри һаггында» гәрар гәбул етди. Бу гәрар доғма коммунист партијасынын китабхана ишинә јени вә мүһүм гајғысынын тәзаһүрү иди. Гәрарда китабхана ишинә даир Ленин принсипләри өз әксини тапмыш, кениш коммунизм гуручулуғу дөврүндә китабханаларын гаршысында дуран вәзифәләр әкс етдирилмишди. Гәрардан сонра китабханаларын китабла тәчһизаты хејли јахшылашдырылмышды. 1960-чы илдә кәнд китабханаларына көндәрилән китабларын сајы ики дәфә артараг 821 мин 500 нүсхәјә чатмышды. 1963-чү илдә кәнд китабханаларынын фонду 6 милјон 273 мин нүсхәјә чатдырылмышды.

Гәрарын јеринә јетирилмәси нәтичәси олараг республикамызда китабхана ишинин мадди-техники базасынын јахшылашдырылмасы ишинә дә хүсуси диггәт јетирилмәјә башлады. Тәкчә 1960-чы илә гәдәр 120-дән артыг китабхана јени бинаја көчүрүлдү. Кәнд китабханаларынын јени биналарла тә'мин едилмәси ишиндә колхозлар да јахындан иштирак едирди.

1962-чи илдә Азәрбајчан китабхана ишчиләринин I гурултајы олду. Азәрбајчанда илк дәфә топланмыш бу мәчлис китабхана ишчиләринин һәјатында чох мүһүм вә севиндиричи һадисә иди. Гурултајда Азәрб. ССР мәдәнијјәт назири «XXII гурултајын гәрарлары илә әлагәдар олараг республика китабхана ишчиләринин вәзифәләри һаггында» мә'рузә етди.

Гурултај Азәрбајчанда китабхана ишинин инкишафына бир нөв јекун вурду. Совет һакимијјәти илләриндә газанылан мүвәффәгијјәтләри үмумиләшдирди, китабхана ишинин кәләчәк перспективләрини, әсас инкишаф истигамәтини вә коммунизм гуручулуғу дөврүндә вәзифәләрини мүәјјәнләшдирди.

Китабханалар Сов. ИКП МК-нын гаршыја гојдуғу

«китабы һәр бир аиләјә чатдырмаг» тәләбини
чирмәк үчүн даһа мүтәрәгги иш үсулуна кеч
табханаларда ачыг рәф үсулунун тәшкили мүхт
охучуларын тәләбатыны өдәмәкдә, онлара д
хидмәт етмәкдә, охучуларын диггәтини китаб
фондуна чәлб етмәкдә чох мүһүм рол ојнады.

Совет һакимијјәти илләриндә республикам
ләт китабхана шәбәкәси илә јанашы ајры-ајр
мүәссисәләрдә китабхана шәбәкәси мејдан
мөһкәмләнмиш вә сабит шәбәкәјә чеврилмиш

Ингилабын гәләбәсиндән сонра республика
ми, елми-техники вә хүсуси китабханаларын
кәси јаранмышдыр. Бу шәбәкәнин мүхтәлиф н
рә, идарәләрә вә тәшкилатлара табе олмасына
республикамызда елмин тәрәггисинә, елм
инкишафына көмәк едән ваһид шәбәкә ки
јәт көстәрир. Бу шәбәкәјә дахил олан китабх
рисиндә М.Ф. Ахундов адына республика ки
ны, республика елми-техники китабханасыны,
ССР Елмләр Академијасынын китабхана ш
Азәрбајчан ССР Али вә Орта Ихтисас тәһ
лијинин вә Азәрбајчан ССР Сәһијјә назирл
назирликләрин китабхана шәбәкәсини көстәр

Азәрбајчан халгынын милли фәхри олан М
дов адына Республика китабханасы 1923-чү
кил едилмишдир. Китабхана император техн
јәтинин Бакы шө'бәси вә Бакы ичтимаи јығ
табханаларынын 5.000 чилддән ибарәт ки
әсасында јарадылмышдыр. Китабхана 1925-чи
публика, 1926-чы илдән исә ССРИ Дөвләт ки
сындан пулсуз мүтләг нүсхә алмаға башлам
бу да китабхана фондунун мүнтәзәм вә сүр'ә
ләшмәсинә сәбәб олмушдур.

Китабхананын фондунда 1923-чү илдә 5.
илдә 56.475, 1937-чи илдә 228.641, 1947-чи и
1957-чи илдә 2.200,000 нүсхә китаб олмушду
китабхананын фондунда 3 милјона јахын
вардыр.

1960-чы илдә 3 милјон китаб тута биләч
хананын јени бинасынын тикинтиси баша
Академик М. Һүсејновун лајиһәси әсасында
бина тәкчә республикамызда дејил, Иттифа
ән јахшы китабхана биналарындан биридир.

Китабхананын јени бинасынын саһәси 8.730 кв. метрдир. Китабхананын ејни вахтда 650 охучу тутан ихтисаслашдырылмыш 13 оху салону вардыр. Бу зәнкин билик хәзинәсиндән охучуларын истифадәсини асанлашдырмагда китабхананын католог системи вә мә'лумат библиографија апараты мүһүм рол ојнајыр.

Китабхананын фәалијјәти кениш охучу күтләләринин коммунизм руһунда тәрбијә едилмәси, онларын истеһсалат ихтисасынын артырылмасы, үмуми дүнјакөрүшүнүн вә үмуми мәдәни сәвијјәсинин јүксәлдилмәси республикамызда елм вә мәдәнијјәтин инкишафы ишинә јөнәлдилмишдир. Өз зәнкин елми әдәбијјат фондуну охучуларын ихтијарына верән китабхана республикамызда мәдәнијјәтин вә елми фикрин инкишафына јахындан көмәк едир. Буна көрә дә китабхана охучуларынын мигдары вә тәркиби мүнтәзәм олараг дәјишир. Әкәр китабхананын 1928-чи илдә 4015, 1930-чу илдә 3323 охучусу вардыса һазырда китабханадан 21,768 нәфәр охучу истифадә едир. Охучуларын ил әрзиндә давамијјәти 286.000 дәфә олмуш вә онлара 1 милјона јахын китаб верилмишдир. Китабхананын охучулары сырасында республикамызын көркәмли алимләри, мәдәнијјәт вә инчәсәнәт хадимләри, сәмәрәләшдиричиләри, јениликчиләри, мүһәндисләри вә башга зијалы ордусу илә јанашы олараг садә әмәк адамлары фәһләләр вә гуллугчулар да мүһүм јер тутур.

Китабханада охучуларын һәр чүр сорғуларына чаваб вермәк үчүн бөјүк мә'лумат библиографија апараты јарадылмышдыр.

1972-чи илдә охучуларын 56,031 мүхтәлиф сорғулары өдәнилмишдир.

Китабхана мүнтәзәм олараг чохлу мигдарда мәзмунлу күтләви ишләр апарыр. 1972-чи илдә китабхана 16 күтләви тәдбир һәјата кечирмишдир ки, бу тәдбирләрдә 500-дән артыг охучу иштирак етмишдир.

Китабхана республикамызын вә Совет Иттифагынын бир чох китабханалары илә әлагә сахлајараг китабханалараасы абонемент васитәси илә 1972-чи илдә мүхтәлиф китабханалара 11,403 нүсхә китаб көндәрмиш вә өз охучулары үчүн 1054 нүсхә китаб алмышдыр.

Сон илләрдә китабхананын харичи өлкәләрлә әлагәси дә хејли кенишләнмишди. Китабхана 1972-чи илдә харичи өлкәләрин 32 вә Совет Иттифагынын 89 китабханасы

вә елми мүәссисәләри илә әлагә сахламыш, кит
диләси етмишдир.

Китабхана республикамызда китабханашүн
библиографијанын нәзәри мәсәләләринин һәл
хындан иштирак едир, бу саһәләрә даир елми в
характерли әсәрләр нәшр едир. Републиканын
табханаларына, хүсуси илә рајон вә кәнд кит
рына методик рәһбәрлик көстәрир.

Азәрбајчан ССР Елмләр Академијасынын М
табханасы Республикамызын зәнкин елми әдәб
дуна малик олан ән бөјүк елми китабханалар
ридир. Китабхана Академијанын елми-тәдгиг
јеринә јетирилмәсинә јахындан көмәк етмәклә
камызда китабханашүнаслыг вә библиографија
ри-методики мәсәләләринин инкишафында фәа
едир.

Китабхана 1923-чү илдә јарадылмыш «А
тәдгиг вә өјрәнән чәмијјәтин јанында тәшкил
дир». 1925-чи илдә китабхананын фондунда 20
китаб, 1945-чи илдә Азәрбајчан ССР Елмләр А
сы јарадыларкән 100.000 нүсхә китаб, һал-һазы
бајчан, рус вә бүтүн ССРИ халгларынын дилл
бир чох харичи дилләрдә: инкилис, франсыз,
пан вә с. хүсусән шәрг халглары дилләриндә б
дан артыг китаб вардыр. Китабхананын надир
фондунда Марксизм-ленинизм классикләри әс
илк нәшрләри, 300 адда ингилаба гәдәр нәшр
Азәрбајчан китаблары вә фәлсәфәјә, тарихә в
рә аид харичи дилләрдә бир чох гијмәтли кит
ланылыр.

Китабхананын фондундан охучуларын сә
тифадә етмәсини тә'мин етмәкдә 1.546 мин
малик китабхананын каталог системи ән
мә'лумат васитәсидир.

Китабхана 1967-чи илдә Академија үчүн ти
ни бинаја көчүрүлмүшдүр. Јени бинада кит
саһәси 4000 кв. метрдир. Ејни заманда 150 н
истифадә едә биләчәк 2 гираәт салону вардыр
на 1972-чи илдә 6500 нәфәр охучуја хидмәт ет
бу охучулара 183705 китаб вә 6 минә гәдәр
фик мә'лумат верилмишдир. Китабхана Ак
бүтүн елми-тәдгигат институту китабханала

дики рәһбәрлик едир вә китабханашүнаслыг вә библиографијаја даир кениш елми иш апарыр. Китабхана мүхтәлиф елм саһәләринә даир библиографик көстәричиләрин тәртиби саһәсиндә бөјүк иш көрүр. Белә көстәричиләрдән мисал олараг 1962-чи илдә нәшр едилмиш «Азәрбајҹан ССР Елмләр Академијасы нәшрләринин библиографијасы» (1945—1959) көстәрмәк олар. 57 чап вәрәги һәҹминдә олан бу библиографијада 10.000 адда елми әсәрләр екс етдирилмишдир. Һәмчинин Азәрбајчан тарихинә, Азәрбајчан алимләринин харичи нәшрләринә вә бир сыра елм вә мәдәнијјәт хадимләринә һәср едилмиш санбаллы елми библиографијалар нәшр етмишдир.

Китабхана елми-тәдгигат ишинә хидмәт мәгсәди илә ССРИ вә харичи өлкә китабханалары вә елми мүәссисәләри илә кениш китаб мүбадиләси едир.

Тәкчә 1972-чи илдә китабхана дүнјанын 53 өлкәсинин 543 елми идарәләриндән китаб мүбадиләси јолу илә 10.000-дән јухары чап әсәрләри алмышдыр.

Һазырда республикамызда 23.493 мин китаб фондуна малик олан 880 елми, техники вә хүсуси китабхана фәалијјәт көстәрир. Елми-техники вә хүсуси китабханаларын мигдары 1960-чы илә нисбәтән 327 әдәд артмышдыр. Бу китабханалар 1970-чи илдә 661 мин охуҹуја хидмәт етмиш вә онлара 11.360 мин китаб вермишдир. 1960-чы илә нисбәтән охуҹуларын сајы 434 мин, китаб верилиши исә 6.480 мин нүсхә артмышдыр. Јухарыда көстәрдијимиз бу рәгәмләр коммунизм гуруҹулуғу дөврүндә, республикамызда елм вә техниканын инкишафында китабханаларын иштиракына парлаг сүбутдур.

Совет һакимијјәти илләриндә китабхана ишинин инкишафы саһәсиндә һәмкарлар тәшкилатлары чох мүһүм рол ојнамышлар. Һәлә ингилабын илк күнләриндән китабханалар јаратмаға башлајан Азәрбајчан һәмкарлар тәшкилатлары сонракы илләрдә бөјүк китабхана шәбәкәләри јаратмаға мүвәффәг олдулар. Билаваситә фабрик вә заводларда, идарә вә мүәссисәләрдә, совхозларда фәалијјәт көстәрән һәмкарлар иттифагы китабханалары фәһләләрин тәһсил вә тәрбијәсиндә, истеһсал биликләринә вә вәрдишләринә јијәләнмәсиндә бөјүк рол ојнамышлар. Һал-һазырда Азәрбајчан һәмкарлар иттифагларынын 176 китабханасы вардыр.

Республикамызда ән бөјүк шәбәкәјә малик ... табханалардан бири дә мәктәб китабханаларыд...

Азәрбајчанда күтләви китабханаларла јан... вә техниканын гүдрәтли инкишафы илә әлагәда... кениш елми, елми-техники вә хүсуси китабханал... кәси мејдана кәлмишдир. Инди китабхана ки... истифадә етмәјән аиләјә чәтин раст кәлмәк ол... һакимијјәти илләриндә охуҹуларын тәркибиндә ... дәјишикликләр баш вермишдир. Охуҹулар с... алимләрлә, мүһәндисләрлә, мүәллимләрлә вә д... радычы зијалыларла јанашы олараг фәһлә вә ... охуҹулары олдугҹа чохалмыш вә демәк олар ... охуҹуларын бөјүк әксәријјәтини тәшкил едир. Б... публиканын һәјатында баш верән ән бөјүк мәд... лабдыр.

Һал-һазырда республикамызда 7.242 кита... бу китабханаларын фондунда 40 милјондан арт... вардыр. 1969-ҹу илдә мәдәнијјәт назирлији си... 18.681 мин китаб фондуна малик олан 2.312 к... зәһмәткешләрә хидмәт етмишдир. Бу китабхан... ил әрзиндә 1.386.514 охуҹуја 40 милјон 140 м... вермишдир ки, бу да чох бөјүк мәдәни наилиј... гијмәтләндирилмәлидир.

Азәрбајчан Коммунист Партијасынын XXVIII ... јы республикамызда китабхана ишинин даһа ... шаф етдирилмәси, 9-ҹу бешилликдә јени кита... ачылмасы, китабханаларын јени инсан тәрб... зәһмәткешләрин коммунист тәрбијәсиндәки ... артырылмасына, китабхана ишинин мәзмунча ја... дырылмасына, китабханаларын мадди-техники ... нын мөһкәмләндирилмәсинә вә јүксәк ихтисаслы ... сис кадрларла тә'мин едилмәсинә хүсуси диггә...

Гурултајын директивләриндә көстәрилир: ... партија, Совет, һәмкарлар иттифаглары вә ... тәшкилатларынын диггәтини мәдәни-маариф и... нин фәалијјәтини јахшылашдырмаг лүзумуна ч... Мәдәни-маариф ишинин идеја сәвијјәсини јү... формаларыны тәкмилләшдирмәк, бәдии өзфәал... васитә илә инкишаф етдирмәк коммунист тәрб... сәдләри үчүн кинодан бачарыгла истифадә ет...

[1] «Коммунист» гәз. 1971. 11 март.

ларын, мәдәнијјәт евләринин, китабханаларын, кинотеатрларын мадди базасыны мөһкәмләндирмәк лазымдыр[1].

Өлкәмиздә китабхана иши саһәсиндә әлдә едилән мисилсиз наилијјәтләр билаваситә Сов. ИКП МК-нын вә Совет һөкумәтинин даими гајғысы вә рәһбәрлији алтында әлдә едилмишдир. Ленинин вәсијјәтләрини дөнмәдән һәјата кечирән Сов. ИКП вә Совет дөвләти китабхана ишини мәдәни гуручулуғун ајрылмаз бир һиссәси һесаб етмиш, бу ишин инкишафы үчүн лазым олан бүтүн тәдбирләри көрмүшдүр. Сов. ИКП-нин бүтүн гурултај, конфранс вә МК-нын бүтүн пленумларынын, гәтнамә вә гәрарларында вә китабхана ишинә даир ајрыча гәрарларында һәмчинин совет дөвләтинин гәрарларында китабхана ишинә даир Ленин идејалары өз парлаг әксини тапмыш вә бу идејаларын јеринә јетирилмәси социализм гуручулуғунун бүтүн мәрһәләләриндә әсас мәдәни вәзифә кими ирәли сүрүлмүшдүр.

Бүтүн бу фактлар көстәрир ки, республикамызда китабханалар зәһмәткешләрин ән чох севдији бир мәдәни очаг кими халгын мәишәтинә дахил олмушдур.

Республикамызда китабхана иши саһәсиндә әлдә едилмиш јүксәк наилијјәтләрә әсасән бөјүк ифтихар һисси илә дејә биләрик ки, китабхана ишинә даир Ленин идејалары өлкәмиздә гәләбә чалмышдыр.

[1] Бах: Азәрбајҹан Коммунист Партијасы Мәркәзи Комитәсинин һесабат мә'рузәси үзрә Азәрбајҹан Коммунист Партијасы XXVIII гурултајынын гәтнамәси—«Коммунист» гәз., 1971, 18 март.

МҮНДӘРИҸАТ

Мүгәддимә . . . .
В. И. Ленинин ингилабдан әввәл китабханаларда иши
В. И. Ленин китабхана ишинин демократикләшдирилм
һаггында . . . .
ССРИ-дә китабхана ишинин јенидән гурулмасынын Л
планы . . . .
Китабхана ишинә даир В. И. Ленинин идејаларынын
тәнәси . . . .

Халафов Абузар Али оглы
В. И. ЛЕНИН И БИБЛИОТЕЧНАЯ РАБОТА
(на азербайджанском языке)

Елми редактору *Р. Казымов.*
Редактору *Ә. Әһмәдова.*
Бәдии редактору *А. Мәммәдов.*
Техники редактору *М. Балакишијев.*
Корректорлары *К. Мәшәдијева, Н. Рәһимова.*

Јығылмаға верилмиш 5/IX 1973-чү ил. Чапа имзаланмыш 2/IV 1974-чү ил. ФГ 0
Кағыз форматы 84X108 1/32. Кағыз № 1. Физики чап вәрәги 3,25+1/16. јап. шәк. Ш
чап вәрәги 5,5. Учот нәшр' вәрәги 5,7. Сифариш № 242. Тиражы 5000.
Гијмәти 23 гәп.

Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә К
Тичарәти Ишләри Комитәси

Азәрбајчан Дөвләт Нәшријјаты, Бакы, Һүсү Һачыјев күчәси, № 4.
Јени Китаб Мәтбәәси, Бакы, Ә. Тағызадә күчәси, № 4.

02

X-119